
OOM BIJNA EN DE EIERSORTEERDER
1
2
3
4
5
6

Inhoud

Over dit boek 2
Over het verhaal 3
1. De Eierraap-o-maat 4
2. Eenenveertig jaar 14
3. Drieëntwintig hokken 23
4. Zes bakken 33
5. Hoe je een kip vasthoudt 43
6. De eerste ronde 52
7. Alles wat rond is 61
8. Zestig kleine eieren 70
9. Schouwen 79
10. Twaalf 88
11. De laatste schooldag 98
12. Het nest 107
13. Eenentwintig dagen 116
14. Zevenendertig komma acht 126
15. Twaalfhonderd 135
16. Elf minuten 144
17. De weegschaal 154
18. Twaalf kuikens 162
19. Wat het dorp nodig had 170
20. Elf centimeter 180
Copyright & License 190

Over dit boek

In het kort

- **Taal:** Nederlands (moedertaal)
- **Leeftijd:** 10–12 jaar
- **Omvang:** 20 hoofdstukken · ±46.000 woorden

Editie

Dit is de **eerste druk** — versie 1.0, verschenen augustus 2026.

Versie	Datum	Notities
1.0	augustus 2026	Eerste druk

Over het verhaal

De serie

Aan het eind van de Molenstraat, in het dorpje Knotwilg, woont uitvinder Egbert Sleutel in een oude smederij vol half-afgebouwde machines. Niemand noemt hem meneer Sleutel — het hele dorp zegt Oom Bijna, want dat roept hij na elke mislukte proef, stralend en met roet op zijn bril: "Bijna!" Zijn machines werken bijna altijd, en altijd bijna. Gelukkig zijn er vier kinderen uit de straat die meebouwen, nameten en op tijd "NEE!" roepen. Elk deel: één machine, één dorpsprobleem, een glorieuze mislukking — en een warme afloop.

Dit boek

Boer Wielinga stopt na eenenveertig jaar met zijn kippen. En daarmee heeft mevrouw Bakker geen eieren meer: tweehonderd per week, voor de koek, de cake en de pannenkoeken. Van de groothandel wil ze niet bakken — dan stopt ze liever.

Maar Knotwilg heeft honderdnegentig kippen achter drieëntwintig schuurtjes. Dus bedenkt Jet de eierronde: elke zaterdagochtend het hele dorp langs met de bakfiets. Alleen moeten de eieren wel gesorteerd worden, zegt het comité, want een bakker wil ze op maat — dat weet iedereen.

Oom Bijna belooft een machine. Fluitje van een cent.

De Eiersorteer-o-maat sorteert feilloos alles wat rond is: een golfbal, een deurknop, drie onrijpe appels en ten slotte Kip Drie zelf. En terwijl het halve dorp meet, telt en sorteert, zit er ergens in een schuur een kip op veertien eieren waar niemand naar heeft gekeken.

Alleen: heeft iemand het eigenlijk ooit aan mevrouw Bakker gevraagd?

1. De Eierraap-o-maat

Proef 72. De Eierraap-o-maat. Uitkomst: vier eieren, een deurknop en een kippenpoot.

Twee dagen nadat er negentien kippen in de dorpsmoestuin hadden gelopen, stak er een handzaag uit de achterwand van het kippenhok van Oom Bijna.

Jet zag hem al vanaf het hek. Het was donderdag twee juli, het was vier uur ‘s middags en het was het soort warmte waarbij je de klinkers van de Molenstraat door je zolen heen voelde. Op het erf van de smederij bewoog niets. In de werkplaats stond de Aanmaak-o-maat af te koelen, want die was om zes uur aangegaan, zoals elke ochtend, of iemand dat nu wilde of niet.

Uit het kippenhok kwam gezaag.

‘Ik ben bezig!’ riep Oom Bijna van binnenuit.

‘Dat hoor ik,’ zei Jet.

‘Kom je kijken?’

‘Ik kom opschrijven.’

Ze had het Proevenboek onder haar arm. Deel twee, honderd geruite bladzijden, met één gegolfde hoek van de sneeuw van afgelopen januari. Er stonden tweeëntwintig proeven in. Er waren er nog negenentwintig te gaan tot de honderd.

Minstens.

Achter het hok stond Ties op een omgekeerde kist met de duimstok in zijn hand. Nout zat op zijn hurken in het gras met Bout tegen zijn knie aan, en Saar hing aan de dakgoot van de schuur, want dat deed Saar.

‘Wat wordt het?’ vroeg Jet.

‘Dat mag hij zelf zeggen,’ zei Ties.

De zaag verdween. Er viel binnen iets om. Toen ging het luik in de achterwand open en kwam het hoofd van Oom Bijna eruit, met zaagsel op zijn bril en een klein wit veertje in zijn snor.

'Ik ga niet meer bukken,' zei hij.

'Bukken?' vroeg Saar ondersteboven.

'Elke ochtend. Twaalf jaar lang.' Oom Bijna kwam het hok uit en klopte het zaagsel van zijn stofjas, waar het meteen weer op ging liggen. 'Vijf kippen, één legnest, één keer bukken per ochtend. Driehonderdvijfenzestig ochtenden per jaar, twaalf jaar. Dat is duizend keer.'

'Vierduizend driehonderdtachtig,' zei Jet.

Oom Bijna keek haar aan over de rand van zijn bril.

'Dat is nog erger,' zei hij.

Hij legde zijn hand in zijn rug en draaide er een keer mee.

'Mijn rug zegt sinds Pasen iets terug. En een uitvinder die elke ochtend kreunt in zijn eigen kippenhok, dat is geen uitvinder. Dat is een meneer met kippen.'

Het legnest was een houten kist met vijf vakken, en die kist stond niet meer op de grond. Hij stond op twee bokken, op borsthoogte, met een schuine plank met latjes ertegenaan waar de kippen tegenop konden lopen. In elk vak zat een schuifje van board. Vijf schuifjes, alle vijf bekleed met grijs vilt, alle vijf vastgezet op één messing stang. Die stang liep door de achterwand naar buiten en zat daar aan een slinger van een oude wringer.

'Er zit vilt op,' zei Oom Bijna, zoals andere mensen zeggen dat er suiker in zit.

Onder het luik hing een houten gootje, ook met vilt bekleed, dat heel flauw naar beneden liep tot boven een tenen mandje op een plank tegen de muur.

'Negentig,' zei Ties met de duimstok tegen de plank.

'Negentig komma vijf,' zei Jet.

‘Je draait aan de slinger,’ zei Oom Bijna. ‘De schuifjes gaan één keer door de vakken heen. Het ei rolt over het vilt naar buiten, door het gootje, de mand in. En ik sta erbij. Rechtop.’

Saar liet zich van de dakgoot vallen.

‘Waarom rolt het er niet vanzelf uit?’

‘Hoe bedoel je?’

‘Als de bodem schuin is, rolt het er zelf uit. Dan hoeft er niemand te draaien.’

Het bleef drie tellen stil.

‘Dan moet een ei zelf weten waar het heen gaat,’ zei Oom Bijna. ‘En dat weet een ei niet.’

‘Een schuine plank weet dat ook niet,’ zei Nout.

‘Nee,’ zei Oom Bijna opgewekt. ‘Maar die heeft geen slinger.’

Saar haalde het boodschappenboekje uit haar zak en schreef er iets in. Jet zag alleen dat het kort was.

Nout stond op en keek een tijdje in het hok, met zijn hoofd door het luik.

‘Er komt licht in het nest,’ zei hij.

‘Dat is de bedoeling. Dan zie ik wat ik doe.’

‘Een kip legt liever in het donker.’

Oom Bijna keek van Nout naar het luik, en van het luik naar Nout. Toen liep hij de werkplaats in, kwam terug met een stuk oud leer en een blikje kleine spijkers en spijkerde het leer als een klepje boven het gat, zo dat het vanzelf terugviel.

‘Zo?’

‘Ja,’ zei Nout.

‘Ties, geef eens de kleine schroevendraaier.’

Bout stond op, draafde de werkplaats in en kwam terug met een lege bloempot, die hij netjes bij Nouts voeten neerlegde.

‘Dank je,’ zei Nout. ‘Precies wat we nodig hadden.’

Oom Bijna zocht het olieflesje in de zak waar het olieflesje altijd in zat. Daar kwam een pepermuntje uit, een half potlood en een gedroogd blaadje. Het olieflesje zat in de andere zak. Hij deed één druppel op de stang, veegde zijn duim aan zijn stofjas af en legde zijn hand op de slinger.

Toen keek hij het erf rond alsof er honderd mensen stonden. Er stonden er vier en een hond.

‘Klaar?’

Hij draaide.

Er ging iets zachts door het hout heen, het geluid van een borstel over een tafel. Toen kwam er een ei het gootje uit, rolde over het vilt en kwam in het mandje tot stilstand, tegen de rand aan, met een tikje dat je bijna niet hoorde.

Toen nog een.

Toen twee tegelijk.

‘Vier,’ zei Ties.

Ze keken er alle vier naar. Vier bruine eieren in een tenen mandje op heuphoogte, en een man van vijfenzestig die er rechtop naast stond met zijn handen in zijn zij.

‘Ik heb niet gebukt,’ zei Oom Bijna.

Jet pakte een van de eieren op en draaide het om in haar hand. Er zat geen barst in, geen sterretje, geen streepje. Vier keer had er iets van hout iets van kalkschaal geduwd, en vier keer was er niets gebeurd. Zoiets kwam op dit erf ongeveer nooit voor.

‘Hij is voorzichtiger dan ik,’ zei ze.

‘Er zit vilt op,’ zei Oom Bijna.

Jet haalde de vier eieren uit het mandje en zette ze in het houten kratje op de plank, want dat leek haar verstandig. Ze streek de bladzij van het

Proevenboek glad en schreef achter *Proef 72* de naam op. Ze schreef nog niets achter *Uitkomst*. Dat deed ze nooit meteen.

'Nog een keer,' zei Oom Bijna. 'Voor de zekerheid.'

Ties draaide.

Er kwam iets grijs uit het gootje. Het rolde langzamer dan een ei, want het was zwaarder dan een ei, en het kwam in het mandje terecht met een geluid dat een ei nooit maakt.

'Dat is een steen,' zei Ties.

'Dat is een nestei,' zei Nout.

'Een wat?'

'Je legt iets in het nest wat op een ei lijkt.' Nout pakte de steen uit het mandje. Hij was grijs en glad en precies zo groot als een ei. 'Dan weten ze waar ze moeten leggen. Bij ons ligt er ook een.'

'Die heeft mijn vader erin gelegd,' zei Oom Bijna.

Hij zei het zoals je iets zegt wat je zestig jaar niet hardop hebt gezegd. Hij nam de steen van Nout aan en woog hem in zijn hand.

'Als u die er elke ochtend uit haalt,' zei Nout, 'weten ze het over een week niet meer.'

Oom Bijna keek naar de steen. 'Dat is waar.'

'Dan legt u hem er 's avonds weer in,' zei Jet.

'Ja.'

'Dan moet u dus bukken.'

Het bleef weer drie tellen stil. Ties begon te grinniken en hield ermee op toen niemand meedeed, en toen begon Oom Bijna, en toen deed iedereen alsnog mee.

'Ja,' zei Oom Bijna, en hij veegde onder zijn bril. 'Dat moet ik dan.'

Hij legde het nestei terug in het derde vak.

‘Nog één keer,’ zei hij. ‘Dan weet ik of hij ook onder het vilt door schuift.’

Ties draaide de derde keer.

Wat er uit het gootje kwam, was wit en rond en van porselein, en het maakte in het mandje een geluid als een kopje dat op een schotel wordt gezet.

Ze keken er met z’n vieren naar.

‘Alle moeren en bouten,’ zei Oom Bijna zacht.

Het was een deurknop.

Sinds drie jaar ging de deur van het kolenhok open met een tang die aan een touwtje aan de deurpost hing. Iedereen in de Molenstraat wist dat. Als je kolen kwam halen, pakte je de tang, en als je klaar was, hing je de tang terug. Jet had die tang haar hele leven nog nooit ergens anders zien hangen.

‘Dat is de knop van het kolenhok,’ zei Ties.

‘Dat is de knop van het kolenhok,’ zei Oom Bijna.

‘Ik heb hem in maart nog gezocht,’ zei Ties. ‘Onder de werkbank. Met een zaklamp. Twee uur.’

‘Ik heb hem drie jaar geleden gezocht,’ zei Oom Bijna. ‘Met een zaklamp én met een spiegeltje.’

‘Hoe komt een deurknop in een kippennest?’ vroeg Saar.

Niemand zei iets. Vier hoofden draaiden tegelijk naar de ren, waar in de schaduw van de vlier vier bruine kippen in de droge aarde lagen te woelen.

De vijfde was er niet.

En toen hoorden ze iets in het hok. Het klonk als een kip die vindt dat er veel te veel aan haar nest wordt gezeten.

‘Niet draaien,’ zei Nout.

Ties had al gedraaid.

Er kwam iets wits het gootje uit. Het was geen ei. Het was ook geen deurknop. Het was een poot.

Daarna kwam de rest. Kip Drie schoof achterstevoren over het vilt naar buiten, heel langzaam en heel zacht, alsof iemand haar op een dienblad serveerde, en ze kwam in het mandje terecht dat Jet gelukkig net had leeggemaakt. Daar bleef ze zitten. Er stak geen veertje krom. Ze knipperde één keer, schudde zich uit en keek hen alle vier aan met haar scheve kam boven haar oog, en er kwam nergens ook maar iets van schaamte uit haar.

'Ze zit in de mand,' zei Ties.

'Ja,' zei Nout.

'Ze zit in de mand alsof ze zelf besloten heeft dat ze in de mand gaat zitten.'

'Ja,' zei Nout.

Ties klom op de kist en stak zijn hoofd door het luik naar binnen.

'Er lag niks onder haar,' zei hij.

'Nee,' zei Nout.

Oom Bijna nam zijn hoed af.

'Neem me niet kwalijk,' zei hij tegen Kip Drie.

Kip Drie keek de andere kant op.

Jet ging op de omgekeerde kist zitten en sloeg het Proevenboek open op haar knieën. Achter *Uitkomst* schreef ze precies op wat er in dat kwartier in het mandje terecht was gekomen: vier eieren, een deurknop en een kippenpoot.

Toen bleef haar potlood boven de bladzij hangen, want daar hoorde altijd nog één woord achter.

‘Dat hoeft er niet achter,’ zei Oom Bijna, die over haar schouder meekeek.

‘Er staat overal “bijna”,’ zei Jet.

‘Ja. Maar deze doet het.’ Hij wees met zijn duim naar het hok. ‘Ik heb hem gebouwd om alles wat in dat nest ligt eruit te halen zonder dat ik hoef te bukken. En hij haalt alles wat in dat nest ligt eruit. Alles.’

Jet keek naar het mandje. Er zat een kip in.

‘Hij weet niet wat een ei is,’ zei Oom Bijna tevreden. ‘Dat wordt nog wat.’

Jet schreef geen “bijna”. Ze schreef er helemaal niets achter. Ze wist alleen niet wat er dan wél achter moest, en dat vond ze een naar gevoel, want een lege regel is geen antwoord.

Om vijf uur schroefde Oom Bijna de deurknop terug op de deur van het kolenhok. Nout hield de deur vast, Ties hield de schroefjes in zijn hand en gaf ze één voor één aan, en Saar deed de deur daarna elf keer open en dicht om te horen of het elke keer hetzelfde klonk.

De tang bleef aan zijn touwtje hangen.

'Voor het geval dat,' zei Oom Bijna.

Aan de andere kant van de heg stond buurvrouw Pot naar haar dahlia's te kijken. Er stonden er twaalf, in een boog, tot Ties' knie, en boven in elke plant zaten knoppen zo hard en zo dicht als kleine groene walnoten. Nog steeds nergens een kleur.

'Meneer Sleutel,' zei ze, zonder op te kijken.

'Buurvrouw Pot.'

'Als er ook maar één kip in mijn dahlia's komt…'

Ze maakte de zin niet af.

'Dan wat?' vroeg Ties.

'Dat weet ik nog niet,' zei buurvrouw Pot. 'Daar denk ik nog over.'

En toen ging het hek van het erf open.

Mevrouw Bakker kwam binnen in dezelfde grijze jas die twee dagen eerder bij de moestuin ook al veel te warm was geweest. Ze liep tot midden op het erf, tussen de bokken en het kratje met de vier eieren door, en daar bleef ze staan.

In haar hand had ze een brief.

Jet keek naar de brief, en toen naar mevrouw Bakker, en toen weer naar de brief.

Mevrouw Bakker zei niets.

Dat was het rare. Mevrouw Bakker praatte vanaf het hek. Ze praatte over het weer en over het meel en over "mijn collega" — zo noemde ze de Pannenkoek-o-maat sinds vorige zomer — en over de vraag of die kruiwagen

daar nou echt zo moest staan. Zolang Jet zich kon herinneren was mevrouw Bakker nog nooit een erf op gelopen zonder dat ze al aan het praten was voordat ze er was.

Ze stond stil, met de brief in haar hand, en ze zei niets.

'Zeg het maar,' zei Oom Bijna.

Mevrouw Bakker deed haar mond open.

En toen deed ze hem weer dicht.

2. Eenenveertig jaar

Geen proef. Wel tweehonderd eieren per week die er niet meer zijn.

Ties had wel vaker gezien dat iemand zijn mond opendeed en dat er niets uit kwam. Bij hemzelf gebeurde dat nooit. Bij anderen soms.

Bij mevrouw Bakker gebeurde het twee keer achter elkaar.

Hij keek naar haar handen, want handen bekeek hij altijd. Dat had hij van de garage. Aan iemands handen kon je zien wat hij die dag had gedaan: zwart in de groeven was olie, rood aan de knokkels was een moer die was losgeschoten, en wit in de rimpels was meel.

De handen van mevrouw Bakker zaten vol meel. Dat was gewoon.

Wat niet gewoon was, was de brief. Ze hield hem met twee handen vast en ze vouwde hem open en weer dicht, en de vouw was al zo zacht dat je kon zien dat ze dat vandaag niet voor het eerst deed.

‘Zeg het maar,’ zei Oom Bijna nog een keer.

‘Leest u maar,’ zei mevrouw Bakker.

Oom Bijna nam de brief aan. Hij hield hem ver van zich af, en toen vlak voor zijn neus, en toen zette hij zijn bril af en keek ernaar. Er zat nog zaagsel van het kippenhok op de glazen.

‘Jet,’ zei hij.

Jet ging naast hem staan en las hardop voor.

‘Beste mevrouw Bakker. Na eenenveertig jaar stop ik met de kippen. Ik ben eenenzeventig en mijn knieën zijn dat ook. De honderdtwintig hennen gaan naar een boerderij bij Zwaneveen, die ze graag hebben wil, dus daar hoeft u zich geen zorgen over te maken. De laatste eieren breng ik op vrijdag tien juli. Het waren mooie jaren en u bakte er mooie dingen van. Hartelijke groet, H. Wielinga, Eiberdam.’

Het was even stil op het erf.

In het tenen mandje op de plank zat Kip Drie. Ze stapte er langzaam uit, alsof ze zelf had bedacht dat het genoeg was geweest, en liep de ren in.

'Eenenveertig jaar,' zei Saar.

Ties rekende het na, want dat kon hij net. Hij was elf. Eenenveertig jaar was drie keer zijn hele leven, en dan kwam er nog een stuk achteraan.

'Hij had ze een jaar eerder dan ik de winkel had,' zei mevrouw Bakker. 'Hij kwam op dinsdag en op vrijdag. Honderd en honderd. Eenenveertig jaar lang, dezelfde vier kratten, en één keer te laat, en dat was de winter dat de weg naar Eiberdam drie dagen dicht lag.'

'Tweehonderd,' zei Jet.

'Per week,' zei mevrouw Bakker.

Ties probeerde tweehonderd eieren voor zich te zien. Dat lukte niet. Hij zag er ongeveer twaalf, en daarna werd het een soort geel.

'Waar gaan die dan in?' vroeg hij.

'In alles.' Mevrouw Bakker telde op haar vingers, met meel en al. 'In de koek. In de cake. In de boterkoek, in de eierkoeken, in de speculaas als het zover is. En in het beslag van de pannenkoeken, en dat is de grootste hap, want dat gaat per emmer.'

'En dat kan niet zonder eieren?'

'Dat kan zonder eieren,' zei mevrouw Bakker. 'Maar dan is het geen cake. Dan is het geel brood.'

Ties dacht daar even over na en besloot dat hij het snapte.

'Dan koopt u ze toch ergens anders,' zei hij. Het was eruit voordat hij er iets aan kon doen, maar hij vond zelf dat het een goede vraag was. 'Er zijn toch winkels waar ze eieren verkopen? Grote. Met vrachtwagens.'

'De groothandel,' zei mevrouw Bakker.

'Ja.'

‘Die kan morgen dertig dozen voor de deur zetten. Ik heb het nummer in de la liggen.’

‘Nou dan,’ zei Ties.

Mevrouw Bakker keek naar de heg, en toen naar de brief in Jets hand, en toen naar Ties.

‘Dan ruikt mijn winkel naar iemand anders,’ zei ze.

Ties wist niet precies wat je daarop moest zeggen, en aan het gezicht van de anderen te zien wist niemand dat.

‘Ik ruik het als ik de deur opendoe,’ zei mevrouw Bakker. ‘Elke ochtend om tien over vier. Het meel van De Vier Winden, dat ruikt naar de molen van je vader, Saar. En de eieren van Wielinga ruiken naar Wielinga’s schuur. Ik weet best dat niemand anders dat ruikt. Maar ik sta er om vier uur alleen, en dan ruik ik het wel.‘

‘En als het dan naar iemand anders ruikt?’ vroeg Saar.

‘Dan bak ik nog wel,’ zei mevrouw Bakker. ‘Maar dan stop ik liever.’

Ze zei het niet zielig. Ze zei het zoals ze zei dat de oven op vijf minuten stond. Ze streek de brief glad tegen haar schort, vouwde hem in vieren en stopte hem in haar zak, en pas daarna merkte Ties dat er niemand meer iets zei.

Achter de heg klonk een gieter die op de klinkers werd gezet.

En toen kwam buurvrouw Pot door het gat in de heg.

Dat was het moment waarop Ties begreep dat het ernstig was. Buurvrouw Pot ging nooit door het gat in de heg. Buurvrouw Pot ging om, over de stoep, met haar tas, en ze zei bij het hek dat ze niet lang bleef. Nu stapte ze dwars tussen de dahlia’s en de brandnetels door het erf op, zette haar handen in haar zij en zei helemaal niets.

‘Ja,’ zei Oom Bijna zacht, tegen niemand in het bijzonder.

‘Ik moet terug,’ zei mevrouw Bakker. ‘De koek staat op.’

‘Wij lopen mee,’ zei Nout.

Zo liepen ze met z'n zevenen de Molenstraat uit: mevrouw Bakker voorop met haar grijze jas over haar arm, buurvrouw Pot ernaast, en daarachter vier kinderen en een oude uitvinder die onderweg zijn bril poetste aan de punt van zijn stofjas en er zaagsel op smeerde.

Ties liep naast Nout.

'Hebben jullie kippen?' vroeg hij.

'Negen,' zei Nout.

'Negen?' Ties bleef bijna staan. 'Waarom weet ik dat niet?'

'Omdat je nooit achterom bent gelopen.'

'Ik ben wel honderd keer bij jou thuis geweest.'

'Voor,' zei Nout.

Ties dacht daarover na, en het klopte. Hij kende bij de Fortuins de voordeur, de gang, de keuken en de kamer waar de klok tikte. Wat er achter dat huis stond, was voor hem elf jaar lang gewoon lucht geweest.

'Hoeveel eieren is dat dan, negen kippen?'

'Genoeg,' zei Nout. 'We hebben ze niet voor de eieren.'

'Waarvoor dan?'

'Omdat het kippen zijn,' zei Nout.

Bij de bakkerij ging de deur open en toen was het meteen warm.

Ties vond de bakkerij van mevrouw Bakker een van de beste plekken van Knotwilg, en hij vond dat al sinds hij zo klein was dat hij de toonbank niet kon zien. Het rook er naar boter en naar warm suikergoed en een klein beetje naar hout. Achter de toonbank stonden de blikken trommels op een rij, met de deksels erop. Op de toonbank stond de koperen weegschaal die er altijd stond, met een schaal links en een schaal rechts, en niemand keek ernaar, ook Ties niet.

Mevrouw Bakker liep door naar achteren, deed de ovenklep open, keek erin, deed hem weer dicht en veegde haar handen af.

‘Zeven minuten,’ zei ze.

Toen wees ze met haar kin naar de hoek bij de deur.

Daar stonden vier houten kratten op elkaar. Ze waren grijs geworden van het schrobben, de hoeken waren rond, en in de zijkant van elke krat stond een woord in het hout gebrand.

WIELINGA.

‘Die staan hier al zo lang als ik hier sta,’ zei mevrouw Bakker. ‘Ze gaan de tiende mee terug.’

Ties liep erheen en legde zijn hand op de bovenste. Het hout was glad, zoals de steel van een hamer glad wordt als er lang genoeg in geknepen is. Zijn vader had in de garage een bankschroef die zo aanvoelde.

‘Veertig jaar,’ zei Saar. ‘Elke ochtend om vier uur.’

‘Tien over vier,’ zei mevrouw Bakker.

‘Bent u dan nooit moe?’

‘Altijd,’ zei mevrouw Bakker, en ze lachte er voor het eerst die middag bij. ‘Ik heb er nooit rijk van hoeven worden, en dat is me ook gelukt. Maar ik sta er nog elke ochtend, en dat kan ik nog, en daar dank ik voor voordat ik het licht aandoe. Dat meen ik ook.’

Ze deed de ovenklep weer open. Deze keer bleef hij open.

Naast de trommels, op een kruk, zat meneer Knol.

Ties had hem niet eens gezien. Meneer Knol zat met zijn klembord op zijn knie en een zakje koek naast zich, en hij had het hele gesprek zwijgend aangehoord met zijn wenkbrauwen steeds een stukje hoger.

‘Tweehonderd per week,’ zei hij.

‘Ja,’ zei mevrouw Bakker.

‘Dat is meer dan tienduizend per jaar.’

‘Tienduizend vierhonderd,’ zei Jet.

Meneer Knol haalde zijn zakdoek tevoorschijn, maar het woord “machine” was nog niet gevallen, dus hij vouwde hem weer op.

‘Er lopen hier negentien kippen,’ zei hij. ‘Dat weten we. Dat hebben we dinsdag geteld, in de moestuin, met z’n allen. Negentien kippen van zeven mensen.‘

‘Nee,’ zei Nout.

Iedereen keek naar hem.

‘Dat waren de kippen die weg waren,’ zei Nout.

Het bleef een tel stil.

‘Alle moeren en bouten,’ zei Oom Bijna.

Meneer Knol legde zijn klembord op de toonbank, draaide een vel om en zette zijn potlood aan de bovenkant.

‘Goed,’ zei hij. ‘Wie heeft er kippen?’

Dat werd het gekste half uur van de week.

‘Ik heb er vijf,’ zei Oom Bijna. ‘Vier bruine en een probleem.’

‘Vier,’ zei meneer Knol over zichzelf. Hij zei het hardop en hij schreef het niet op, en dat merkte niemand.

‘De molen heeft er twee,’ zei Saar.

‘Nummer negen heeft er drie,’ zei Jet. ‘En nummer zeven twee.’

‘De Fortuins hebben er negen,’ zei Nout.

‘De oude mevrouw met de stoel heeft er drie,’ zei buurvrouw Pot, die tot dan toe alleen maar bij de deur had gestaan.

‘Ze had er één,’ zei meneer Knol. ‘Dinsdag had ze er één.’

‘Ze heeft er drie,’ zei buurvrouw Pot. ‘Er zijn er twee bij komen lopen, en die zijn nooit meer weggegaan, en ze heten allebei Mien. Dat wordt in dat huis niet ingewikkeld gemaakt.’

Toen ging de winkeldeur open en kwam de slager binnen voor zijn brood, en meneer Knol vroeg het ook aan hem, gewoon, met zijn potlood in de lucht.

'Dertig,' zei de slager.

Ties keek op.

'U had er twee,' zei hij. 'Er stonden er twee in de moestuin.'

'Dat waren de twee die konden vliegen,' zei de slager. 'De andere achtentwintig staan gewoon achter mijn schuur. Wat dacht je dat er in mijn eiersalade zat?'

Daarna ging het snel. Meneer Aalbers had er twaalf, dat wist Saar zeker, want die liepen tussen de kassen door en aten alles wat kroop. De familie bij de kerk had er zeven. Op de Zwaneveenseweg stonden er drie hokken achter elkaar. De mevrouw die de kerkbloemen deed had er vier, en die van de bushalte zes, en zo ging het door tot meneer Knol een tweede vel moest omdraaien en zijn potlood natmaakte aan zijn lip, wat hij altijd deed als hij het spannend vond.

'Wij hebben er nul,' zei Ties.

Iedereen keek hem aan.

'Wij hebben auto's,' zei Ties.

'Nul,' zei buurvrouw Pot, 'en dat blijft zo. Ik heb twaalf dahlia's die er allemaal nog aan zitten, en dat is geen toeval.'

Meneer Knol telde zijn lijst op. Zijn potlood ging van boven naar beneden, en zijn lippen bewogen mee.

'Honderdzesentachtig,' zei hij.

Hij legde zijn potlood neer. Toen pakte hij het weer op en ging opnieuw van boven naar beneden. Dat deed hij bij alles: bij de kaartjes op het Zomerfeest, bij de leden van de IJsclub, bij de stoelen in het dorpshuis.

'Honderdnegentig,' zei hij.

'Welke is het?' vroeg Ties.

'Honderdnegentig.' Meneer Knol keek een beetje beteuterd naar zijn eigen klembord. 'De eerste keer had ik mezelf niet meegeteld. Ik tel alles. Dat kan ik niet helpen. Behalve mij.'

'En hoeveel schuurtjes zijn dat?' vroeg Jet.

Meneer Knol telde de regels, en dat deed hij ook twee keer, maar nu kwam er allebei de keren hetzelfde uit.

'Drieëntwintig.'

Oom Bijna had al die tijd niets gezegd. Hij stond in de hoek bij de vier kratten, met zijn bril in zijn hand, en hij keek ernaar zoals andere mensen naar een landkaart kijken.

'Meneer Sleutel,' zei meneer Knol voorzichtig.

'Ik luister,' zei Oom Bijna.

Meneer Knol legde zijn zakdoek alvast naast zijn klembord.

Jet had haar potlood al in haar hand.

'Hoeveel legt een kip?' vroeg ze aan Nout.

'In juli? Vier of vijf per week. Vijf als het meezit.'

Jet schreef het op de rand van meneer Knols vel, want haar eigen boekje lag nog op het erf van de smederij. Ze deed er niet lang over.

'Honderdnegentig keer vier is zevenhonderdzestig,' zei ze. 'Honderdnegentig keer vijf is negenhonderdvijftig. Er liggen elke week ergens tussen de zevenhonderd en de duizend eieren in dit dorp.'

Ze keek op.

'En we hebben er tweehonderd nodig.'

Het bleef stil in de bakkerij. De oven tikte. In de trommel achter mevrouw Bakker zakte iets een stukje in elkaar, wat koek nu eenmaal doet.

Ties deed zijn mond open. Hij wist precies wat er gezegd moest worden, want het was maar één zin, en het was een makkelijke.

Jet was hem voor.

‘Dan halen we ze zelf op,’ zei ze.

Ze had geen idee wat ze net had gezegd.

3. Drieëntwintig hokken

Geen proef. Wel een route, een prijs en één aanname.

Op vrijdagmiddag om kwart over vier lag Knotwilg op de toonbank van de winkel.

Jet had het getekend op de achterkant van een aanplakbiljet van het Zomerfeest van vorig jaar, de kant zonder de pannenkoek. De Molenstraat liep van links naar rechts, met de smederij aan het eind en de lindebomen erlangs. Het plein was een vierkant. De kerk was een blokje met een puntje erop. De Zwaneveenseweg liep de tekening uit, want die hield gewoon niet op.

Het was het dorp zoals Jet het uit haar hoofd kende, en dat was preciezer dan ze zelf had gedacht.

Bij elk hok zette ze een kruisje met het gele potlood.

'Nummer zeven,' zei ze zachtjes, 'twee. Nummer negen, drie. De Fortuins, negen.'

Ze telde haar kruisjes na en kwam op vierentwintig.

Dat klopte niet. Meneer Knol had drieëntwintig schuurtjes geteld, en meneer Knol telde alles twee keer, dus meneer Knol had gelijk. Jet ging met haar potlood langs de tekening terug en vond het bij de heg naast de smederij.

Daar stond een kruisje bij buurvrouw Pot.

Buurvrouw Pot had nul kippen. Buurvrouw Pot zou nooit kippen hebben. Jet had dat kruisje gezet omdat je bij buurvrouw Pot nu eenmaal langsgaat, en dat is iets anders dan een hok.

Vroeger had ze het uitgegumd. Nu zette ze er een rondje omheen en schreef ernaast: *koffie*.

Drieëntwintig.

'Wat wordt dat?' vroeg haar moeder. Ze kwam achter de toonbank vandaan met een doos beschuit onder haar arm en keek over Jets schouder.

‘De ronde,’ zei Jet. ‘Elke zaterdagochtend. Alle hokken langs, alle eieren op, en dan naar de bakkerij.’

‘En wie doet dat?’

‘Wij.’

Haar moeder zei niet “wie is wij” en ze zei ook niet dat dat wel eens veel werk kon worden. Ze zette de doos neer, bukte, en trok onder de toonbank een la open waar Jet in twaalf jaar nog nooit iets uit had zien komen behalve elastiekjes.

Ze legde een boek op de tekening. Grijs linnen, harde kaft, dun papier met lichtblauwe lijnen en aan de linkerkant een smalle kolom.

‘Dit is een kasboek,’ zei haar moeder.

Jet sloeg het open. Er stond niets in. Achterin zaten nog tientallen bladzijden die niemand ooit zou gebruiken.

‘Daar staan geen sommen in,’ zei haar moeder. ‘Daar staat in wat er echt gebeurd is. Als het niet klopt, schrijf je op dat het niet klopt. Dat is het hele idee.’

Jet streek met haar hand over de eerste bladzij. Hij was koel.

‘Dank u wel,’ zei ze.

Ze pakte haar liniaal en trok vijf kolommen: DATUM, NAAM, AANTAL, PRIJS, BETAALD. Ze deed er acht minuten over en ze was er de hele acht minuten stil bij.

Om vijf uur reden ze de route.

Dat was Jets idee, en het was een goed idee, want een route op een aanplakbiljet is niet hetzelfde als een route waar je met een bakfiets vol eieren overheen moet. Ties reed voorop omdat Ties altijd voorop reed. Nout reed achteraan. Saar reed er dwars doorheen, van voor naar achter en weer terug, en één keer achterstevoren op haar zadel, wat Jet liever niet had gezien.

Op Jets spatbord zat sinds maart een fietsteller die haar vader erop had geschroefd. Ze had hem op nul gezet bij de schuifdeur van de smederij.

Bij het kippenhok stond ze even stil. In de ren onder de vlier lagen vier bruine kippen in het zand met hun poten scheef, zoals kippen doen als het warm is. Jet telde ze, want ze telde nu eenmaal.

Vier.

Ze reed door.

Ze gingen de Molenstraat uit, langs nummer zeven en nummer negen en de Fortuins, het plein over, langs de slager en de bakkerij, om de kerk heen waar er zeven achter het ene huis zaten en vier achter het andere, naar de bushalte, de Zwaneveenseweg op tot de drie hokken achter elkaar en het hek van meneer Aalbers, en toen in een grote boog terug langs de molen, langs het huis van meneer Knol en langs de oude mevrouw met de stoel, die op haar stoel zat en zwaaide alsof ze hen verwacht had.

Bij de bakkerij zette Jet haar voet aan de grond en las de teller af.

'Vier komma twee,' zei ze. 'Kilometer.'

Ze keek op haar horloge.

'Een uur en zeven minuten.'

'Dat valt mee,' zei Ties.

'Dat valt niet mee,' zei Jet. 'En we zijn nergens een erf op geweest.'

Nout stond met één hand op zijn stuur naar de winkeldeur te kijken, terwijl de oude mevrouw met de stoel drie huizen verderop nog steeds zwaaide.

'Je hebt niet gerekend op praten,' zei hij.

Jet keek hem aan.

'Op wat?'

'Praten.' Nout haalde zijn schouders op. 'Je gaat drieëntwintig keer een erf op. Bij twintig daarvan komt er iemand naar buiten.'

Jet haalde haar potlood tevoorschijn en schreef achter *1 uur 7 min* een plusje en een vraagteken. Ze wist niet hoeveel praten er bij moest. Ze wist alleen dat Nout dat soort dingen nooit zei als het niet waar was.

Onderaan haar lijstje stonden drie dingen die nog niet klopten.

1. Wat kost een ei? 2. Waar gaat het geld in? 3. Wie gaat er mee?

'Vanavond,' zei ze.

Meneer Knol had eenenveertig stoelen klaargezet in het dorpshuis.

Er kwamen zesenveertig mensen.

Om half acht stonden er dus vijf mensen achterin tegen de muur, en meneer Knol zat vooraan aan een tafel met zijn klembord, zijn zakdoek en het houten hamertje dat hij sinds de IJsclub bij zich droeg en waar hij duidelijk erg blij mee was.

Hij tikte ermee op de tafel. Niemand hoorde het.

Hij tikte nog een keer, harder, en toen was het meteen stil, en dat leek hem te overvallen.

Hij schreef *3 juli* bovenaan een leeg vel en zette er een streep onder.

'Goed,' zei hij. 'Eieren.'

Jet zat op de tweede rij met het kasboek op haar knieën en de tekening opgerold in haar hand. Naast haar zat Saar met haar boekje. Achter haar zaten Nout en Ties. Oom Bijna zat helemaal aan de zijkant op een stoel die te klein voor hem was, met zijn stofjas over zijn knieën en zijn potlood achter zijn oor, en hij had sinds hij binnenkwam nog geen woord gezegd.

Twee stoelen verderop zat mevrouw Bakker, in haar grijze jas, met haar handen in haar schoot.

'Jet,' zei meneer Knol.

Jet stond op en rolde de tekening uit tegen het bord.

Het ging makkelijker dan ze had gedacht. Ze wees de route aan, van de smederij naar de bakkerij, en ze noemde de aantallen, en toen ze bij de slager kwam riep iemand achterin "dertig!" en toen lachte de hele zaal, en daarna was het niet eng meer.

‘Zaterdagochtend zeven uur,’ zei ze. ‘Vier komma twee kilometer. Met de bakfiets en vier kratten. Alles wat we ophalen komt in dit boek, met de datum en de naam en het aantal, en dat kan iedereen nakijken die dat wil.’

‘En de eerste keer?’ vroeg meneer Knol.

‘Zaterdag de elfde,’ zei Jet. ‘Wielinga levert voor het laatst op vrijdag de tiende. Dan zit er geen dag tussen.’

Meneer Knol maakte zijn potlood nat aan zijn lip en schreef het op.

‘Prijs,’ zei hij.

Daar begon het.

‘Tien cent per ei,’ zei Jet. ‘Dezelfde prijs die wij betalen en die mevrouw Bakker betaalt. Er wordt niets aan verdiend. Dan hoeft er niets te kloppen behalve het aantal.’

‘Wat betaalde Wielinga?’ riep iemand.

‘Acht,’ zei de man van de Zwaneveenseweg.

‘Elf,’ zei de mevrouw van de bushalte.

‘Het was negen en een half,’ zei de slager, ‘want ik weet nog dat ik dacht: waar haalt hij die halve vandaan.’

Twee stoelen verderop ging een hand omhoog. Niet ver. Tot ongeveer schouderhoogte, zoals je een hand opsteekt als je nog niet zeker weet of je hem opsteekt.

Het was de hand van mevrouw Bakker.

‘Wie is er voor tien?’ vroeg meneer Knol.

Er gingen zoveel handen omhoog dat hij ze niet hoefde te tellen, en hij telde ze toch, en toen was het tien cent en ging de hand van mevrouw Bakker weer naar beneden, en Jet zag het wel maar dacht er niet over na, want ze was al bij het tweede punt op haar lijstje.

‘Er moet iets zijn waar het geld in kan,’ zei ze. ‘Een pot of een doos. Er gaat elke week het geld van bijna tweehonderd eieren doorheen, en dat kan niet los in een krat.’

‘Een kistje,’ zei iemand.

‘Een enveloppe,’ zei iemand anders, en daar werd over gemompeld, want een enveloppe raak je kwijt.

Twee stoelen verderop stond mevrouw Bakker op.

Ze zei niets. Ze liep de zaal uit, en de deur van het dorpshuis viel dicht, en vijfenveertig mensen keken elkaar aan en gingen toen maar verder over enveloppen.

Drie minuten later was ze terug.

Ze liep naar voren en zette iets op de tafel van meneer Knol, tussen het klembord en de zakdoek in.

Het was een blikken trommel. Rond, met een deksel, en op dat deksel stond een molen met vier wieken en een rand van korenaren eromheen. Het blik was op de hoeken lichter geworden van het poetsen. Hij was leeg, dat kon je horen toen ze hem neerzette.

‘O,’ zei meneer Knol.

‘Die is mooi,’ zei buurvrouw Pot.

Mevrouw Bakker ging weer zitten.

Niemand vroeg haar iets, en de vergadering ging verder, en Jet schreef in haar kasboek: *trommel — geregeld.*

‘Dan het laatste,’ zei meneer Knol, en hij keek op zijn klembord. ‘Ze moeten natuurlijk nog gesorteerd worden.’

Jet keek op.

‘Gesorteerd?’

‘Op maat.’ Meneer Knol zei het alsof hij het over de stoelen had. ‘Een bakker wil ze op maat, dat weet iedereen.’

En het gekke was: er werd overal geknikt.

Jet keek de zaal rond en zag overal in de zaal mensen knikken zoals mensen knikken bij iets wat ze altijd al geweten hebben. De slager knikte. De mevrouw van nummer zeven knikte. Meneer Aalbers knikte met zijn kin, wat bij hem hetzelfde was. Jet knikte zelf ook, merkte ze, en ze schreef het op, want als het waar was moest het in het kasboek.

Sorteren. Op maat.

Naast haar schoot Saar overeind.

'Maar hoe weet u—'

Verder kwam ze niet.

Want op datzelfde moment begonnen de slager en de mevrouw van nummer zeven en de mevrouw van de bushalte en de man van de Zwaneveenseweg en zijn buurman en vader Mulder en buurvrouw Pot en meneer Aalbers allemaal tegelijk te praten, over dozen met vakjes, over hoe het vroeger ging, over een oom in Eiberdam die het wist, en over de vraag of een ei van een jonge kip kleiner is dan een ei van een oude kip, wat volgens vier mensen zo was en volgens vier mensen niet.

Jet telde ze. Dat deed ze nu eenmaal.

Acht.

Saar deed haar mond dicht.

Ze ging zitten, sloeg haar boekje open, draaide het om en schreef achterin.

Jet keek opzij. Ze kon het lezen, want Saar schreef groot.

Wil een bakker de eieren op maat?

'Achterin schrijf je toch antwoorden?' zei Jet zacht.

'Deze heb ik nog niet,' zei Saar. 'Dan schrijf ik hem daar tot ik hem heb.'

Vooraan sloeg meneer Knol met zijn hamertje op de tafel, en deze keer had hij er duidelijk lol in.

'Hoeveel maten?' vroeg hij.

‘Vier,’ zei de slager. ‘Bij vlees heb je er drie en dat is al te veel.’

‘Acht,’ zei de mevrouw van nummer zeven. ‘Ik heb thuis een doos met acht vakjes.’

‘Die doos is voor acht eieren,’ zei Nout achter Jet. Hij zei het niet hard, maar het kwam precies in een gaatje in het lawaai terecht, zoals bij Nout wel vaker gebeurde.

‘O,’ zei de mevrouw van nummer zeven.

Meneer Knol keek naar zijn klembord, en Jet zag hem doen wat hij bij alles deed waar hij niet uit kwam: hij ging in het midden zitten.

‘Zes,’ zei hij.

‘Wie is er voor vier?’ Zeven handen.

‘Wie is er voor acht?’ Vijf handen.

‘Wie is er voor zes?’

Er gingen vierenveertig handen omhoog, en daar zaten alle zeven van vier en alle vijf van acht bij, en niemand vond dat gek.

‘Zes maten,’ zei meneer Knol tevreden, en hij schreef het op en onderstreepte het twee keer.

Jet schreef het ook op. Zes bakken, zes maten, van klein naar groot. Ze zag het al voor zich: een lange tafel, zes bakken op een rij, en een lijst waarop stond hoeveel er in elke bak zaten.

Het was, vond ze, een prachtig plan.

Toen stond Oom Bijna op.

Hij deed dat langzaam, zoals iemand opstaat die op een te kleine stoel heeft gezeten, en hij had zijn potlood al niet meer achter zijn oor maar in zijn hand, en op de rug van zijn linkerhand stond iets getekend met twee lijnen die uit elkaar liepen.

Meneer Knol zag het.

Meneer Knol pakte zijn zakdoek.

‘Meneer Sleutel,’ zei hij.

‘Twee rails,’ zei Oom Bijna tegen de zaal, alsof iemand het gevraagd had. ‘Die langzaam uit elkaar gaan. Een klein ei valt er vroeg tussendoor en een

groot ei pas laat. Eronder zes bakken. Je hoeft niets te meten en niets te wegen en niemand hoeft ergens naar te kijken.'

Het bleef stil in het dorpshuis.

'Een machine,' zei meneer Knol.

De zakdoek ging over zijn voorhoofd, één keer heen en één keer terug.

'Wanneer?' vroeg de slager.

Oom Bijna keek naar de rug van zijn hand, en toen naar het plafond, en zijn bril ving het licht van de lamp zodat je zijn ogen even niet kon zien.

'Morgen zaag ik,' zei hij.

Meneer Knol vouwde zijn zakdoek op en legde hem naast de blikken trommel, en hij deed dat zoals iemand iets neerlegt wat hij straks weer nodig heeft.

'En dat lukt?' vroeg hij.

'Fluitje van een cent,' zei Oom Bijna.

Mevrouw Bakker keek van de een naar de ander en zei niets, want niemand had haar iets gevraagd.

4. Zes bakken

Proef 73. De Eiersorteer-o-maat. Uitkomst: honderd eieren gesorteerd. Twintig eieren gesorteerd én kapot.

Om zes uur ging in de werkplaats de Aanmaak-o-maat aan.

Dat deed hij elke ochtend, of iemand dat nu wilde of niet, en in de Molenstraat lag daar allang niemand meer wakker van.

Om tien over zes begon het zagen.

Ties lag op zijn rug naar het plafond te luisteren. Zaterdag, dacht hij.

Toen dacht hij: hij is al begonnen.

Toen lag hij niet meer op zijn rug.

In de garage stond zijn vader met zijn hoofd onder een motorkap.

'Tas,' zei Ties.

'Neem de schuifmaat mee,' zei zijn vader van onder de kap. 'Jet heeft er gisteren om gevraagd. Geef ik hem niet mee, dan komt ze hem halen, en dan ben ik mijn ochtend kwijt.'

Op het erf van de smederij stonden om half zeven al zes bakken.

Ze stonden op een rij op de lange tafel die anders tegen de schuur stond, en ze roken naar vurenhout en zaagsel. Elke bak was even groot: dertig centimeter lang, en zo hoog dat je er met je hand in kon. Ze stonden los.

'Ze moeten eruit kunnen,' zei Oom Bijna toen Ties ernaar wees. 'Anders kun je er niet mee lopen.'

Boven de bakken lagen twee messing roeden.

Dat was het mooiste. Bij de eerste bak lagen ze zo dicht bij elkaar dat er nauwelijks een vinger tussen paste, en bij de zesde een flink stuk verder uit elkaar. Daartussen liepen ze zo langzaam van elkaar weg dat je het pas zag als je met je oog langs de rail keek.

'Traproeden,' zei Oom Bijna. 'Van de trap.'

‘Welke trap?’

‘Die trap is er niet meer.’ Oom Bijna keek tevreden naar zijn rails. ‘Achttien stuks. Ik gebruik er twee. Dan heb ik er nog zestien voor later.’

Jet kwam om zeven uur met haar duimstok en ging meten voordat ze goedemorgen zei. Ties hield het ene eind vast, Jet las af en schreef het op de achterkant van haar hand.

Begin: drie komma acht.

Eind: vijf komma nul.

Zes bakken, zes stukken van dertig centimeter, en bij elk stuk gingen de rails twee millimeter verder uit elkaar.

‘Snap je het?’ vroeg Oom Bijna.

‘Ja,’ zei Jet.

‘Zeg het dan.’

‘Een ei ligt op de rails en rolt naar beneden,’ zei Jet. ‘Zolang het breder is dan de rails uit elkaar liggen, blijft het liggen. En op de plek waar de rails net iets breder worden dan dat ei —’

‘Valt het,’ zei Oom Bijna.

‘Kleine eieren vroeg,’ zei Jet. ‘Grote eieren laat. En niemand hoeft ergens naar te kijken.’

De rest bouwden ze met z’n vijven.

Bovenaan kwam het aanvoerblad: een plank die zacht naar beneden liep, met lage randjes en over de hele lengte grijs vilt, zodat een ei erop kon liggen zonder ergens tegenaan te tikken. Er pasten er twintig op. Onderaan het blad zat een houten rol met drie viltvingers eraan, en die rol draaide met een leren riempje mee met de slinger van een oude koffiemolen, die Oom Bijna aan de zijkant had geschroefd.

Eén slag van de slinger, één draai van de rol, één vinger, één ei.

En elke vinger die langskwam, duwde onderweg tegen een koperen palletje.

Tik.

‘Wat is dat?’ vroeg Ties.

‘De teller,’ zei Oom Bijna.

Het was een koperen schijf met cijfers erop, en bij elke tik schoof hij één cijfer op. Ties draaide de slinger één slag, alleen om de tik te horen. Toen nog drie keer, tot Jet de teller op nul zette en er haar hand op legde.

Bout kwam om tien over tien de schuur uit met iets in zijn bek.

Ties had de winkelhaak nodig, Nout had ernaar gevraagd, en Bout was opgestaan zoals hij altijd opstond als iemand iets nodig had: langzaam, en met het rustige gezicht van een hond die weet waar het ligt.

Hij legde een fietspomp in het gras.

‘Dank je,’ zei Nout. ‘Precies wat we nodig hadden.’

‘Vier uit honderd,’ zei Oom Bijna, en hij aaide Bout over zijn kop. ‘Maar het zijn alle vier de goeie geweest.’

Kip Drie kwam onder de schuurdeur vandaan, keek een tijdje naar het zagen en ging weer naar binnen. Niemand zei er iets van.

Om half vijf begon het dorp eieren te brengen.

Dat was Jets idee geweest en buurvrouw Pots werk. ‘Je kunt niet proefdraaien met vier eieren,’ had Jet gisteravond bij de deur van het dorpshuis gezegd, en buurvrouw Pot had gezegd dat je ook niet honderdtwintig eieren kunt lenen zonder dat er iets tegenover staat.

De slager kwam als eerste, met een emmer. ‘Veertig,’ zei hij. ‘Twee dagen gespaard. Ik heb deze week geen eiersalade gemaakt. Dat merkt niemand.’

Nout bracht er vijfentwintig van de Fortuins, in een emmer met een theedoek erin gevouwen. Meneer Knol bracht er negen, telde ze op het erf na, en telde ze daarna nog een keer.

De mevrouw van nummer zeven bracht er vier in haar doos met acht vakjes. ‘De andere vakjes zijn voor de terugweg,’ zei ze, en niemand wist precies wat ze daarmee bedoelde.

Saar kwam van de molen met zeven. De mevrouw van de kerkbloemen stuurde er twaalf, de mevrouw van de bushalte negen, en van de oude mevrouw met de stoel kwamen er zes mee met de slager.

‘Krijgt ze ze terug?’ vroeg Ties.

‘Nee,’ zei Jet.

‘Ze zei dat dat mooi was,’ zei de slager.

Oom Bijna deed er acht bij uit zijn eigen kratje op de plank, van drie dagen, van de vier bruine.

Jet kwam op honderdtwintig. Ze schreef het niet in het kasboek, want het kasboek begon op de elfde, maar op een los vel met de datum erboven:

Geleend voor de proef. Komt terug als omelet.

Want dat was het tweede deel van buurvrouw Pots werk. Om zeven uur zouden er drie koekenpannen op de klinkers staan, en iedereen die eieren had gebracht mocht komen eten.

Om vijf uur stond het halve dorp op het erf.

Buurvrouw Pot kwam door het gat in de heg met een grote emaille schaal, zette die op het uiteinde van de tafel naast bak zes en legde er een doek naast.

‘Waar is die voor?’ vroeg Ties.

‘Voor wat er kapot gaat,’ zei buurvrouw Pot.

‘Er gaat niks kapot,’ zei Ties.

Buurvrouw Pot zei niets terug. Ze schoof de schaal een klein stukje dichter naar bak zes toe en ging staan waar ze het goed kon zien.

Nout stond naar het eind van de rails te kijken.

‘Waar landen ze?’ vroeg hij.

‘In de bak,’ zei Oom Bijna.

‘Ja,’ zei Nout. ‘Maar waarop?’

Ze keken allemaal in bak één. Daar lag niets in. Het was een houten bak met een houten bodem, geschuurd, met de nerf mooi zichtbaar.

'Op hout,' zei Oom Bijna. 'De eerste. En daarna op elkaar.'

Nout knikte en zei verder niets.

Ties keek nog even naar hem. Een jaar geleden had Nout dat niet gevraagd. Dan had hij het gedacht, zijn mond gehouden en achteraf gelijk gehad. Dit was nieuw, en Ties wist niet of hij het prettig vond, want als Nout iets vroeg, ging het meestal ergens over.

'Twintig tegelijk,' zei Jet. 'Dan tellen we tussendoor. Ties draait.'

Natuurlijk draaide Ties.

Hij zette zijn hand op de slinger, Saar legde de eerste twintig eieren op het aanvoerblad, en het was heel even helemaal stil op het erf.

Toen draaide Ties.

Het was het mooiste wat hij ooit had zien werken.

De vinger kwam onder het blad door, tilde het eerste ei op zijn plek, en het ei rolde de messing rails op en ging lopen. Het draaide een beetje om zijn as, zoals eieren doen. Het ging langs bak één en bak twee en bak drie, en boven bak vier zakte het tussen de rails door alsof iemand ervoor had opengedaan.

Tik, zei de teller.

Tik, zei de teller, en het tweede ei ging op weg.

Twintig keer tik. Twintig eieren. Zes in bak drie, elf in bak vier, drie in bak vijf. Er ging niet één ei ergens heen waar het niet hoorde.

Er werd geklapt. De slager riep 'ho maar!' Meneer Knol haalde zijn zakdoek tevoorschijn, keek ernaar en vouwde hem weer op.

'Doorgaan,' zei Oom Bijna.

Saar legde de volgende twintig op het blad.

Bij de derde ronde vond Jet het eerste barstje.

Ze had bak vier leeggehaald om te tellen, en ze hield elk ei tegen het licht zoals je een glas tegen het licht houdt. Over de bolle kant van het vierde liep een lijntje zo dun als een haar. Ze legde het in de emaille schaal. Toen nog een. Toen nog een.

‘Drie,’ zei ze.

‘Die kunnen er al in gezeten hebben,’ zei Oom Bijna.

‘Ja,’ zei Jet.

Ze haalde ook de andere bakken leeg en hield alles tegen het licht. Uit de eerste ronde kwam er één in de schaal, en uit de tweede twee.

Ronde vier: nog eens drie.

‘Dat kan niet aan het vilt liggen,’ zei Oom Bijna. ‘Er zit vilt op.’

Bij ronde vijf lagen er in bak vier zoveel eieren dat de nieuwe niet meer op hout landden maar op eieren, en dat, ontdekten ze, is voor een ei erger dan hout. Er ging er één stuk met een geluidje dat niet hard was, en juist daardoor hoorde iedereen het.

Ties draaide harder. Dat deed hij niet expres. Zijn hand ging harder omdat het zo goed ging, en toen het niet meer zo goed ging, ging zijn hand nog harder, alsof je een machine kunt inhalen.

'Vijf,' zei Jet na ronde vijf.

De laatste twintig waren de grootste. Die kwamen van de slager en die rolden statig langs alle bakken heen tot bak vijf en bak zes, en ze vielen daar op precies de goede plek, en ze vielen ver.

Onder bak drie liep iets over de tafel. Het was geel, het kwam uit een naad, en het druppelde vanaf de tafelrand op de klinkers.

'Alle moeren en bouten,' zei Oom Bijna zacht.

Hij tilde bak drie op met twee handen, zoals je iets optilt waarvan je nog hoopt dat het meevalt.

Het viel niet mee.

Ze legden ze op een plank naast elkaar. Jet deed dat, en ze deed het in rijtjes, want Jet legde dingen nu eenmaal in rijtjes: één, twee, drie, drie, vijf, zes.

'Twintig,' zei ze.

Het was heel stil op het erf.

'Ik draaide harder,' zei Ties. Hij zei het meteen, want hij wist het meteen. 'Bij die laatste twee rondes. Dat is mijn schuld.'

Jet keek naar haar rijtjes.

'Nee,' zei ze. 'Kijk. Het liep al op vóór jij harder ging. Eén, twee, drie, drie. Toen pas vijf en zes.' Ze tikte met haar potlood tegen de eerste bak. 'Het gaat niet om jou. Het gaat om hoe vol de bak is. In een lege bak vallen ze op hout. In een volle bak vallen ze op elkaar.'

'En het sorteren?' vroeg meneer Knol voorzichtig.

Jet was daar al mee bezig.

Met de schuifmaat van vader Prins mat ze dertig eieren na, vijf uit elke bak, en ze noemde de getallen hardop terwijl Saar ze opschreef. Bak één had de kleinste, bak zes de grootste. Er zat geen enkel ei in de verkeerde bak.

'Het klopt,' zei Jet, en ze zei het zoals iemand iets toegeeft. 'Het klopt volmaakt. Hij sorteert beter dan een mens het kan.'

Toen pakte ze de duimstok en ging op haar knieën bij bak twee zitten, met haar kin op de tafelrand.

'Elf,' zei ze.

'Elf wat?'

'Elf centimeter. Van de rails tot de bodem.' Jet stond op, pakte een heel ei uit bak twee en hield het boven de lege bak één. 'Kijk.'

Ze liet het van elf centimeter vallen. Het brak.

Ze pakte er nog een en liet het van tien vallen. Het brak.

Van negen: een barstje.

Van acht: niets.

Van zeven: niets.

Ze deed acht en zeven nog een keer, met dezelfde twee eieren, en legde die daarna heel terug in de bak. De drie andere gingen in de schaal, en op haar losse vel schreef ze: *3 eieren om het te weten. Die tellen apart.*

'Zeven,' zei ze. 'Bij zeven centimeter gebeurt er niets. Hij hangt op elf.'

Oom Bijna stond met zijn handen in de zakken van zijn stofjas naar zijn machine te kijken. Zijn bril zat scheef en er zat zaagsel op zijn linkerglas. Honderd eieren waren er heel doorheen gekomen en twintig niet, en ze lagen allemaal even keurig op maat.

'Bijna,' zei hij.

Hij zei het niet somber. Hij zei het zoals hij het altijd zei, en Ties zag hem er zelfs van opknappen.

‘Een machine die te hard zijn best doet,’ zei Oom Bijna, ‘breekt precies datgene waar hij voor gemaakt is.’

‘Dat is een mooie zin,’ zei meneer Knol somber.

‘Ja,’ zei Oom Bijna. ‘Die is niet van mij. Die is van mijn vader. Hij zei hem over paarden.’

De teller stond op honderdtwintig.

Om zeven uur stonden er drie koekenpannen op de klinkers van de Molenstraat.

Er kwamen veertig mensen. Ze zaten aan de tafels uit het dorpshuis, op het muurtje bij de heg en op de stoep. Buurvrouw Pot bakte in de voorste pan, moeder Prins in de tweede en de slager in de derde, en de slager bakte zoals de slager alles deed: te veel tegelijk en te snel.

Honderdtwintig eieren gingen erdoorheen. De hele en de kapotte, door elkaar, in dezelfde drie pannen, en dat was precies de grap, want niemand kon proeven welke welke was geweest.

‘Een kapot ei,’ zei buurvrouw Pot, terwijl ze een omelet omkeerde, ‘is in de pan gewoon een ei.’

De mevrouw van nummer zeven kreeg haar vier eieren terug in een omelet met peterselie. De oude mevrouw met de stoel zat op haar eigen stoel, die door twee mensen was meegedragen, en at haar zes eieren op met haar eigen vork.

Ties liep in het laatste licht met de lege schaal langs de heg. Bij de derde dahlia was een knop opengegaan aan het puntje, een spleetje van niks.

Je kon er nog steeds niet aan zien wat het worden ging.

Op de tafel op het erf stonden de zes lege bakken nog. Jet stond ernaast met haar duimstok in haar hand, en Nout en Oom Bijna stonden bij haar. Ties zette de schaal neer en ging erbij staan.

‘Vier centimeter,’ zei Jet.

‘Vilt,’ zei Oom Bijna.

‘Nee,’ zei Nout.

Ze keken hem alle drie aan.

‘Eerst de kippen,’ zei Nout.

5. Hoe je een kip vasthoudt

Geen proef. Wel zesenzestig woorden achter elkaar.

Op dinsdag 7 juli, om vier uur, ging Jet de schuur van de slager in.

Drie tellen later ging de schuur van de slager omhoog.

Het was haar eigen idee geweest, en dat was het vervelende. Op haar lijst stonden zeventien namen: zeventien mensen die zaterdagochtend om zeven uur een hok in zouden gaan om de eieren te rapen, zodat de bakfiets nergens hoefde te wachten. Bij de meeste van die hokken woonden ze zelf niet: de mevrouw van de bushalte deed de drie hokken achter elkaar op de Zwaneveenseweg, en de slager deed de zijne en die van de oude mevrouw met de stoel.

Nout stond niet op de lijst. Nout hoefde het niet te leren.

En Jet wilde weten hoe lang zoiets duurde, want dat stond nog nergens. Dus was ze naar de schuur achter de winkel gelopen, met haar potlood in haar hand en achtentwintig kippen aan de andere kant van de deur.

Ze klopte aan.

Op een schuur. De slager zei er niets van.

Toen deed ze de deur wijd open, zodat er licht naar binnen viel, en ze liep naar de legnesten — fruitkistjes op planken, drie rijen boven elkaar. Ze telde hardop, want ze telde nu eenmaal hardop, en bij zeven bukte ze zich.

Wat er toen gebeurde, gebeurde met achtentwintig kippen tegelijk.

Het klonk als iemand die honderd kranten in één keer uitschudt. De lucht zat ineens vol veren en stof, de stok boven haar hoofd kraakte, er ging een zak voer om en er kwamen twee kippen langs haar oor die daar volgens Jet echt niet langs konden. Ze stond stil met haar armen omhoog en haar ogen dicht.

Toen ze haar ogen weer opendeed, zaten er drie kippen op de bovenste plank naar haar te kijken alsof zíj hier iets kwam uitleggen.

Op de vloer lagen twee gebroken eieren.

‘Ja,’ zei de slager rustig, in de deuropening. ‘Dat doen ze.’

‘Ik deed alles zoals ik het had opgeschreven,’ zei Jet.

‘Dat zal best.’

Nout kwam om de hoek van de schuur met zijn handen in zijn zakken. Hij keek naar binnen, zei niets, en stapte de schuur in. Daar bleef hij staan.

Hij bleef zo lang staan dat Jet begon te denken dat hij iets vergeten was.

Toen liep hij. Niet langzaam op de manier waarop mensen langzaam lopen als iemand kijkt, maar langzaam zoals water loopt. Halverwege kwam er een kip van de bovenste plank af en ging voor hem uit lopen. Bij de derde rij bukte hij zich, haalde de eieren uit de kistjes en legde ze in de emmer met de theedoek die daar al stond.

Elf eieren. Het duurde iets meer dan een minuut, en achter hem was het stil.

‘Wat deed ik fout?’ vroeg Jet toen hij buiten kwam.

‘Je stond in het licht,’ zei Nout. ‘En ze wisten niet dat je eraan kwam.’

‘Ze leggen morgen minder,’ zei de slager. ‘Dat is geen ramp. Maar het is wel zo.’

‘Zaterdag gaan er zeventien mensen drieëntwintig hokken in,’ zei Nout. ‘Dat zijn honderdnegentig kippen die niet weten wie dat zijn.’

Daar was het dus voor geweest. *Eerst de kippen*, had hij zaterdagavond bij de zes lege bakken gezegd, en Jet had drie dagen gedacht dat het over de eieren ging.

Ze sloeg het kasboek open op de binnenkant van de kaft, waar nog niets stond, en schreef er met haar gele potlood één regel op. Haar moeder had gezegd: als het niet klopt, schrijf je op dat het niet klopt.

Ik weet niet hoe je een hok in gaat.

Ze keek er even naar. Toen schreef ze eronder: *En zestien anderen ook niet.*

‘Leer het ze dan,’ zei ze.

Nout zei een hele tijd niets.

‘Goed,’ zei hij.

Om half zeven stonden er zeventien mensen achter bij de Fortuins.

Ties was er in zijn hele leven pas twee keer geweest, allebei in de afgelopen week. Achter het huis lag een pad langs de heg, en tegen de schuur stond een aanbouw van pallets en gaas met een golfplaten dakje erop. Er liep een stok over de hele breedte. Daaronder scharrelden negen kippen tussen de brandnetels alsof ze het daar zelf zo hadden neergelegd.

Nouts moeder had twee banken en zes stoelen buiten gezet en er verder niets over gezegd.

Meneer Knol kwam met zijn klembord. De mevrouw van nummer zeven kwam met haar doos met acht vakjes, voor het geval het lukte. Meneer Aalbers zei bij het hek dat hij niets hoefde te leren, en ging daarna staan op de plek waar hij alles kon zien.

Buurvrouw Pot kwam met een schaal koek en zonder kippen.

‘Ik heb er geen,’ zei ze. ‘Ik heb twaalf dahlia’s die er allemaal nog aan zitten. Dat is geen toeval.‘

Oom Bijna kwam als laatste, met zaagsel op zijn linkerglas, en ging vooraan staan.

‘Ik heb er vijf,’ zei hij tegen niemand in het bijzonder. ‘Nou ja. Vier die meedoen.’

Jet schreef het niet op. Ze hoorde het wel, en het bleef ergens achter in haar hoofd liggen zoals een steentje in een schoen dat je pas voelt als je verder loopt.

‘Nout doet het voor,’ zei Oom Bijna. ‘En ik doe wat Nout zegt. Vooral ik.’

Toen werd het stil, want zeventien mensen keken naar Nout Fortuin, en Nout Fortuin stond bij het gaas en zei niets.

Hij zei twintig seconden niets.

Hij zei veertig seconden niets.

Jet kreeg het er warm van. Ze kende dat gevoel van de vergadering in het dorpshuis, waar ze zelf had moeten praten, en ze bedacht net of ze iets zou zeggen om hem te helpen —

'Loop langzaam,' zei Nout. 'Praat zachtjes voordat je de deur opendoet, dan schrikt er niets.'

Jet had haar potlood al in haar hand. Ze ging op de rand van de bank zitten met een los vel op haar knie en schreef mee.

Nout praatte zachtjes tegen het hok — geen woorden die je kon opschrijven, meer een geluid — en deed het klepje open.

De kippen keken op en bleven waar ze waren. Hij bukte, hield zijn hand laag en haalde er een van de zijkant uit, en het ging zo eenvoudig dat het bijna teleurstellend was.

'Nooit van boven pakken,' zei Nout. 'Altijd van opzij.'

Hij zette haar terug en deed het nog een keer, dubbel zo langzaam, en hij kwam ermee bij het klepje staan zodat de mensen achteraan het ook konden zien.

'Deze hand onder haar buik, haar poten tussen je vingers. Deze hand over haar vleugels.'

De kip lag in zijn handen alsof ze erin gelegd was. Ze deed haar ogen dicht.

'Hou haar tegen je aan,' zei Nout. 'Een kip die tegen je aan ligt, is stil.'

Hij zette haar terug, met haar kop van hem af, en zij liep rustig door.

‘Zet haar terug met haar kop van je af.’

Toen liep hij naar achteren, waar onder de stok nog één kip zat die duidelijk niet van plan was ergens aan mee te doen. Hij liep niet naar haar toe. Hij ging opzij staan, bij de opening naar de ren, en wachtte, en na een paar tellen stond ze op en liep vanzelf naar hem toe.

‘Ren nooit,’ zei Nout. ‘Ga staan waar ze naartoe wil.’

Toen hield hij op.

Van het begin tot het eind was het één keer uitleggen en drie keer voordoen, en Jet had elk woord opgeschreven.

Ze telde ze met de punt van haar potlood.

‘Zesenzestig,’ zei ze.

‘Vijfenzestig,’ zei meneer Knol vanaf zijn klembord.

Hij telde nog een keer.

‘Zesenzestig,’ zei meneer Knol.

‘Is dat het langste dat je ooit hebt gezegd?’ vroeg Saar.

‘Nee,’ zei Nout.

Jet wist het antwoord al voor hij het gaf, want ze was erbij geweest: de werkplaats, in oktober, toen Nout iets zei wat hij twee weken had ingehouden en er daarna niet meer mee ophield.

‘Veertig minuten,’ zei Nout. ‘In oktober.’

‘Weet je dat nog?’ vroeg Ties.

‘Ja,’ zei Nout.

Jet keek naar hem en dacht: hij houdt het bij. Nout Fortuin wist precies hoeveel hij ooit achter elkaar had gezegd, net zoals zij wist hoeveel eieren er zaterdag door de machine waren gegaan.

Onder aan haar vel schreef ze, met de liniaal eronder: *N. Fortuin, zeven juli, kwart voor zeven.*

‘Een smid zet zijn naam op zijn werk,’ zei Oom Bijna tevreden. ‘Dat vel gaat bij mij aan de deur.’

Daarna moesten ze allemaal.

De slager ging als eerste, want de slager ging altijd als eerste, en hij pakte zijn kip van boven. Hij had het zelf door voordat iemand iets zei.

‘Van boven,’ zei hij.

‘Ja,’ zei Nout.

‘Dertig jaar,’ zei de slager. ‘Elke ochtend.’

De mevrouw van de bushalte praatte zachtjes, precies zoals het moest, en bleef praten: over haar zus in Zwaneveen en over de bus van tien over acht. De kip vond het prima. Ze had geen haast, en de mevrouw van de bushalte ook niet.

Meneer Knol hield zijn kip vast zoals je een taart vasthoudt waar je niet aan mag komen, en bewoog vier minuten lang niets behalve zijn ogen.

Oom Bijna hield er een tegen zijn stofjas aan. Ze deed haar ogen dicht en zakte tegen hem aan alsof hij een kachel was.

'Alle moeren en bouten,' zei hij zacht. 'Hij staat stil.'

'Ze,' zei Nout.

'Ze staat stil,' zei Oom Bijna, en hij zei het zoals andere mensen dank je wel zeggen.

Toen was Jet aan de beurt.

Ze deed het zoals het op haar eigen vel stond. Langzaam lopen. Praten voordat de deur openging. Van opzij. Eén hand onder de buik, de andere over de vleugels.

Er gebeurde niets.

Helemaal niets. Geen veer, geen geluid, geen honderd kranten tegelijk. Er lag een warme, verbazend zware kip tegen haar trui aan die haar ogen dichtdeed, en de acht andere kippen liepen door alsof er niemand binnen was.

Jet stond daar en merkte dat ze niet wist wat ze met haar gezicht moest doen.

'Dat is het,' zei Nout.

'Er gebeurde niks,' zei Jet.

'Ja,' zei Nout.

Ties deed het meteen goed, natuurlijk. Saar deed het twee keer, waarvan één keer met haar ogen dicht.

'Bij je eigen kippen is het makkelijk,' zei Nout, toen ze allemaal geweest waren.

'Dit zijn jouw kippen,' zei Ties.

'Precies,' zei Nout.

'Kom dan bij mij,' zei de buurvrouw van nummer negen opgewekt. 'Ik heb er drie.'

Toen leek ze zich nog iets te herinneren.

'En De Generaal,' zei ze.

De Generaal stond midden in de ren van nummer negen alsof hij hem zelf had aangelegd.

Hij was roestbruin, met een staart van zwartgroene sikkelveren die glansden als olie op water, een kam als de rug van een zaag en gele poten waar hij zorgvuldig mee liep, alsof hij ze net gepoetst had. Zijn drie kippen scharrelden achter hem zonder ergens op te letten.

Hij stond niet in de telling van meneer Knol, bedacht Jet. Hij legde niets.

'Hij is een schat,' zei de buurvrouw van nummer negen.

Ties ging als eerste. Natuurlijk ging Ties als eerste.

Hij zette één voet over de drempel van de ren, en op datzelfde moment draaide De Generaal zijn kop opzij en zette één oog op hem.

Daarna keek hij nergens anders meer naar.

'Kijkt hij naar mij?' vroeg Ties.

'Hij kijkt naar iedereen,' zei de slager.

Dat was niet waar, zag Jet. Er stonden een stuk of twintig mensen aan het gaas, en De Generaal keek er naar één.

Ties deed drie stappen naar het hok. De Generaal stak dwars door de ren, in een rechte lijn, en hij rende niet. Hij liep zoals iemand loopt die weet dat de ander toch niet wegkomt. Ties deed drie stappen terug, en toen nog vier, en toen stond hij buiten de ren met het klepje tussen hem en de haan in, en De Generaal bleef aan de andere kant van het gaas staan met zijn kop schuin.

'Nou,' zei de buurvrouw van nummer negen blij. 'Dat heeft hij nog nooit gedaan.'

Nout ging naar binnen. Er gebeurde niets. Hij liep, hij bukte, hij haalde een kip van opzij uit het nest en legde haar tegen zich aan, en De Generaal keurde hem geen blik waardig, want De Generaal stond bij het gaas naar Ties te kijken.

'Hij heeft niets tegen mij,' zei Nout.

‘Waarom niet?’ vroeg Ties.

Nout haalde zijn schouders op. Dat was het langste antwoord dat hij die avond niet gaf.

Ties bleef nog een tijdje bij het gaas staan. Toen zei hij het gewoon hardop, tegen de hele straat tegelijk.

‘Ik ben bang voor die haan.’

Het bleef één tel stil. Toen begon iemand achteraan te lachen, en daarna lachten ze allemaal, en Ties lachte het hardst van allemaal.

‘Ik ben écht bang voor die haan,’ zei hij er nog een keer overheen, harder.

‘Ik ook,’ zei de mevrouw van de bushalte.

‘Ik fiets om,’ zei de slager.

Het werd even helemaal stil.

‘Sinds wanneer?’ vroeg meneer Knol.

‘Sinds april,’ zei de slager.

Toen lachten ze nog een keer, en het lachen ging over Ties heen zoals water over een steen gaat, zonder er iets van mee te nemen. Jet moest aan januari denken, aan Ties die hardop zei dat hij nog nooit op schaatsen had gestaan — waarna vier anderen hetzelfde hadden durven zeggen. Het was precies hetzelfde, dacht ze, en hij had het weer niet in de gaten.

Ze schreef het achter op haar vel: *Ties zegt het gewoon.* Toen streepte ze het weer door, want het klonk alsof ze het uitlegde, en dat hoefde niet.

Om acht uur liepen ze terug de Molenstraat in.

De Generaal liep mee. Aan de binnenkant van het gaas, precies gelijk op met Ties, tot het gaas ophield bij de hoek van de schuur. Daar bleef hij staan.

‘Hij ruikt het,’ zei de buurvrouw van nummer negen opgewekt.

‘Wat ruikt hij dan?’ vroeg Ties.

Daar gaf niemand antwoord op.

6. De eerste ronde

Geen proef. Wel honderdvierenzeventig eieren en één haan.

Om kwart voor zeven stond de bakfiets al klaar, en Ties stond er toen al twintig minuten naast.

Zijn vader had hem donderdagavond in de garage nagelopen: de remmen, de trapas, de banden. In de bak voorop pasten precies vier houten kratten. Ties had het zelf uitgemeten met de duimstok, twee keer, want de eerste keer was hij de dikte van het hout vergeten.

‘Zeven uur,’ zei Jet.

‘Het ís bijna zeven uur.’

‘Bijna is niet zeven uur.’

Ze had het kasboek onder haar arm, met haar gele potlood erin als bladwijzer. Op haar lijst stond achter elk hok een getal. Niet hoeveel eieren er zouden liggen, maar hoeveel ze konden missen. Dat had ze aan alle drieëntwintig hokken gevraagd, en opgeteld kwam ze op tweehonderd.

Op het rekje achterop stond de blikken trommel met de molen op het deksel. Hij was niet leeg meer, en dat kon je horen als de fiets over de klinkers ging.

Saar hing aan de lantaarnpaal. Nout stond bij de schuifdeur van de smederij, en op die schuifdeur hing sinds dinsdag zijn vel, in een lijstje waar het eigenlijk te klein voor was. *N. Fortuin, zeven juli, kwart voor zeven.* Er zaten al drie vlekken op het glas.

Om precies zeven uur kwam Oom Bijna naar buiten met acht eieren in een tenen mandje.

‘Acht,’ zei Jet, en ze schreef het op. *Smederij — 8.*

‘Van de vier bruine,’ zei Oom Bijna.

Ties keek langs hem heen de ren in. Onder de vlier lagen vier bruine kippen in het zand, en dat was alles wat er lag.

‘En de witte?’

‘De witte,’ zei Oom Bijna, ‘doet niet mee.’ Hij zei het opgewekt, zoals hij alles zei. ‘Ik ga vilt plakken. Vier centimeter is vier centimeter.’

En hij ging naar binnen.

Nummer zeven was aan de overkant, schuin tegenover de smederij. De mevrouw van nummer zeven stond al bij haar tuinhek met haar doos met acht vakjes, en de doos was niet leeg.

Hij was ook niet halfvol.

‘Acht,’ zei ze. ‘Ik heb twee kippen en dat zijn er acht.’

Ties keek in de doos. In elk vakje lag een ei.

‘De andere vakjes zijn voor de terugweg,’ zei Jet zachtjes, en de mevrouw van nummer zeven lachte zo hard dat er drie ramen verderop een gordijn openging.

‘De terugweg was niet nodig,’ zei ze. ‘Ik ben om half zes opgestaan en ik heb zachtjes gepraat voordat ik de deur opendeed. Er is niks geschrokken.’

Ties keek naar de binnenkant van haar hokdeurtje toen ze het dichtdeed. Daar hingen zes regels, met de hand overgeschreven, in een handschrift dat schuin naar boven liep.

Loop langzaam. Praat zachtjes voordat je de deur opendoet.

Tachtig cent ging het hek over. Jet schreef *betaald* in de laatste kolom.

Eén huis verder ging het mis.

Op nummer negen was alles klaar. De buurvrouw kwam aanlopen met een kom waar zes eieren in lagen, en achter haar in de ren stond De Generaal, midden erin, zoals hij er dinsdag ook had gestaan: alsof hij hem zelf had aangelegd.

Ties had de hele week geoefend op dit stuk van de straat. Hij zou bij de bakfiets blijven staan, hij zou de kom over het hek heen aannemen, en hij zou geen stap over de drempel zetten.

Wat hij niet had geoefend, was dat de buurvrouw met de kom naar buiten zou komen en het klepje open zou laten staan.

De Generaal keek op. Hij zette één oog op Ties. En toen liep hij.

Hij rende niet. Dat deed hij nooit. Hij kwam in een rechte lijn door de ren, door het open klepje, over het paadje en de stoep op, en Ties deed twee stappen achteruit met de kom in zijn handen.

De kom bleef heel.

Twee eieren niet.

Ze rolden over de rand, kwamen op de klinkers terecht en gingen daar allebei open, en Ties stond er nog een halve tel naar te kijken. Toen stond hij op het muurtje voor de heg van nummer negen.

Hij wist zelf niet hoe hij daar gekomen was.

‘Twee kapot,’ riep hij naar beneden. ‘Van mij. Ik deed een stap achteruit.’

‘Genoteerd,’ zei Jet, en ze schreef het op.

De Generaal ging onder aan het muurtje staan. Hij ging er niet vandaan.

Er kwamen mensen kijken, want er komen in Knotwilg altijd mensen kijken. De mevrouw van de bushalte kwam eraan met haar zes eieren in een theedoek.

'Ga staan waar ze naartoe wil,' zei ze behulpzaam.

'Dat is voor kippen,' zei Ties.

'Ga dan staan waar híj naartoe wil.'

'Hij wil naar míj,' zei Ties.

Toen ging er aan de overkant een deur open.

Buurvrouw Pot kwam in haar deuropening staan met een theedoek in haar hand. Ze keek naar de haan. Ze keek naar haar tuin. Daartussen lagen vier meter en een lage rand stenen, en achter die rand twaalf dahlia's tot aan Ties' knie, waarvan er twee een spleetje open waren gegaan zonder te laten zien welke kleur het worden ging.

'Ik zeg niks,' zei buurvrouw Pot.

Iedereen wachtte.

'Ik zeg alleen dat ik twaalf dahlia's heb die er allemaal nog aan zitten,' zei buurvrouw Pot. 'En dat er nu een haan naar staat te kijken die in een ren hoort waar hij niet meer in is. En dat er sinds dinsdag in dit dorp zeventien mensen zijn die weten hoe je een kip vasthoudt, en dat er op dit moment geen enkele van die zeventien iets doet. En dat er een jongen op mijn buurvrouws muurtje staat. Maar ik zeg niks.'

'Nee,' zei Nout.

Hij zei het zo droog dat de mevrouw van de bushalte haar theedoek even tegen haar mond moest houden.

Toen kwam Nout naar het muurtje. Hij liep niet naar de haan toe. Hij ging er een paar passen vandaan staan en keek naar De Generaal zoals je naar het weer kijkt.

'Hij wil naar jou,' zei hij tegen Ties.

'Dat weet ik.'

‘Ga dan ergens staan waar dat goed uitkomt.’

Ties keek naar het open klepje van de ren, twintig passen verderop. Hij begreep het, en hij vond het een verschrikkelijk idee.

‘Ik ben bang voor die haan,’ zei hij.

‘Ja,’ zei Nout.

‘Ik ga het toch doen.’

‘Ja,’ zei Nout.

Ties stapte van het muurtje af. De Generaal deed twee passen achteruit, en toen Ties begon te lopen, kwam hij mee. Niet ernaast. Er precies achter, op één poot afstand, zoals iemand die niet van plan is de rest van de dag iets anders te doen.

Zo liepen ze het paadje op. Zo liepen ze de ren in. En zo liep Ties er aan de andere kant weer uit, over de lage drempel, terwijl de buurvrouw het klepje dichtdeed met een gezicht alsof ze naar een goocheltruc keek.

De Generaal bleef staan en keek door het gaas.

‘Dat heeft hij nog nooit gedaan,’ zei de buurvrouw van nummer negen blij.

‘Dat zegt u elke keer,’ zei Ties.

Zes gingen er in het kasboek. Vier gingen er in het krat, en twee lagen er op de klinkers, en die telden ook, want Jet betaalde er gewoon voor. *Onze schuld*, schreef ze erbij, en daaronder, in de smalle kolom links: *2 gebroken — Molenstraat, kwart over zeven.*

Bij de Fortuins waren het er twaalf. Nouts moeder gaf ze aan zonder iets te vragen over de haan, wat volgens Ties het aardigste was wat iemand die ochtend deed.

Op het plein stonden drie kratjes klaar op drie stoepjes: zes, vijf en vier. Aan de binnenkant van het derde hok hingen Nouts zes regels alweer, nu in een handschrift met heel ronde letters.

Achttien minuten waren ze op het plein. Elf daarvan bestonden uit praten.

Bij de slager stonden er achtentwintig in een emmer met een theedoek erover, en de slager stond ernaast met een ladder.

'Achtentwintig,' zei Jet.

'Dertig,' zei de slager.

'Er staan er achtentwintig.'

'Ik heb er dertig,' zei de slager, en hij zette de ladder tegen het kolenhok.

Boven op het platte dakje van het kolenhok groeide klimop, en in die klimop, in een kuiltje dat er echt uitzag alsof er over nagedacht was, lagen twee eieren.

'Die twee kan ik niet binnenhouden,' zei de slager, terwijl hij naar beneden klom. 'Die twee zaten in juni in de moestuin. Die twee zitten overal. Maar ze leggen wel.'

'Twee kippen die kunnen vliegen,' zei Saar, en ze schreef het op.

'En die leggen op een dak,' zei de slager tevreden.

Dertig, schreef Jet.

Daarna ging het snel, en daarna ging het weer langzaam, en daarna weer snel. Achter het ene huis bij de kerk zeven, achter het andere vier. Bij de bushalte zes, in de theedoek die de mevrouw al de hele ochtend bij zich had. In de vijf hokken in de straat achter de kerk eenendertig, waarvan er acht uit een schuurtje kwamen dat rook naar hooi en hout en warme kip.

Op de Zwaneveenseweg stonden de drie hokken achter elkaar zoals ze op Jets tekening ook achter elkaar stonden: negen, zeven, acht. Bij het hek van meneer Aalbers stond een kist met twaalf eieren erin en een steen erop tegen de wind. Meneer Aalbers stond er niet bij; die was al drie uur aan het werk. Op de kist lag een briefje.

12. A.

'Dat is de kortste brief die ik ooit heb gekregen,' zei Jet, en ze klonk blij.

Bij de molen deed Saar het zelf, precies zoals het op het vel stond. Drie eieren van twee kippen, en haar vader keek toe vanaf de trap en zei niets, wat bij vader Mulder veel betekende.

Bij meneer Knol lagen er vijf op een schoteltje. Hij telde ze.

'Vijf,' zei hij.

Hij telde ze nog een keer.

'Vijf,' zei meneer Knol, en hij keek zo opgelucht dat Ties er bijna om moest lachen.

En toen kwamen ze bij de oude mevrouw met de stoel.

Ze zat in haar stoel in de deuropening, zoals altijd, met de deur wijd open en haar handen op haar schoot. Naast haar stond een kopje op een krukje. Ze was zesentachtig en ze wist alles wat Knotwilg ooit vergeten was.

Op het krukje lagen drie eieren.

'Drie,' zei Jet.

'Dit ei is van Mien,' zei de oude mevrouw met de stoel. Ze wees naar het bruinste ei. 'Dit is van Mien. En dat kleintje is van Toos.'

Saar liet zich op haar hurken naast de stoel zakken.

'Waarom heten er twee Mien?'

'Omdat ze allebei Mien zijn,' zei de oude mevrouw.

'Maar hoe weet u dan wie u roept?'

'Ze komen allebei,' zei de oude mevrouw met de stoel. 'Dat is juist zo handig.'

Saar deed haar mond open en deed hem weer dicht en schreef iets op in haar boekje.

'Toos heb ik het langst,' zei de oude mevrouw. 'Die kwam hier in de winter bij de heg vandaan en is nooit meer weggegaan. Ik wist een halfjaar niet dat ik een kip had. Ik dacht dat het de buren waren.'

Ze schoof het schoteltje naar Ties toe.

'Neem ze maar mee. Ik eet geen eieren.'

'Dan krijgt u dertig cent,' zei Jet.

'Ik hoef geen dertig cent.'

Jet keek naar het kasboek. Toen keek ze naar de oude mevrouw met de stoel. Toen schreef ze in de kolom BETAALD: *niet — wil niet*, want haar moeder had gezegd dat je opschrijft wat er echt gebeurd is.

Om tien over negen zette Ties de bakfiets voor de bakkerij.

Mevrouw Bakker stond al in de deur. Ze zei niets toen ze de vier kratten zag, zoals ze de laatste tijd wel vaker niets zei, maar ze deed de deur helemaal open en legde een doek over de toonbank, en dat was ook iets.

Jet telde haar kolom op met de punt van haar potlood. Meneer Knol telde de lijst na, en toen nog een keer.

'Honderdvierenzeventig,' zei ze.

'Honderdvierenzeventig,' zei meneer Knol, allebei de keren.

'Twee daarvan liggen op de Molenstraat,' zei Ties.

Mevrouw Bakker pakte een kommetje van de plank en zette het bij de deur neer.

'De volgende keer breng je ze maar,' zei ze. 'In de pan is een kapot ei gewoon een ei.'

'Dat zegt buurvrouw Pot,' zei Ties.

'Dat zeggen alle mensen die weleens iets bakken,' zei mevrouw Bakker.

Mevrouw Bakker legde honderdvierenzeventig keer tien cent in de blikken trommel. Onderweg was er precies evenveel uit gegaan, op dertig cent na. Die dertig cent bleef er dus in zitten, en Jet schreef ook dat op.

'Tweehonderd hadden we nodig,' zei meneer Knol. Hij haalde zijn zakdoek tevoorschijn, keek ernaar en vouwde hem weer op.

'Ja,' zei Jet.

'En het zijn er honderdvierenzeventig.'

‘Ja,’ zei Jet. ‘Dat is wat er ligt.’

Achter hen deed mevrouw Bakker de eerste krat open, en ze pakte er een ei uit en hield het even in haar hand voordat ze het neerlegde, zoals je iets vasthoudt om te voelen hoe zwaar het is.

Niemand lette erop. Ties ook niet.

Op de terugweg reed Ties de lege bakfiets en liep Jet ernaast met het kasboek nog open.

‘Twee uur en tien minuten,’ zei ze.

‘Je had een uur en zeven gezegd.’

‘Ik had een uur en zeven en een vraagteken gezegd.’ Ze keek naar haar eigen regel van de testrit. ‘Het vraagteken was een uur en drie minuten.’

Bij nummer negen bleven ze allebei staan zonder het af te spreken. De Generaal stond aan de binnenkant van het gaas.

‘Hij kijkt naar je,’ zei Jet.

‘Dat weet ik.’

Thuis, in de winkel van haar ouders, schreef Jet de ochtend netjes over. Ties hing over de toonbank en keek mee, want hij vond het mooi om te zien: de drieëntwintig namen onder elkaar, de aantallen in een rechte kolom, en helemaal onderaan het getal met een streep eronder.

11 juli — 174.

Toen sloeg ze het boek verder open, naar achteren, waar tientallen lege bladzijden zaten die nog nergens voor bedoeld waren.

Ze schreef er zonder erbij na te denken één regel op.

Kip Drie — 0.

‘Waarom schrijf je dat achterin?’ vroeg Ties.

Jet keek naar wat er stond alsof iemand anders het had opgeschreven.

‘Geen idee,’ zei ze.

7. Alles wat rond is

Proef 74. Met vilt. Uitkomst: niets kapot. Alles gesorteerd. Werkelijk alles.

Om half vier rook het hele erf naar viltlijm.

Jet rook het al bij het hek. Geen lucht die je mooi kunt noemen, en toch hoorde hij bij de smederij.

Oom Bijna zat op een omgekeerde kist met bak vier op zijn knieën. Zijn handen waren grijs tot boven zijn polsen. Op de lange tafel lagen viltsnippers in de vorm van alles wat er niet meer bij hoorde.

‘Zeven meter,’ zei hij, zonder op te kijken. ‘Ik had nog een rol. Er ligt hier altijd nog een rol.’

‘Zeven meter vilt in zes bakken?’

‘Zeven meter vilt in zes bakken.’ Hij draaide bak vier om zodat ze erin kon kijken. ‘Kijk. Niet op de bodem. Dán heb je een zachte bodem, en daar heb je niks aan, want het ei valt nog steeds elf centimeter.’

In de bak hing een strook grijs vilt van de ene lange zijkant naar de andere, met kopspijkertjes vastgezet, en hij hing door. Niet strak. Zoals de was aan een te lange lijn hangt.

‘Het geeft mee,’ zei Jet.

‘Het geeft mee,’ zei Oom Bijna, en hij zei het zoals andere mensen zeggen dat het eindelijk gaat regenen.

Jet haalde haar duimstok uit haar achterzak en mat het na, want ze mat nu eenmaal alles na. Van de messing rails tot het diepste punt van het doek: zeven centimeter. Van het doek tot de bodem: vier. Samen elf, en elf was wat het geweest was.

‘Zeven,’ zei Jet.

‘Zeven,’ zei Oom Bijna.

Bij zeven gebeurde er niets. Dat hadden ze vorige week zaterdag drie keer uitgeprobeerd, en er was geen ei stukgegaan.

Om vier uur stonden alle zes de bakken op de lange tafel, in de goede volgorde, en lagen er twintig eieren op het aanvoerblad.

Die twintig had Jet die ochtend bij de bakkerij geleend. Ze had het gevraagd en mevrouw Bakker had geknikt en er zonder één vraag twintig in een doos gedaan, en dat was alles wat er gezegd was.

‘Wie draait?’ vroeg Oom Bijna.

‘Ik,’ zei Ties, en hij stond al bij de slinger.

‘Langzaam,’ zei Jet.

‘Ik weet het.’

‘Vorige week ging je harder.’

‘Dat weet ik ook,’ zei Ties opgewekt, en hij ging langzaam.

Eén slag, één viltvinger, één ei. Het eerste ei rolde tussen de twee messing roeden naar beneden, kwam bij bak twee, zakte er tussendoor en verdween.

Er kwam geen geluid.

Dat was het rare. Vorige week hoorde je bij elk ei een tik, en soms een tik met iets erachteraan wat je liever niet hoorde. Nu hoorde je niets.

Saar hing over de rand van bak twee.

‘Het ligt erin,’ zei ze. ‘Het ligt gewoon in het midden van het doek.’

Twintig slagen later stonden er twintig eieren in zes bakken en stond de teller op twintig. Jet keek ze allemaal na. Ze pakte er tien op, één voor één, en hield ze schuin in het licht en draaide ze rond tussen haar vingers.

Geen barst. Geen deukje. Geen naadje.

‘Niets kapot,’ zei ze.

Ze mat er vijf na met de schuifmaat van vader Prins, uit elke bak één waar er één in zat, en het klopte allemaal. Vier komma één in bak twee. Vier komma vijf in bak vier. Vier komma negen in bak zes.

‘Hij is beter dan vorige week,’ zei Jet.

‘Hij is precies even goed als vorige week,’ zei Nout. ‘Alleen valt het nu zacht.’

Oom Bijna stond op van zijn kist. Hij haalde zijn bril af, poetste hem aan de punt van zijn stofjas en zette daarmee een grijze streep viltlijm op het linkerglas.

‘Bijna!’ zei hij stralend.

Jet keek hem aan.

‘Nee,’ zei ze.

‘Wat nee?’

‘Dit is niet bijna. Dit is gewoon goed.’ Ze wees naar de zes bakken. ‘Twintig eieren. Niets kapot. Alles in de goede bak. Dat is geen bijna, dat is af.’

‘Hm,’ zei Oom Bijna.

‘Wat hm?’

‘Hm,’ zei Oom Bijna nog een keer, en hij zei er verder niets bij, en Jet dacht er nog geen twee tellen over na, want er kwamen mensen het erf op.

In Knotwilg komen er altijd mensen kijken. Bij een mislukte proef binnen tien minuten. Maar het was zaterdag, en het nieuws dat de machine het déze keer wél deed, ging sneller door het dorp dan het nieuws dat hij het niet deed.

Meneer Knol kwam met zijn klembord. De mevrouw van nummer zeven kwam met haar doos met acht vakjes, voor het geval dat. De mevrouw van de bushalte kwam gewoon. En achter de heg, bij haar twaalf dahlia’s, stond buurvrouw Pot met een theedoek in haar hand, precies zoals ze er die ochtend ook mee had gestaan.

‘Nog steeds twee open,’ zei ze tegen niemand. ‘Nog steeds geen kleur. Ik heb nu vier maanden een tuin vol geheimen.’

Oom Bijna wilde het olieflesje pakken. Hij deed zijn hand in de rechterzak van zijn stofjas, want daar zat het olieflesje, dat wist hij zeker.

Hij haalde er een golfbal uit.

Iedereen keek naar de golfbal.

‘Waarom hebt u een golfbal?’ vroeg Saar.

‘Dat weet ik niet,’ zei Oom Bijna eerlijk.

‘Kent u iemand die golft?’

‘Nee,’ zei Oom Bijna, en hij keek naar de golfbal alsof die zich moest verantwoorden.

‘Erin,’ zei Ties.

‘Dat is geen ei,’ zei Jet.

‘Nee,’ zei Ties. ‘Maar hij is wel rond.’

Ze legden de golfbal boven aan het aanvoerblad. Ties gaf één slag. De viltvinger kwam langs, duwde de bal het blad af, en de bal rolde tussen de rails naar beneden — bij bak één niet, bij bak twee niet, en bij bak drie zakte hij er tussendoor en plofte zachtjes in het doek.

Jet mat hem na, omdat ze niet anders kon.

‘Vier komma drie,’ zei ze.

‘Bak drie is van vier komma twee tot vier komma vier,’ zei Ties.

‘Ja,’ zei Jet.

En toen begon het.

Saar had drie kleine appels in haar zak, die ze onder de boom bij nummer zeven van de grond had geraapt. Ze waren nog groen en zo hard als kiezels, en die vielen er elk jaar toch af.

Alle drie gingen ze in bak vier.

Niet ongeveer in bak vier. Alle drie in bak vier, achter elkaar, met dezelfde zachte plof.

‘Vier komma vijf,’ zei Jet. ‘Vier komma vijf. Vier komma vijf.’

‘Dat is dezelfde appel,’ zei de mevrouw van de bushalte.

‘Dat zijn drie appels,’ zei Saar.

‘Ja, maar hij vindt van niet.’

Toen liep de mevrouw van nummer zeven weg. Ze zei niet waarheen; ze liep het erf af, de straat over en haar eigen deur in, en kwam twee minuten later terug met een houten eierdopje in haar hand.

‘Dat ding staat al veertig jaar in mijn kast,’ zei ze. ‘Ik weet niet meer van wie het is.’

Het eierdopje ging op zijn kant het blad af, rolde een beetje scheef, en viel in bak vijf.

‘Vier komma zeven,’ zei Jet, met de schuifmaat er nog omheen.

Meneer Knol keek in bak vijf. Toen keek hij nog een keer in bak vijf. Toen schreef hij iets op zijn klembord, en Jet zag van opzij dat er *5* stond, en eronder nog een keer *5*.

En toen zei Ties: ‘Ik heb iets.’

Hij haalde uit zijn broekzak de porseleinen deurknop van het kolenhok.

Oom Bijna keek naar de deurknop. Toen keek hij naar de deur van het kolenhok, waar de tang aan het touwtje hing te schommelen omdat er sinds vanmiddag weer aan getrokken werd, precies zoals drie jaar lang tot vorige week donderdag.

‘Ties,’ zei Jet.

‘Ik heb hem er vanmiddag afgedraaid,’ zei Ties meteen, voordat iemand iets vroeg. ‘Met een schroevendraaier uit de garage. Ik heb hem niet stukgemaakt en de schroefjes liggen in mijn zak.’

‘Waarom?’

‘Omdat jij zei dat alles boven de vijf centimeter in bak zes komt,’ zei Ties. ‘Ik wilde weten of hij boven de vijf was. Ik draai hem er zo weer op.’

‘Daar hangt die tang dus voor,’ zei Oom Bijna tevreden. ‘Voor het geval dat.’

De deurknop was te groot voor het aanvoerblad en Ties moest hem met twee handen op de rails leggen. Hij rolde. Hij rolde langs bak één en bak twee en bak drie, en hij zakte nergens door, want hij paste nergens tussen,

en hij bleef rollen tot de rails ophielden en toen was er niets meer om op te rollen.

Hij kwam aan het eind uit en zakte in het vilt van bak zes.

'Bak zes!' riep de mevrouw van de bushalte, en ze riep het pas toen hij er al in lag, wat niemand haar kwalijk nam.

'Vijf komma vijf,' zei Jet.

'Alles boven de vijf komt er aan het eind uit,' zei Nout. 'Dat is niet slim van hem. Dat is gewoon wat er gebeurt.'

Daarna was het niet meer te houden.

De mevrouw van de bushalte haalde een sinaasappel. Iemand kwam met een theelepeltje aanzetten, dat er meteen bovenaan tussendoor viel, nog vóór bak één, en op de tafel terechtkwam, waarop Nout zonder een spier te vertrekken 'Bak nul' zei.

Alles wat er kwam, kwam ergens netjes terecht. Niets brak. En de machine deed elke keer hetzelfde: hij mat, hij liet vallen, hij zei niets.

Er werd tien minuten gelachen op het erf van de smederij.

Niet om iemand. Jet lette daarop, want ze lette op zulke dingen sinds januari. Er werd gelachen om een machine van één dag zagen en één dag lijmen, die volmaakt deed wat hij moest doen, alleen dan aan de verkeerde dingen. En het hardst van iedereen lachte Oom Bijna zelf, met zijn grijze handen op zijn knieën en zijn bril scheef, tot hij moest gaan zitten op de omgekeerde kist.

'Hij weet niet wat een ei is,' zei hij, toen hij weer kon praten. 'Dat had ik donderdag al gezegd.'

'U had er *dat wordt nog wat* achteraan gezegd,' zei Jet.

'Dat is hetzelfde.'

Meneer Knol telde de dingen in de bakken die geen ei waren. Het waren er negen. Hij telde ze nog een keer, en toen waren het er nog steeds negen, en hij haalde zijn zakdoek tevoorschijn, keek ernaar en vouwde hem weer op.

En op dat moment kwam Kip Drie onder de schuurdeur vandaan.

Ze kwam er zoals ze overal komt: alsof ze er al was. Ze liep het erf over, langs de kist, langs de benen van meneer Knol, en ze keurde niemand een blik waardig.

Jet zag haar en dacht aan een regel achterin haar kasboek waar ze die ochtend niet over had nagedacht.

Kip Drie sprong op de omgekeerde kist. Van de kist op de lange tafel. En van de tafel, met twee kleine stappen en een schuine blik, op het aanvoerblad.

Het werd stil op het erf.

Op het aanvoerblad lag grijs vilt met lage randjes, en het liep schuin naar beneden, en Kip Drie liep er gewoon overheen zoals je een plank afloopt. Onderaan hield het blad op. Daar begonnen de rails.

Ze zette één poot op het messing.

'Niet draaien,' zei Nout.

Ties had zijn hand nog aan de slinger. Hij liet hem los alsof die heet was, en de vingerrol stond stil en bleef stilstaan, en verder bewoog er niets aan de hele machine.

Maar de rails liepen af.

Kip Drie zakte door haar poten en ging zitten, zoals kippen doen als ze iets niet begrijpen en er verder geen zin in hebben om erover na te denken. Haar poten hingen tussen de twee roeden door. Haar borst lag op het gladde messing.

En toen gleed ze.

Ze gleed langzamer dan iemand loopt. Ze gleed over bak één, over bak twee, over bak drie, en ze paste nergens tussendoor, want ze was breder dan vijf centimeter, en ze bleef zitten zoals ze zat: rechtop, met haar scheve kam vooruit, als een mevrouw op een bootje.

Bij bak zes hielden de rails op.

Kip Drie zakte er vier centimeter in en kwam terecht in het doorhangende vilt, en het vilt gaf mee, en er kraakte helemaal niets. Ze zat in bak zes tussen een porseleinen deurknop en een sinaasappel.

Er kwam geen geluid uit haar. Ze zat alleen doodstil en keek het hele erf één voor één aan.

Nout was er in drie stappen bij. Hij pakte haar niet op — hij ging op zijn hurken naast de bak zitten, keek haar aan van opzij en liet zijn hand rustig over haar rug gaan, van haar nek naar haar staart.

‘Niks,’ zei hij. ‘Geen veertje krom.’

‘Wil ze eruit?’ vroeg Saar.

Nout deed zijn handen weg en wachtte.

Kip Drie bleef zitten.

Ze schoof de deurknop een klein stukje van zich af met haar snavel, zoals je een kussen goedlegt, en zakte verder in het vilt met een gezicht alsof zij

dit zelf zo geregeld had en het hoog tijd werd dat de rest van het dorp dat begreep.

Dat was het moment dat buurvrouw Pot haar theedoek tegen haar mond moest houden.

‘Ze zit in bak zes,’ zei de mevrouw van nummer zeven zwakjes.

‘Ze hoort in bak zes,’ zei Nout. ‘Ze is breder dan vijf centimeter.’

Toen werd er nog een keer gelachen, en dat duurde langer dan de eerste keer.

Jet schreef het ‘s avonds in het Proevenboek. *Proef 74. Met vilt. Uitkomst: niets kapot. Alles gesorteerd. Werkelijk alles.* Ze keek er lang naar, en ze dacht aan Oom Bijna die ‘Bijna!’ had geroepen toen alles nog volmaakt ging.

Op het erf tilde Nout Kip Drie uiteindelijk uit bak zes, met één hand onder haar buik en één over haar vleugels, en zette haar op de klinkers neer met haar kop van zich af. Ze liep drie passen, schudde zich uit en ging terug de schuur in.

Ties draaide de deurknop van het kolenhok er weer op, met de schroefjes uit zijn eigen zak, terwijl Saar de deur elf keer open en dicht deed om te horen of het elke keer hetzelfde klonk. De tang bleef hangen.

‘Hij weet nog steeds niet wat een ei is,’ zei Oom Bijna tevreden.

Toen keek hij naar bak zes.

‘Maar hij is er wel voorzichtig mee.’

8. Zestig kleine eieren

Geen proef. Wel een berg die groeit.

Om kwart over zes stond Jet ineens stil midden op het erf.

Ties kende dat. Ze stond stil zoals een fiets stilstaat die nog niet is omgevallen: helemaal, en niet lang.

‘De eieren van vanochtend,’ zei ze.

‘Wat is daarmee?’

‘Die staan bij mevrouw Bakker. Honderdtweeënzeventig. In vier kratten. En ze zijn niet gesorteerd.’

Ties keek naar de machine op de lange tafel. Zeven meter vilt, zes bakken, en in bak zes lag nog een sinaasappel.

‘O,’ zei hij.

‘Ja,’ zei Jet.

‘En morgen is het zondag,’ zei Nout. ‘Dan gebeurt er niks.’

‘Ze bakt maandag om tien over vier,’ zei Jet. ‘Dus het moet vanavond.’

Ties had de bakfiets al van de standaard. Hij vond het niet erg om nog een keer de Molenstraat uit te rijden. Hij vond bijna nooit iets erg dat op wielen stond.

Mevrouw Bakker deed de achterdeur open met haar schort nog voor. Ze keek naar de bakfiets, ze keek naar Ties, en ze vroeg niets. Ze liep naar de koele achterkamer en kwam terug met de eerste krat.

‘Ze staan nog precies zoals ze stonden,’ zei ze.

‘We brengen ze terug,’ zei Ties. ‘Over een uurtje.’

‘Goed hoor,’ zei mevrouw Bakker.

En dat was het hele gesprek.

Om tien over zeven stonden alle zes de bakken leeg en schoon op de lange tafel, met de nummers erop, en lagen de eerste twintig eieren op het aanvoerblad. Het licht was oranje geworden. Buurvrouw Pot stond aan de andere kant van de heg bij haar dahlia's, met haar handen op haar rug.

'Kijk,' zei Ties over de heg. 'Honderdtweeënzeventig.'

'Ik heb er twaalf,' zei buurvrouw Pot. 'En op de derde zag ik daarnet een kleur.'

'Wat voor kleur?'

'Dat was de zon,' zei ze somber. 'Toen die weg was, was de kleur ook weg.'

Ties draaide.

Eén slag, één viltvinger, één ei. Het werd na een tijdje iets waar je niet meer bij hoefde na te denken, en dat was precies het gevaarlijke eraan, dus Jet stond ernaast en zei elke twintig eieren 'langzaam', ook als het langzaam ging.

Saar riep de bakken. Dat had ze zelf zo bedacht, en ze deed het als een scheidsrechter.

'Vier. Vier. Drie. Vijf. Vier. Vier. Zes. Twee. Vier.'

'Bak vier is vol,' zei Oom Bijna.

Hij zat op de omgekeerde kist met zijn ogen dicht en zijn handen op zijn knieën.

'Hoe weet u dat?' vroeg Ties.

'Die klinkt anders. Een lege bak klinkt door. Een volle bak klinkt kort.' Hij deed één oog open. 'Ik heb vijfenzestig jaar naar dingen geluisterd. Er zit weinig anders op.'

Meneer Knol stond erbij met zijn klembord en schreef streepjes in vijf hokjes en toen in zes, en op een gegeven moment hield hij ermee op en keek gewoon.

Honderdtweeënzeventig slagen duurden achttien minuten. De teller stond aan het eind op honderdtweeënzeventig. Er was niets kapot. Er was niet eens een tik geweest.

Toen gingen ze tellen.

Jet telde ze bak voor bak op de tafel, in rijtjes van tien, en Nout legde ze achter haar aan weer terug. Meneer Knol telde alles nog een keer na, want dat kon hij niet laten, en het kwam allebei de keren hetzelfde uit.

'Bak één: vier,' zei Jet. 'Bak twee: zeventien. Bak drie: negenendertig. Bak vier: negenenvijftig. Bak vijf: achtendertig. Bak zes: vijftien.'

'Honderdtweeënzeventig,' zei meneer Knol.

'Dat is niet eerlijk verdeeld,' zei Saar.

'Nee,' zei Jet. 'Dat hoeft ook niet. Zo zijn de kippen.'

Ties keek naar de zes bakken op een rij. Bak vier stond bol. Bak één had er vier in, en die vier lagen zo ver uit elkaar dat het er drie leken.

'En nu?' vroeg hij.

'Nu gaan ze naar de bakker,' zei meneer Knol. Hij keek nog een keer over de zes bakken heen en tikte met zijn potlood op bak vier. 'Vier, vijf en zes gaan mee.'

Het bleef even stil.

'En één, twee en drie?' vroeg Saar.

'Dat zijn de kleine.'

'Ja,' zei Saar. 'Maar waarom gaan die dan niet mee?'

Meneer Knol maakte zijn potlood nat aan zijn lip, wat hij deed als hij het spannend vond.

'Omdat we sorteren,' zei hij.

En Ties dacht: ja. Dat klopt. Want het klonk alsof het klopte, en er stond een machine naast hem die de hele middag alles precies goed had gedaan.

Jet schoof bak één, twee en drie aan de kant. Zestig eieren.

‘Waar moeten die dan heen?’ vroeg ze.

‘Bij ons in de bijkeuken,’ zei ze een tel later, tegen zichzelf, want ze wist het antwoord al voordat iemand anders erover kon nadenken. ‘Die is koel. Die is altijd koel.’

Om kwart voor acht stonden ze weer bij de achterdeur van de bakkerij, met drie kratten. Honderdtwaalf eieren, op maat, keurig uit elkaar gehouden met stroken krantenpapier.

‘Op maat,’ zei meneer Knol, en hij zei het zoals je iets zegt waar je twee weken naartoe hebt gewerkt.

Mevrouw Bakker deed de deur helemaal open en legde de doek weer over de toonbank.

Ties keek naar haar handen. Dat deed hij altijd, dat had hij van de garage: zwart in de groeven is olie, rood aan de knokkels is een moer die is losgeschoten, wit in de rimpels is meel. In haar rimpels zat meel, ook ‘s avonds, ook op zaterdag.

Ze pakte de eieren uit de kratten. Twee tegelijk, drie tegelijk. Ze legde ze in een grote platte mand met een doek erin.

Alle drie de kratten in dezelfde mand.

Ties keek ernaar en er ging iets langs in zijn hoofd, zo snel dat hij het niet kon vasthouden. Zoals wanneer je in de garage langs de werkbank loopt en denkt dat er iets verplaatst is, en je loopt door, en drie dagen later weet je het opeens weer.

‘De kleine hebben we apart gezet,’ zei meneer Knol. ‘Zestig. Die waren te klein voor vier en vijf.’

‘Goed hoor,’ zei mevrouw Bakker.

‘Ze staan bij ons in de bijkeuken,’ zei Ties er meteen achteraan, want hij vond dat ze dat moest weten. ‘Achter de winkel. Het is er koud, ook nu.’

Mevrouw Bakker knikte en pakte de laatste vier eieren uit de derde krat.

‘U hebt vanochtend voor honderdvierenzeventig betaald,’ zei Jet. Ze had het kasboek al open. ‘U krijgt er honderdtwaalf. En twee liggen er nog op de Molenstraat.’

‘Ja,’ zei mevrouw Bakker.

‘Die zestig zijn dus van u.’

‘Ja,’ zei mevrouw Bakker.

Jet schreef het op, met de liniaal eronder: *60 — van mevrouw Bakker — staan bij ons.*

‘Red ik het?’ zei mevrouw Bakker, alsof ze antwoord gaf op een vraag die niemand gesteld had. ‘Deze week maak ik geen boterkoek. Dan is het cake en koek en het beslag, en dat lukt.’

‘U had er tweehonderd nodig,’ zei Jet.

‘Dat is ook zo.’

Jet keek naar haar kasboek en toen naar de mand. Ties zag haar denken. Hij zag het altijd aan haar wenkbrauwen.

‘Dan moeten er meer hokken bij,’ zei ze.

‘Precies,’ zei meneer Knol opgelucht, en hij haalde zijn zakdoek tevoorschijn, keek ernaar en vouwde hem weer op.

De bijkeuken van de familie De Groot ligt achter de winkel, tegen de noordmuur, half in de grond. Er staat een stenen aanrecht in, er liggen lege kratten, en het is er koel op de manier waarop een kerk koel is: ook in juli, ook om drie uur ‘s middags.

Jets moeder zette er die zaterdagavond drie ondiepe kratten neer met stro erin.

‘Met de punt naar beneden,’ zei ze. ‘Dan blijft de luchtbel boven en dan blijven ze het langst goed.’

‘Wast u ze niet?’ vroeg Ties.

‘Nooit. Er zit een laagje omheen dat je niet ziet. Dat laagje is beter dan alles wat wij kunnen bedenken. Een ei dat koel staat en niet gewassen is, blijft weken goed.’

Ze schreef *11 juli* op een stukje karton en zette het tussen de eerste krat en de tweede.

Die week kwam Ties er drie keer langs. Niet expres. Je moest er nu eenmaal doorheen als je bij Jet achterom ging.

Op maandag lagen er zestig kleine eieren met de punt naar beneden. Op woensdag lagen er zestig kleine eieren met de punt naar beneden. Op vrijdag ook.

‘Kunnen we ze niet in de winkel leggen?’ vroeg hij op vrijdag.

‘Ze zijn van mevrouw Bakker,’ zei Jets moeder. ‘Ze zijn betaald.’

‘Ja,’ zei Ties.

‘Ja,’ zei Jets moeder, en ze bleef er nog even naar staan kijken met een theedoek in haar hand, en ze zei verder niets meer, en dat vond Ties het vervelendste van de hele week.

Die avond plakte hij in de garage een binnenband, en zijn vader vroeg hoe het met de eieren ging.

‘Er staan er zestig bij Jet in de bijkeuken,’ zei Ties.

‘Waarom?’

‘Omdat ze te klein zijn.’

‘Waarvoor?’

Ties deed zijn mond open en er kwam niets uit.

Hij wist het niet. Hij wist alleen dat er een machine was die ze in zes bakken legde, en dat iedereen daar blij mee was, en dat er ergens iets scheef stond zoals een plank scheef ligt: je ziet er niets aan, tot je er een knikker op legt.

‘Zo,’ zei zijn vader, en hij gaf hem de bandenlichter aan.

Die nacht probeerde Ties de vraag te bedenken die hij aan iemand had moeten stellen. Het lukte niet. Je kunt geen vraag stellen die je nog niet hebt.

De tweede ronde was op zaterdag achttien juli, om zeven uur.

Die ging beter. Dat was het gekke: alles ging beter. De mevrouw van nummer zeven stond al klaar. Bij drie hokken hing het vel met Nouts zesenzestig woorden aan de binnenkant van het deurtje, overgeschreven in drie verschillende handschriften. Meneer Aalbers had zijn kist bij het hek gezet met een steen erop en een briefje: *13. A.*

'Hij heeft er één bij geschreven,' zei Ties.

Bij nummer negen ging hij zelf naar binnen. De Generaal kwam achter hem aan, op één poot afstand, met zijn kop scheef en zijn sikkelveren als olie op water, en liep het hele hok door en weer naar buiten en ging bij de deur staan alsof hij het gedaan had.

'Dat heeft hij nog nooit gedaan,' zei Ties.

'Ja,' zei de buurvrouw van nummer negen tevreden.

Bij de smederij bracht Oom Bijna acht eieren in zijn eigen kratje.

'Van de vier bruine,' zei hij.

Ties zag Jet het kasboek naar achteren slaan en op een lege bladzij iets schrijven wat niet in een kolom hoorde. Hij vroeg er niet naar. Hij had zijn handen vol met een krat.

Honderdeenentachtig eieren. Zeven meer dan de vorige keer, en niet één gebroken, en dat had niets met geluk te maken: zeventien mensen praatten nu zachtjes tegen hun eigen schuurdeur voordat ze hem opendeden.

Om kwart voor tien stond alles op de lange tafel op het erf.

Ties draaide honderdeenenveertig keer. Zijn arm deed op het laatst zeer en dat zei hij ook gewoon, waarna Nout het overnam en de laatste veertig deed, en het klonk bij Nout precies hetzelfde, wat Ties een beetje teleurstelde.

'Bak één: zes,' zei Jet. 'Twee: negentien. Drie: achtendertig. Vier: drieënzestig. Vijf: achtendertig. Zes: zeventien.'

Meneer Knol telde het na. Twee keer.

‘Honderdeenentachtig,’ zei hij.

‘En hoeveel kleine?’ vroeg Ties.

Jet hoefde er niet voor te rekenen, maar ze deed het toch hardop, want dat deed ze altijd.

‘Zes en negentien en achtendertig. Drieënzestig.’

Om half elf droegen ze honderdachttien eieren de winkel van de bakkerij in, door de voordeur, want het was zaterdagochtend en de winkel was open. Het rook er naar warme koek. Op de toonbank stond de koperen weegschaal, met een schaal links en een schaal rechts, en er lag een pak beschuit tegenaan.

Mevrouw Bakker kwam achter de toonbank vandaan en tilde de eerste krat op.

Saar stond er al bij. Ze had haar boekje in haar hand en haar duim erin.

‘Mevrouw Bakker,’ zei ze, ‘ik wilde vragen hoe u ze eigenlijk het liefst—’

De winkelbel ging.

Het was de mevrouw van de bushalte, met een tas en een lijstje en een verhaal over haar zuster in Zwaneveen, en mevrouw Bakker zette de krat neer, veegde haar handen af aan haar schort en zei: ‘Zegt u het maar.’

Saar bleef nog een halve minuut staan met haar duim in haar boekje.

Toen liep ze naar buiten, ging op de stoeprand zitten, sloeg het boekje achterin open en schreef er iets bij. Ties keek over haar schouder mee. Er stond al een regel, van de derde juli. Ze schreef er nu *18 juli* onder, en daarachter dezelfde vraag nog een keer.

‘Je hebt hem al opgeschreven,’ zei Ties.

‘Ja,’ zei Saar. ‘En nu twee keer.’

In de bijkeuken zetten ze er die middag twee kratten bij, met stro, met de punt naar beneden, met een stukje karton ertussen waarop Jets moeder *18 juli* schreef.

Ze gingen er alle vier voor staan kijken. Meneer Knol was meegelopen en stond erbij met zijn klembord tegen zijn borst.

Zestig en drieënzestig. Honderddrieëntwintig kleine eieren, koel, heel, schoon, betaald, en van iemand anders.

'Wat doen we met die kleine?' vroeg Ties.

'Sorteren,' zei meneer Knol.

Het klonk alsof dat een antwoord was.

9. Schouwen

Proef 75. De weegarm en de schouwlamp. Uitkomst: je kunt in een ei kijken. Dat is het mooiste van de hele week.

Op dinsdag eenentwintig juli lag er om half vijf een lat op de lange tafel die er die ochtend nog niet had gelegen.

Jet zag hem al vanaf het hek.

Beukenhout, veertig centimeter, aan de ene kant een blikken schaaltje aan drie draadjes, en in het midden een groefje waarmee de lat op een driehoekje staal balanceerde zoals een wip op een steen.

'Doe het doosje van je moeder maar open,' zei Oom Bijna, zonder op te kijken.

Het doosje kwam uit de la onder de toonbank — de la waar in twaalf jaar alleen elastiekjes uit waren gekomen, tot er ruim twee weken geleden een kasboek uit kwam. Nu lag er dus ook dit in: zes messing gewichtjes in uitgesneden kuiltjes.

'Honderd, vijftig, twintig, twintig, tien en vijf,' zei Jet.

'Precies genoeg.'

Aan de andere kant van de lat zat een afgevijlde messing bout die je heen en weer kon schuiven. Oom Bijna legde vijftig gram in het schaaltje, schoof de bout tot de lat kaarsrecht stond en zette daar een streepje. Toen twintig erbij. Weer een streepje. Toen de twintig eraf en de tien erin, en daarna de vijf erbij.

Het duurde een uur. Jet had er niets bij te zeggen en keek alleen.

Aan het eind stonden er van veertig tot tachtig streepjes op de lat, en had Oom Bijna de bout drie keer bijgevijld omdat hij drie keer vond dat het nog niet klopte.

'Hoe heet hij?' vroeg Saar, die op de omgekeerde kist was gaan zitten.

‘Dit is geen machine,’ zei Oom Bijna. ‘Dit is gereedschap. Gereedschap heeft geen naam nodig, want gereedschap doet één ding.’ Hij blies het zaagsel van de streepjes. ‘Dat is het hele geheim. Daarom gaat het nooit stuk.’

Jet had achttien eieren meegebracht. Twaalf uit het kratje van de smederij — wat er sinds de ronde van zaterdag in was gekomen — en zes kleine uit de krat van elf juli in de bijkeuken. Die zes had ze maandag aan mevrouw Bakker gevraagd, en mevrouw Bakker had geknikt.

Ties draaide achttien keer aan de slinger. Achttien viltvingers, achttien eieren, geen tik. Saar riep de bakken.

‘Eén. Eén. Twee. Twee. Drie. Drie. Vier. Vier. Vier. Vijf. Zes…’

Daarna gingen ze wegen. Jet legde ze één voor één in het blikken schaaltje en schoof de bout tot de lat stilstond, en Nout las voor waar hij stond.

‘Zesenveertig,’ zei hij. ‘Achtenveertig. Eenenvijftig. Achtenvijftig.’

Jet keek op.

‘Nog een keer.’

‘Achtenvijftig.’

‘Dat is een ei uit bak twee.’

‘Ja,’ zei Nout.

Ze legden het apart en gingen door. Vijfenvijftig, zesenvijftig, zevenenvijftig, zestig, eenenzestig, vierenzestig, vijfenzestig, zeventig. Jet schreef alles op en keek er toen naar zoals je naar een sok kijkt die niet bij de andere hoort.

‘Dit ei uit bak twee weegt achtenvijftig,’ zei ze. ‘En dat uit bak vier weegt zevenenvijftig. Dat kan niet.’

Nout pakte de twee eieren op, één in elke hand.

‘Het is smal,’ zei hij over de eerste. ‘Maar het is lang.’

Jet mat ze allebei na met de schuifmaat van vader Prins. Vier komma één en vier komma vier. Precies zoals het hoorde. De machine had gedaan wat

ze hem gevraagd hadden, tot op de millimeter, en het antwoord klopte toch niet.

'Hij meet hoe breed ze zijn,' zei Nout. 'Hij weet niet hoe lang ze zijn.'

'Dan klopt bak twee niet.'

'Bak twee klopt precies,' zei Oom Bijna vriendelijk. 'Hij doet wat we gevraagd hebben. Dat is iets anders dan gelijk hebben.'

Saar stond op van de kist.

'Waarom weegt hij ze dan niet gewoon?'

'Omdat iets wat weegt, moet stilstaan,' zei Oom Bijna. 'Bij elk ei opnieuw. Erop, wachten, aflezen, eraf. Vier tellen per ei. Duizend eieren is meer dan een uur alleen maar wachten.' Hij wees met zijn duim naar de messing rails. 'Deze staat nooit stil.'

'O,' zei Saar.

Jet schreef het op, want goede redenen schreef ze op: *Wegen kan niet. De machine staat nooit stil.* Ze zette er een streep onder.

Onder de streep stonden achttien getallen die niets met de bakken te maken hadden. Ze sloeg de bladzij om.

Om zes uur stond er een blikken koffiebus op de werkbank.

In de bodem zat een fietslampje met een platte batterij, de binnenkant was wit geverfd, en in het deksel zat een gat van drie centimeter met een zwarte rubberen ring eromheen.

'Die had ik nog,' zei Ties trots. 'Uit een binnenband. Met de schaar van mijn moeder, maar dat heb ik gezegd.'

Achter in de werkplaats is het ook midden op de dag donker. Daar staat de oude vuurplaats onder een zeil, en daar hangt de lucht naar koud ijzer. Oom Bijna liep erheen, ging op een kist zitten en wenkte.

'Doe de deur maar dicht.'

Jet deed de schuifdeur dicht. Het werd niet helemaal donker — het wordt in juli nergens helemaal donker — maar het scheelde genoeg.

Hij zette de bus rechtop, drukte op het lampje en legde er een ei op. Het ei paste in het rubber alsof het rubber ervoor gemaakt was, en dat was ook zo.

En toen ging het ei aan.

Dat was het enige woord dat Jet ervoor had. Het ei was niet meer bruin en niet meer wit. Het was oranje, van binnenuit, zoals de lucht boven Zwaneveen is als de zon er net achter weg is. Ze kon zien dat een eierschaal geen steen is maar kalk, en dat kalk licht doorlaat.

Bovenin, aan het stompe eind, zat een lichte boog. In het midden dreef een donkere ronde schaduw. En toen Oom Bijna het ei heel langzaam kantelde, kwam die schaduw achteraan, alsof hij er geen zin in had.

'Dat is de dooier,' zei hij zacht. 'En dat lichte bovenin is de luchtbel.'

'Zit daar lucht in?' vroeg Ties.

'In elk ei. Aan het stompe eind, tussen twee velletjes.' Hij draaide het ei nog een streepje. Tussen de luchtbel en de rest liep een lijn, zo dun als een haar. 'Dat lijntje is het vlies.'

Niemand zei iets. Ties zei ook niets, en dat duurde bij Ties nooit lang.

Ze deden ze alle achttien. Bij nummer elf zag Jet iets wat er bij de andere tien niet had gezeten: een lichte streep die van boven naar beneden liep, dun en recht, zoals een draadje in een lampenkap.

'Wat is dat?'

Oom Bijna hield het ei stil en keek er van dichtbij naar. Toen gaf hij het aan Jet en zei niets, en ze wist het zelf al voordat ze het zei.

'Dat is een barstje.'

Ze deed het lampje uit. Je zag er niets aan. Je voelde er niets aan. Ze wreef er met haar duim overheen, twee keer, en er was gewoon niets.

'Dat mag niet in de krat,' zei Jet. 'Dat gaat in het kommetje bij haar deur.'

Ze schreef het op: *1 barstje — niet te zien, niet te voelen. Wel te schouwen.*

‘Zo heet dat,’ zei Oom Bijna. ‘Schouwen. Dat woord is ouder dan ik.’

Nout had nog niets gezegd. Hij hield een ei voor de bus, kantelde het en gaf het door.

‘Als er een haan bij is,’ zei hij, ‘en de kip zit er een paar dagen op, dan zie je draadjes. Rode. Van binnenuit, als een spinnenweb.’

‘Zitten die hier ook in?’

‘Nee. Hier zit alleen dooier.’

‘En bij nummer negen dan?’ vroeg Saar meteen. ‘Daar is wél een haan.’

‘Dan is het bevrucht,’ zei Nout. ‘Maar je ziet er niks aan. Niet zolang het koud ligt. Er gebeurt pas iets als er iets warms op gaat zitten.’

Saar deed haar mond open en deed hem weer dicht, en Jet zag dat ze het opschreef.

Om zeven uur kwam de mevrouw van nummer zeven met twee eieren in haar doos met acht vakjes. ‘De andere vakjes zijn voor de terugweg,’ zei ze, en niemand lachte, want dat zei ze elke keer en het was elke keer waar.

Daarna de buurvrouw van nummer negen, met drie eieren in een theedoek. Daarna de mevrouw van de bushalte, en de slager, en meneer Knol, die de rij telde en op negentien uitkwam, en toen nog een keer telde en op eenentwintig, want er kwamen er twee bij.

Buurvrouw Pot kwam door het gat in de heg en had niets bij zich, want buurvrouw Pot heeft geen kippen. Ties gaf haar er een van de smederij.

Ze stonden bij toerbeurt achter in de werkplaats bij de vuurplaats, één voor één, en het was er stil op een manier die op het erf van de smederij eigenlijk nooit voorkomt. Iedereen zei ongeveer hetzelfde en iedereen zei het zachtjes. De slager zei: ‘Ik raap er dertig jaar dertig per dag.’ En verder niets.

‘Ik heb er vanochtend met een zaklamp in gekeken,’ zei buurvrouw Pot toen ze aan de beurt was geweest. ‘In de derde. Van boven, in het knopje.’

‘U schouwt uw dahlia’s,‘ zei Saar.

‘Ik doe maar wat.’ Buurvrouw Pot gaf het ei terug. ‘Er zit iets in. Ik weet alleen nog steeds niet wat.’

Jets moeder kwam om kwart over negen. Ze had haar schort nog voor en ze bleef in de deur staan tot Jet haar meetrok.

Jet legde er twee naast elkaar: een ei van die ochtend en een van de zes kleine uit de krat van elf juli.

Bij het verse zat de lichte boog bovenin zo dun als een randje. Bij het andere was hij duidelijk dikker. Een halve centimeter misschien. Maar je zag het.

‘De luchtbel wordt groter,’ zei Jet.

‘Elke dag een beetje,’ zei Oom Bijna. ‘Er gaat langzaam iets naar buiten door de schaal, en er komt lucht voor terug. Aan de luchtbel kun je zien hoe oud een ei is.’

Jets moeder keek er lang naar. Ze zei het toen zonder er iets van te maken.

‘Dat wist ik wel,’ zei ze. ‘Ik heb het nooit gezien.’

Jet keek opzij, omdat ze Oom Bijna hoorde ademen zoals hij ademt als er iets in hem aangaat. Zijn hand ging naar het potlood achter zijn oor en bleef daar liggen, en zijn ogen stonden een beetje te ver open achter zijn bril.

Die blik kende ze. Ze had hem sinds vorige zomer zeven keer gezien.

Dit was acht.

‘Dan kun je zien wat je niet kunt zien,’ zei hij.

Om half tien was iedereen weg. De vijf kleine eieren gingen terug in de krat in de bijkeuken, met de punt naar beneden, en de twaalf van de smederij terug in het kratje. Het ei met het barstje stond apart, op een schoteltje, met een briefje eronder.

Jet ging aan de werkbank zitten en schreef Proef 75 op. De weegarm en de schouwlamp. Ze keek een tijd naar de regel waar de uitkomst moest komen en schreef toen: *je kunt in een ei kijken. Dat is het mooiste van de hele week.*

Er stond geen enkel getal in. Ze liet het staan.

Daarna sloeg ze het kasboek open bij de bladzij met de achttien gewichten. Ze sloeg het te ver open, helemaal naar achteren, en daar stond in haar eigen handschrift:

Kip Drie — 0.

En daaronder, in hetzelfde handschrift, met een andere datum:

Kip Drie — 0.

Elf juli en achttien juli. Ze wist allebei de keren nog dat ze het had geschreven, en allebei de keren wist ze niet waarom.

‘Twee zaterdagen,’ zei ze hardop. ‘Dat is niks.’

Twee is geen bewijs. Twee is toeval met een streepje eronder.

Ze liep naar de deur van de werkplaats om naar huis te gaan, en toen zag ze hem hangen.

De kalender van de ijzerhandel uit Zwaneveen. Eén blad per maand, een hokje per dag, en in elk hokje een getal in potlood. Aan dezelfde spijker hingen er nog meer onder. Ze tilde ze op met twee vingers. Elf oude kalenders, allemaal volgeschreven, het onderste blad zo geel als thee.

‘Twaalf jaar,’ zei Oom Bijna achter haar. ‘Elke ochtend het aantal uit het nest.’

‘Waarom?’

‘Er is hier ooit een kip ineens minder gaan leggen. De dierenarts vroeg wanneer dat begonnen was.’ Hij haalde zijn schouders op. ‘Ik wist het niet. Toen ben ik het gaan opschrijven.’

‘En kijkt u er dan naar?’

‘Nee,’ zei Oom Bijna. ‘Ik schrijf het op.’

Jet ging met haar vinger langs juli. Drie, vier, drie, twee, vier, drie, drie, vier. Ze ging naar juni. Vier, drie, vier, drie, twee.

Ze zocht niet naar een nul. Ze zocht naar een vijf, want vijf kippen is vijf, en vijf is het hoogste dat er kán staan.

De laatste vijf stond op negen juni.

Daarvoor stonden er in mei zes vijven, en in juni tot de negende nog twee. Daarna stond er niet één meer. Zes weken lang was het hoogste getal op die kalender een vier.

‘Tweeënveertig dagen,’ zei Jet.

Oom Bijna kwam kijken. Hij deed zijn bril af, zette hem weer op en hield het blad iets schuiner naar de lamp.

‘Alle moeren en bouten,’ zei hij zacht.

‘U zei op zeven juli dat u er vijf hebt,’ zei Jet. ‘En vier die meedoen.’

‘Dat zei ik.’

‘U wist het dus.’

‘Ik wist het,’ zei Oom Bijna. ‘Ik heb het alleen nooit bij elkaar opgeteld.’

Ze liepen samen naar buiten. Het was tegen tienen en het was net donker genoeg geworden om lampen aan te doen. Ties zat op het muurtje, Saar op de kist, Nout op de grond met zijn rug tegen de tafelpoot.

Midden over het erf liep, rustig en zonder ergens naar te kijken, een witte kip met een scheve kam.

Ze staken alle vier tegelijk hun hand op om te wijzen, en ze was al weg. Waar ze bleef, kon niemand zien. Daar was het te donker voor.

'Zes weken,' zei Jet. 'Ze legt al zes weken niet.'

'Een kip die niet legt,' zei Nout, 'is meestal een kip die ergens anders legt.'

10. Twaalf

Geen proef. Wel taart, en een hamer met een naam erin.

Op woensdag tweeëntwintig juli werd Ties twaalf, en om tien over vijf lag hij klaarwakker naar de scheur in zijn plafond te kijken.

Vorig jaar had hij dat anders gedaan. Vorig jaar was hij om tien over zes de trap af gedenderd, drie treden tegelijk, en had hij iedereen wakker geroepen die nog sliep, en zijn moeder had gezegd dat elf jaar blijkbaar heel hard was. Nu bleef hij gewoon liggen. Dat kwam door wat zijn vader de avond ervoor bij de deur van zijn kamer had gezegd.

'Half zeven. In de garage.'

Meer niet. Meer hoefde ook niet.

De bus stond met zijn voorkant omhoog op twee bokken en zijn twee voorwielen stonden tegen de muur, naast elkaar, allebei met het ventiel naar boven, want zo zette zijn vader wielen neer. Er waren dinsdag nieuwe remmen in gegaan. Het rook er zoals het er altijd rook: naar olie, naar koud ijzer en een heel klein beetje naar de aardappels uit de keuken ernaast.

'Doe jij ze erop?' vroeg zijn vader.

Ties knikte alleen maar, want als hij zijn mond opendeed ging er iets in zijn stem omhoog wat er niet hoorde.

Zijn vader legde iets op de werkbank. Een lange zware sleutel met een dik handvat en een schaal met streepjes, waar Ties in zijn hele leven precies één keer aan had gezeten.

'Die is een keer drie dagen op vakantie geweest,' zei zijn vader.

'Dat weet ik.'

'Ja,' zei zijn vader. 'Dat dacht ik al.'

Ties tilde het eerste wiel op zijn plek en draaide de vijf bouten met zijn hand aan tot ze niet verder wilden. Toen pakte hij de sleutel. Hij was zwaarder dan hij eruitzag, zoals alles in de garage zwaarder is dan het eruitziet.

En toen deed hij iets wat hij vorig jaar niet gedaan zou hebben.

‘Hoe strak?’ vroeg hij.

Zijn vader keek op.

‘Vraag je dat nu eerst?’

‘Ja.’

‘Hm,’ zei zijn vader, en verder niets, maar hij zei het op een manier die Ties de rest van de dag nog een paar keer hoorde. ‘Honderdtien. En kruislings, niet rondom. Anders trekt hij scheef.’

‘Honderdtien wat?’

‘Dat weet de sleutel wel.’

Ties zette hem op de eerste bout en trok. Er gebeurde een tijdje niets, en toen klikte er iets in het handvat, zo kort en zo netjes dat je het meer in je pols voelde dan dat je het hoorde.

‘En als ik dan nog een keer trek?’

‘Dan is het te veel,’ zei zijn vader. ‘Een bout kun je maar één keer goed aandraaien. Daarna kun je hem alleen nog kapotdraaien.’

Tien bouten, twee wielen, tien keer klik. Zijn vader liet de bus zakken en schoof de bokken met zijn voet naar de muur.

‘Gefeliciteerd,’ zei hij, terwijl hij de sleutel terughing.

Dat was het mooiste stuk van de hele ochtend, en Ties wist dat terwijl het gebeurde.

Aan het ontbijt werd stil gedankt, zoals er bij Prins altijd stil werd gedankt, en toen hij zijn ogen opendeed stond er naast zijn bord een houten kist.

Een echte. Met een handvat van een stuk bezemsteel, dwars over de bovenkant, en met een bodem die je aan de nerf kon zien: dat was het blad van de oude werkbank, die vorig jaar de deur uit was gegaan.

‘Wat zit erin?’ vroeg Ties.

‘Niks,’ zei zijn vader.

‘Er zit niks in.’

‘Dat is het idee,’ zei zijn vader.

Zijn moeder zette een taart op het aanrecht met een theedoek eroverheen en zei dat er tot vanmiddag niemand aan mocht komen, ook de jarige niet, en vooral de jarige niet. Ze was er om half zes mee begonnen. Er zaten vier eieren in.

Op school duurde die ochtend ongeveer elf uur. Om twaalf uur was het woensdag en toen was het afgelopen.

Om twee uur kwamen ze alle drie tegelijk het pad op, want ze hadden op de hoek op elkaar staan wachten, en dat vond Ties eerlijk gezegd het beste cadeau van het stel.

Jet gaf hem een stalen rolbandmaat van twee meter, in een geel huisje, met een knopje waarmee hij terugschoot.

‘Zodat je die van mij niet meer hoeft te lenen,’ zei ze.

‘Ik leen die van jou nooit.’

‘Precies,’ zei Jet. ‘Dat is het probleem.’

Nout gaf hem een stuk touw. Nieuw touw, acht meter, keurig opgerold met het eind door de rol heen gestoken.

‘Er zit geen knoop in,’ zei hij.

Ties keek er nog twee keer naar terwijl hij het in de kist legde, want acht meter nieuw touw is acht meter nieuw touw.

Saar gaf hem een blaadje uit haar boekje, netjes uit de ringen gehaald, met twaalf regels erop.

‘Twaalf vragen,’ zei ze. ‘Eén voor elk jaar. Je hoeft ze niet nu te weten.’

Ties las ze hardop, want dat leek hem het beleefdst.

Waarom is een hamer zwaar aan één kant?

Waarom leggen kippen nooit ‘s nachts?

Waarom heet een moer een moer?

'Die weet ik niet,' zei hij.

'Dat is de bedoeling,' zei Saar. 'Als je er een weet, kom je het zeggen, dan schrijf ik het achterin.'

Aan de overkant, aan de binnenkant van het gaas van nummer negen, stond De Generaal.

Hij stond op de plek waar de ren het dichtst bij de garage komt, met zijn kop een beetje scheef, en hij deed verder helemaal niets.

'Hij staat daar al sinds twaalf uur,' zei Saar. 'Ik kwam langs toen ik brood ging halen.'

Om drie uur kwam buurvrouw Pot over de stoep, in haar goede vest, met haar handen op een pakje dat in twee stukken krantenpapier zat.

'Het is niks,' zei ze, voordat iemand iets kon zeggen. 'Ik wilde iets kopen, maar ik wist niet wat, en toen heb ik dit maar meegenomen. En nu ik het zo zie is het ook nog eens veel te klein.'

Het was een jampot met een schroefdeksel. Hij zat vol bouten, moeren, ringetjes, twee splitpennen, een klein tandwieltje, een sleuteltje van niks en één ding waarvan je niet kon zien wat het was.

'Dat komt allemaal uit mijn border,' zei buurvrouw Pot. 'Vier jaar lang. Elke keer als hier iets misgaat, ligt er de week erna iets tussen mijn dahlia's. Ik raap het op. Ik gooi het niet weg. Weggooien doe ik niet.'

'Hoeveel zijn het er?' vroeg Jet.

'Ik tel ze niet.' Buurvrouw Pot streek haar vest recht. 'Zesenzeventig.'

Ties draaide de pot om in zijn handen en werd er zo blij van dat hij het niet goed onder woorden kreeg, want in een garage kom je altijd precies één moer tekort.

'Dit is het beste wat ik ooit heb gekregen,' zei hij.

'Het is jullie eigen rommel,' zei buurvrouw Pot.

'Ja,' zei Ties. 'Maar nu is het van mij.'

Toen kwam de taart, en toen kwam Oom Bijna.

Hij kwam altijd te laat en hij was nog nooit één verjaardag vergeten. Hij vergeet te eten, hij vergeet dat er soep op staat — maar hij weet van iedereen in de Molenstraat wanneer die jarig is, en niemand weet hoe dat kan.

Bout liep achter hem aan, ging tegen het voorwiel van de bus liggen en bleef daar de rest van de middag liggen, precies daar waar iedereen langs moest.

Oom Bijna had zijn stofjas aan en een plat pakje in zijn hand, en het pakje was in grijs vilt gerold.

'Er zat nog vilt over,' zei hij. 'Er is hier altijd nog vilt over.'

In het vilt zat een hamer.

Het was geen speelgoedhamer en het was ook geen hamer voor een kind. Het was een bankhamer, een echte, met een kop van bijna een pond en een gladde steel van essenhout die zo licht was dat je hem bijna niet voelde.

'De kop lag hier al toen ik zo oud was als jij,' zei Oom Bijna. 'De steel is van mij. Die heb ik er zaterdag ingezet.'

Ties draaide hem om.

In de zijkant van de kop, netjes in het staal geslagen, stond:

T. PRINS

De letters waren iets ongelijk. De R stond een streepje hoger dan de rest.

Jet boog zich eroverheen en zei niets, en toen zei ze: 'Dat zijn dezelfde letters als op mijn bak.'

'Dat zijn ze,' zei Oom Bijna. 'Uit het derde laatje van links. Die zijn van mijn vader geweest.'

'Dan is dit de tweede keer,' zei Jet. 'Mijn bak was de eerste.'

'Ik gebruik ze niet zomaar.'

Ties wist even niet wat hij ermee moest, met dat ding in zijn hand met zijn eigen naam erin, dus zei hij het domste wat hij kon bedenken.

'Er staat geen Ties.'

‘Er staat T. Prins.’

‘Dat is ook zijn vader,’ zei Saar.

‘Ja,’ zei zijn vader, van achter zijn koffie. ‘Maar dit is niet mijn hamer.’

Oom Bijna zette zijn bril recht met twee vingers, zoals hij doet als er iets komt wat hij belangrijk vindt.

‘Twee dingen,’ zei hij. ‘Recht houden. En één keer hard slaan. Twee keer slaan is altijd fout.’

‘Waarom?’

‘Omdat je de tweede keer nooit precies op dezelfde plek komt. Dan heb je twee halve letters en dat is erger dan geen letter.’ Hij stak zijn hand in de linkerzak van zijn stofjas, haalde er een handvol zaagsel en een soeplepel uit, keek daar even naar, en haalde er toen nog iets uit.

Het was een tweede hamerkop, zonder steel, van hetzelfde soort.

Ties draaide hem naar het licht.

T. PRISN

‘Die heb ik eerst gedaan,’ zei Oom Bijna kalm.

‘En toen?’

‘Toen heb ik hem neergelegd en ben ik een nieuwe gaan zoeken.’ Hij haalde zijn schouders op. ‘Je kunt er niet nog een keer overheen. Dat heb ik zelf gezegd. Dan moet ik het ook zelf doen.’

Saar schoot in de lach en toen lachte iedereen, en Oom Bijna lachte het hardst, en hij deed daarbij zijn bril af omdat die anders in de weg zat.

‘Mag ik die andere ook?’ vroeg Ties.

‘Waarvoor?’

‘Weet ik niet.’

‘Goed antwoord,’ zei Oom Bijna.

Ze gingen allebei in de kist, met het touw en de rolbandmaat en de jampot van zesenzeventig ernaast.

‘Mag ik ook een keer letters slaan?’ vroeg Ties.

‘Als je iets maakt waar je naam op mag,’ zei Oom Bijna. ‘Dan roep je me. Ik hou ze wel vast, want ik ken de volgorde.’

Zijn moeder sneed de taart aan om vier uur. Er zat kaneel in en er lag suiker bovenop en de appels waren te dik gesneden, precies zoals Ties het lekker vindt.

‘Uit welke bak kwamen die eieren?’ vroeg Jet.

‘Uit het kratje bij het hok van Oom Bijna,’ zei zijn moeder.

‘Ja, maar welke maat?’

Zijn moeder dacht na.

‘Vier,’ zei ze. ‘Vier eieren.’

Jet deed haar mond open en deed hem weer dicht, want er kwam op dat moment een tweede stuk taart langs, en niemand dacht er verder over na. Ook Ties niet.

‘De wip-arm mag,’ zei Oom Bijna met zijn vork in de lucht. ‘Op verjaardagen mag dat. Dat is de regel.’

‘Volgende week,’ zei Ties, met zijn mond vol. ‘Vandaag is er taart.’

Om half vijf ging Saar op de rand van de bloembak staan en wees over de straat.

‘Hij staat er nog steeds.’

Dat was ook zo. De Generaal had niet één stap gedaan. Roestbruin, met zijn staart van veren die glimmen als olie op water, en met die kam die eruitziet als de rug van een zaag.

‘Hij wacht,’ zei Nout.

‘Waarop?’

‘Op jou.’

‘Fijn,’ zei Ties.

Toen bedacht Saar dat ze konden gaan zoeken, want dat is wat Saar bedenkt, en tien minuten later liepen ze met zijn vieren de Molenstraat af.

Ze keken onder de vlier in de ren, waar de vier bruine kippen lagen te slapen in het zand en van niks wisten. Ze keken in de brandnetels achter het hok van de Fortuins. Ze keken bij de slager op het platte dakje van het kolenhok, in de klimop, waar zijn twee vliegers hun kuiltje hebben, en er lagen twee eieren, maar die waren van de vliegers.

‘De bladerhoek?’ zei Ties.

‘Te ver,’ zei Nout. ‘Ze loopt niet het halve dorp door om te gaan liggen.’

Ze keken achter de Blader-o-maat, onder de lange tafel, in de omgekeerde kist en in de emaille emmer bij de put. Niks.

Ties trok de schuurdeur van de smederij open en stak zijn hoofd naar binnen. Het was er donker en koel en het rook er naar oud beslag en naar hout.

'Kip Drie?' riep hij.

Er kwam geen antwoord, want kippen geven geen antwoord.

Achterin stond iets met een jute zak eroverheen, en daar keek hij niet naar, want daar staat altijd iets met een jute zak eroverheen. Hij trok de deur weer dicht.

Om zes uur zaten ze weer aan de tafel voor de garage, met de kist tussen hen in.

Er lag een hamer in, een hamerkop met een fout erin, een rolbandmaat, acht meter touw en een jampot met zesenzeventig dingen. Dat is geen volle kist. Maar hij was ook niet leeg meer, en dat was hij vanochtend nog wel.

Ties dacht aan de sleutel van die ochtend, die één keer klikte en daarna niets meer deed. Twaalf voelde precies hetzelfde als elf. Behalve dan dat hij vandaag eerst had gevraagd hoe strak, en dat hij dat vorig jaar niet gedaan zou hebben.

Aan de overkant stond De Generaal nog steeds achter zijn gaas.

Saar haalde haar blaadje er weer bij en las hardop nummer elf, die Ties nog niet had gelezen omdat hij bij drie was gestopt.

Waar legt Kip Drie?

'Nergens,' zei Jet meteen. 'Dat is het hele punt. Zes weken lang nergens.'

'Ze legt wel,' zei Nout. 'Alleen niet daar.'

'En als ze niet legt?'

Nout dacht erover na op de manier waarop hij overal over nadenkt: door eerst een tijdje niets te zeggen.

‘Een kip die niet legt en die er ook niet is,’ zei hij, ‘ligt ergens.’

‘Waar zou ze dan liggen?’ vroeg Ties met zijn mond vol.

Niemand wist het. Dat duurde nog twee dagen.

11. De laatste schooldag

Geen proef. Wel achtentwintig jaar en vier bomen.

Op de laatste schooldag deed de meester precies hetzelfde als op alle andere dagen, en dat was het gekste eraan.

Hij gaf tot half elf rekenen. Hij liet Saar het bord schoonmaken, want dat was haar week. Om elf uur las hij voor, zoals altijd op vrijdag, en hij las niet het laatste stuk van het boek, want daar waren ze nog lang niet. Hij legde er een bladwijzer in op bladzij honderdveertien en schoof het boek in zijn la.

'Die leest de volgende maar verder,' zei hij.

Dat was alles wat hij er die ochtend over zei.

Jet keek de klas rond terwijl hij las. De kast stond nog vol, de platen hingen nog aan de muur en de plant op de vensterbank had gewoon water gehad. Als je die ochtend was komen binnenlopen, had je gedacht dat hij maandag weer begon.

In Jets tas zat het kasboek, want morgen was het weer zaterdag. Op bladzij vier stond sinds de vorige ronde iets wat niet klopte, en ze had er vier avonden naar gekeken en er verder niets mee gedaan.

Om twaalf uur ging de bel en toen was het afgelopen.

Om drie uur stond het hele dorp op het schoolplein.

'Honderdachttien,' zei meneer Knol.

Hij telde nog een keer, met zijn potlood in de lucht.

'Honderdachttien.'

Niemand had het gevraagd.

De vier bomen stonden aan de kant van de fietsenrekken, elk aan twee stokken, met een band van oude fietsbinnenband eromheen zodat het touw niet in de bast sneed. Ze waren in maart de grond in gegaan en sindsdien precies zoveel gegroeid als bomen in vier maanden groeien, en dat is niet

veel. Samen maakten ze ongeveer één schaduw. Honderdachttien mensen passen niet in één schaduw, dus die stonden in de zon.

Onder de derde boom stond een bank.

Vader Prins en de slager hadden hem in twee avonden in de garage in elkaar gezet, van eikenhout dat daar al vier jaar lag te wachten tot iemand wist waarvoor het was. Hij stond in de volle zon, want er was nergens anders. De oude mevrouw met de stoel zat er als eerste op. Niemand vond dat gek.

Meneer Knol begon met een paar woorden van zijn klembord. Bij het derde vel haalde hij zijn zakdoek tevoorschijn, keek ernaar en vouwde hem weer op.

'Ik hou het kort,' zei hij, halverwege het vierde vel.

Toen kwam de meester naar voren, en honderdachttien mensen werden stil zonder dat iemand er iets voor deed. Jet keek ernaar en moest bijna lachen. Er stonden daar volwassen mensen met tassen en petten en een kind op de arm, en ze deden allemaal hun mond dicht, want dat doe je als de meester praat.

Hij haalde drie velletjes uit zijn binnenzak en vouwde ze open.

'Ik had iets opgeschreven,' zei hij. Hij keek ernaar. 'Het zijn drie kantjes.'

Hij vouwde ze weer dubbel en stopte ze terug.

'Dat red ik niet, en u ook niet.'

Er werd gelachen, en het lachen bleef een beetje hangen, zoals dat gaat op een warme dag.

'Ik heb hier achtentwintig jaar gestaan,' zei de meester. 'Ik ga u niet vertellen hoe dat was. Dat weet u zelf, want de meesten van u hebben het meegemaakt.'

Hij wees met zijn duim opzij, naar de vier bomen.

'Ik heb hier zes jaar om bomen gevraagd. Aan mensen met een klembord.'

Meneer Knol keek naar zijn klembord en lachte als eerste.

‘En toen kreeg ik ze van een bladerberg.’

Jet dacht aan oktober. Aan een berg tot aan de onderste tak, aan één muntje voor één sprong, aan mensen die drie keer betaalden omdat ze niet konden ophouden. Ze had de opbrengst zelf opgeteld, twee keer. Ze had toen niet gedacht dat je er negen maanden later onder zou staan.

‘Hoeveel kinderen hebben er in uw klas gezeten?’ vroeg iemand.

‘Geen idee,’ zei de meester. ‘Ik heb ze nooit geteld.’

‘Dat kan ik uitrekenen,’ zei meneer Knol meteen.

‘Niet doen,’ zei de meester.

Meneer Knol keek naar zijn potlood zoals een hond naar een deur kijkt.

‘In mijn eerste jaar,’ zei de meester, ‘zat hier op de derde rij een jongen die niet kon stilzitten. Die is nu iemand bij wie ik mijn banden laat plakken.’

‘Dat was ik,’ zei vader Prins, van achteren, zonder zijn armen van elkaar te doen.

‘Dat weet ik.’

Achter het plein reed een fiets voorbij, en verder was het stil.

‘In september staat hier iemand anders,’ zei de meester. ‘Wees aardig voor hem. Hij weet niks. Ik wist ook niks.’

‘Wat gaat u doen?’ vroeg de slager.

‘Niks.’ De meester dacht erover na alsof hij het zelf voor het eerst hoorde. ‘Een halfjaar niks. Dat heb ik nog nooit gedaan. Daarna weet ik het nog niet.’

Saar stond naast Jet, en Ties zat op het muurtje bij de fietsenrekken. Jet voelde Saar naast zich omhoogkomen, zoals altijd vlak voordat er een vraag kwam.

‘Wie geeft ze nu water?’ vroeg Saar.

De meester keek naar de vier bomen.

‘Dat,’ zei hij, ‘is de eerste verstandige vraag die hier vanmiddag gesteld wordt.’

Hij liep naar de eerste boom en legde zijn hand op een van de stokken.

‘Twee emmers per boom, om de andere dag, tot het regent. Niet erover en niet eromheen. Erop, bij de stok.’

Nout stond een eindje achteraan, zoals hij overal een eindje achteraan staat. Jet zag hem het opschrijven op de binnenkant van zijn hand, en toen wist ze dat de bomen het zouden halen, want als Nout iets opschrijft heeft dat een reden.

‘Ik doe de maandag,’ zei de mevrouw van nummer zeven.

‘Woensdag,’ zei buurvrouw Pot. ‘En vrijdag. En als er iemand vergeet, hoor ik dat wel.’

‘Dat hoort u zeker,’ zei de slager.

Toen was het klaar. Er ging koek rond in een schaal van buurvrouw Pot, en de meester schudde honderdachttien handen, want dat waren er precies genoeg.

Oom Bijna was de laatste. Hij had zijn stofjas aan, op het schoolplein, in juli.

‘Achtentwintig jaar heb ik uw ketting geolied,’ zei hij.

‘Dat klopt,’ zei de meester.

‘Dan houdt dat nu op.’

‘Nee,’ zei de meester. ‘Ik woon hier nog.’

‘O,’ zei Oom Bijna, en hij keek zo blij dat Jet even opzij moest kijken.

Meneer Knol boog zich even later naar Jet toe.

‘Zeshonderdveertig,’ fluisterde hij.

‘En de tweede keer?’

‘Zeshonderdveertig.’

Om kwart over vier, toen de meester net weg was, ging meneer Knol op de bank staan, aan het eind waar niemand zat, en zei dat hij nog één ding had.

‘Er zijn acht hokken bij gekomen.’

Het waren er inderdaad acht, en ze lagen geen van alle in Knotwilg. Ze lagen allemaal aan de kant van Zwaneveen, en ze kwamen er allemaal via de zuster van de mevrouw van de bushalte, die daar woont en die het aan de buren had verteld, en die hadden het weer verder verteld, zoals dat gaat.

Meneer Knol las ze voor. De zuster zelf met vier kippen. Haar buurman met elf. Twee huizen aan het begin van Zwaneveen, samen negen. De boerderij bij de brug met achttien. Een mevrouw met drie, een man met zes, en iemand die niemand kende met vijf.

‘Zesenvijftig kippen,’ zei meneer Knol. ‘Twee keer geteld.’

‘Dan zijn het eenendertig hokken,’ zei Jet.

Ze had het kasboek al open. Ze zei het niet hard, en toch hoorde iedereen het.

‘Maar het blijven drieëntwintig keer stoppen. Want die acht komen niet aan de route.’ Ze keek naar meneer Aalbers. ‘Ze zetten ze om zeven uur bij uw hek. In een kist. Met een steen erop.’

Meneer Aalbers wees met zijn kin.

‘Dan zet ik er een plank bij,’ zei hij.

‘En een briefje,’ zei Saar. ‘Met een getal en een letter.’

‘Zo doe ik dat,’ zei meneer Aalbers, en daarmee was het geregeld.

Toen vroeg de man van de Zwaneveenseweg wat die acht dan kregen.

‘Tien cent,’ zei Jet. ‘Net als iedereen.’

‘Ze brengen ze zelf,’ zei hij. ‘Dan zou ik zeggen elf.’

‘Dan breng ik de mijne ook zelf,’ zei de mevrouw van de kerkbloemen.

‘Negen en een half,’ zei de slager.

‘Waarom negen en een half?’

‘Omdat dat een prijs is,’ zei de slager tevreden.

Binnen twee minuten waren er drie prijzen en dertien mensen die ze alle drie tegelijk uitlegden. Meneer Knol liet handen opsteken, telde ze, kwam allebei de keren op hetzelfde uit en had er niets aan, want er waren drie stapeltjes en geen van de drie was groot genoeg.

Vanaf de bank zei de oude mevrouw met de stoel iets, en omdat ze het zacht zei, werd het stil.

‘Als iedereen ze zelf brengt, komt er zaterdag niemand meer langs.’

‘Ja,’ zei de man van de Zwaneveenseweg. ‘En?’

Daar wist niemand meteen antwoord op, ook Jet niet, en toch bleef het even hangen.

Toen legde Jet het kasboek op het klembord van meneer Knol, want dat was het enige rechte ding in de buurt.

‘Elf juli,’ las ze. ‘Honderdvierenzeventig eieren. Achttien juli, honderdeenentachtig. Samen driehonderdvijfenvijftig. Mevrouw Bakker betaalt tien cent per ei. De hokken krijgen tien cent per ei. Er wordt niets aan verdiend. Dat hebben we op drie juli afgesproken en het staat hier.’

Ze zette de blikken trommel naast het kasboek, haalde het deksel eraf en keerde hem om.

Er rolde tachtig cent over het klembord van meneer Knol.

‘Dit is alles wat er ooit in blijft zitten,’ zei Jet. ‘Van driehonderdvijfenvijftig eieren.’

Iedereen keek naar de tachtig cent.

‘Zestig cent is van de oude mevrouw met de stoel, want die wil niet betaald worden en dat schrijf ik elke week op. En van twintig cent weet ik niet waar het vandaan komt. Dat weet ik sinds zaterdag niet, en dat staat er ook in, want mijn moeder zegt: als het niet klopt, schrijf je op dat het niet klopt.’

‘En als die acht elf krijgen?’ vroeg meneer Knol.

‘Die acht brengen er misschien zestig per week. Dan is dat zestig cent per week extra.’ Jet wees naar het klembord. ‘Dan is die trommel over anderhalve week leeg. En dan moet die cent ergens anders vandaan komen.’

‘Waarvandaan?’ vroeg de mevrouw van de kerkbloemen.

‘Dat,’ zei Jet, ‘is precies wat ik vraag.’

Het bleef vier tellen stil. Toen keek iemand naar mevrouw Bakker, die aan de rand van het plein stond in haar grijze jas.

‘Wat vindt u ervan?’

‘Ik betaal tien cent,’ zei mevrouw Bakker. ‘Meer weet ik er niet van.’

En daarmee was het over. Meneer Knol liet nog één keer handen opsteken en telde ze twee keer, en schreef op zijn vel: *tien cent — allemaal, ook die van buiten.* Jet schreef hetzelfde in het kasboek, met de liniaal eronder.

Alleen die twintig cent lag er nog.

Het duurde precies elf minuten om van het schoolplein naar de Molenstraat te lopen. Toen Jet om vijf uur het erf van de smederij op kwam, stond buurvrouw Pot al bij de heg, aan haar eigen kant, met een theedoek over haar arm.

‘Ik zeg niks,’ zei buurvrouw Pot.

Oom Bijna keek op van de lange tafel, waar hij aan iets bezig was wat nog geen naam had.

'Nee,' zei hij vriendelijk.

'Ik zeg niks over die knoppen van mij, want daar is na vier maanden nog steeds geen kleur aan te zien. Ik zeg ook niks over honderdachttien mensen die op een schoolplein in de zon gaan staan terwijl die bank ook drie meter naar links had gekund. En ik zeg helemaal niks over iemand die twee eieren in een krat legt en er niks voor rekent en dat vervolgens vergeet te zeggen, want dat gaat mij niks aan.'

Jet keek op van haar tas.

'Twee?'

'Ik zeg niks,' zei buurvrouw Pot.

'Dat ben ik,' zei de mevrouw van nummer zeven.

Ze stond aan de overkant bij haar tuinhek, in haar schort, met haar doos met acht vakjes onder haar arm.

'Ik zeg altijd acht,' zei ze. 'Er zitten acht vakjes in mijn doos. Dus dan zeg ik acht.'

'En er lagen er tien,' zei Jet.

'Ja. Twee had ik in mijn hand.' Ze keek naar haar eigen hand alsof ze er nog lagen. 'Ik heb ze in de krat gelegd en toen kwam die haan van hiernaast langs en toen dacht ik er niet meer aan.'

'Waarom zei u er niks van?'

'Ik dacht dat ik het had gezegd,' zei de mevrouw van nummer zeven. 'Dat is nog het vervelendste.'

Jet sloeg het kasboek open op bladzij vier. Daar stond het, sinds zaterdag, in de smalle kolom links, in haar eigen handschrift: *achttien juli — geteld honderdeenentachtig, opgeschreven honderdnegenenzeventig. Klopt niet.*

Ze had er vier avonden naar gekeken. Ze had het aan niemand gevraagd. Vragen had tien tellen geduurd.

‘Daarom mag iedereen erin kijken,’ zei ze, en ze zei het meer tegen zichzelf dan tegen de anderen. ‘Dan komt het er vanzelf uit.’

Ze haalde twintig cent uit de trommel, liep de straat over en legde het in twee lege vakjes van de doos.

‘Kijk,’ zei de mevrouw van nummer zeven. ‘Daar zijn ze dus voor.’

‘Alle moeren en bouten,’ zei Oom Bijna, die het van een afstandje had staan volgen. ‘Er klopte iets niet en nu klopt het. Ik weet niet wanneer mij dat voor het laatst is overkomen.’

Jet schreef het op: *twee bij, nummer zeven, twintig cent nabetaald.* Toen deed ze het kasboek dicht en bleef er nog even mee in haar handen staan. Een meester die om twaalf uur gewoon de deur achter zich dicht deed. Vier bomen van een bladerberg. Acht hokken erbij, en een trommel waar tachtig cent in zat en nu zestig.

In de ren onder de vlier lagen vier bruine kippen in het zand. Jet telde ze, want ze telde nu eenmaal, en de vijfde was er weer niet.

En toen kwam Nout het erf op met een veertje in zijn hand.

‘Ik weet waar ze zit.’

12. Het nest

Geen proef. Wel veertien eieren en één zeer boze kip.

Om vijf uur zat Ties op de omgekeerde kist naast de lange tafel en deed voor het eerst die dag helemaal niets.

School was afgelopen — niet even, zoals in het weekend, maar echt, met een bel en een meester die om twaalf uur de deur achter zich dichtdeed.

Jet kwam het erf op met haar kasboek onder haar arm, met Saar achter zich aan. Buurvrouw Pot stond aan haar eigen kant van de heg met een theedoek over haar arm, en aan de overkant stond de mevrouw van nummer zeven bij haar tuinhek met haar doos met acht vakjes.

En toen kwam Nout het erf op met een veertje in zijn hand.

'Ik weet waar ze zit.'

Ties stond op zonder erbij na te denken, wat hij vaker deed, maar deze keer klopte het.

Het veertje was wit en zo groot als zijn duim, met onderaan een pluk grijs dons dat bewoog als je ademde. Ties keek naar Nouts hand, want naar handen kijken deed hij altijd. Er zat niets op. Geen olie, geen aarde. Nout had niet gegraven en niet gezocht. Hij had gewoon iets zien liggen.

'Er lag er dinsdag ook een,' zei Nout. 'Toen dacht ik dat het waaide.'

'En nu?'

'Nu lagen er drie. Op dezelfde plek.' Nout draaide het veertje om. 'Drie op dezelfde plek is geen wind.'

'Welke plek?' vroeg Saar.

Nout wees.

Hij wees naar de schuifdeur van de schuur, en Ties voelde iets in zijn maag zakken, ongeveer zoals wanneer je op de trap merkt dat er nog een trede is die er niet is.

'Ik heb daar woensdag gestaan,' zei hij.

Hij zei het meteen, voordat iemand iets vroeg, want hij had geleerd dat het daarna alleen maar moeilijker werd.

'Op mijn verjaardag. Ik heb de deur opengetrokken en ik heb geroepen. Er stond achterin iets met een jute zak eroverheen en daar heb ik niet naar gekeken.'

'Waarom niet?' vroeg Saar.

'Omdat daar altijd iets met een jute zak overheen staat.'

'Dat is waar,' zei Oom Bijna, die bij de lange tafel stond met een schroevendraaier in zijn hand en er niets mee deed. 'Die zak heb ik er in maart zelf overheen gelegd. Ik loop er twee keer per dag langs. Ik kijk er nooit naar. Daar ligt hij voor.'

Hij legde de schroevendraaier neer.

'Kom mee.'

De schuifdeur liep op een rail, en onder die rail zat een spleet van twee vingers breed waar Kip Drie al haar hele leven onderdoor liep alsof daar een deur voor haar was gemaakt. Nout ging op zijn hurken zitten voordat hij de deur openschoof.

Daar lagen er nog twee. Wit, met grijs dons eronder, in het stof tegen de rail aan.

'Zachtjes praten,' zei Nout. 'Voordat we naar binnen gaan.'

Dat was regel één van zijn zesenzestig woorden, en die hingen in een lijstje aan de buitenkant van diezelfde deur.

Ze gingen naar binnen en ze praatten zachtjes. Oom Bijna praatte ook zachtjes, en dat kostte hem zichtbaar moeite.

Binnen was het warm en donker en stoffig, en het rook er naar ijzer, naar kolen en nog een beetje naar de viltlijm van twee weken geleden. De Pannenkoek-o-maat stond onder een laken tegen de zijmuur. De Aanmaak-o-maat en de Baanveeg-o-maat stonden naast elkaar bij de werkbank, zoals twee mensen die op dezelfde bus wachten. En helemaal achterin, bij de oude vuurplaats, waar dinsdagavond eenentwintig mensen op hun beurt hadden

staan wachten om in een ei te kijken, stond tegen de muur iets met een jute zak eroverheen.

De zak lag er schuin overheen, zoals een deken over een fiets.

Nout pakte er één punt van vast en tilde hem op zoals je een gordijn opzijdoet.

Het was Jets vergaarbak.

Iedereen herkende hem meteen. Het was de houten bak met de schuine zijkanten die in oktober onder de Blader-o-maat had gehangen, met vooraan op de rand het messing plaatje waar met de letterstempels van Oom Bijna's vader in was geslagen:

J. DE GROOT

Er zat nog een laagje bladeren in van oktober, droog en bruin en licht als papier. Daar bovenop lag stro dat daar niet lag toen de bak in maart onder de zak verdween. En in het midden van dat stro zat een kuil.

In die kuil zat Kip Drie.

Ze keek hen aan met haar linkeroog, één voor één, van links naar rechts, alsof ze ze telde.

En toen maakte ze een geluid dat Ties nog nooit van een kip had gehoord. Het was laag en het was lang en het hield niet op: een soort rollend gebrom, alsof er ergens heel langzaam een deur openging die drie jaar geleden geolied had moeten worden.

En ze werd breed.

Ze zakte een beetje in elkaar, ze zette al haar veren tegelijk op, en binnen twee tellen was ze twee keer zo breed als de kip die woensdag onder de schuurdeur door was gewandeld. Ze leek nergens meer op een kip. Ze leek op een hoed.

Saar deed een stap naar achteren. Ties merkte dat hij dat ook had gedaan.

‘Wat doet ze?’ fluisterde Saar.

‘Ze zegt dat we weg moeten gaan,’ zei Nout.

‘Zegt ze dat?’

‘Ja.’

Ties legde heel voorzichtig zijn hand op de rand van de bak. Niet erin. Alleen op de rand, waar hout was en verder niets.

Kip Drie pikte hem op zijn knokkel.

Het deed geen pijn. Het was één tik, kort en droog, precies op het bot, zoals je met een sleutel tegen een leiding tikt om te horen of er water in zit. Het was geen ruzie. Het was een mededeling.

‘Au,’ zei Ties beleefd.

Nout legde zijn hand op dezelfde plek op de rand.

Kip Drie pikte hem op zijn knokkel. Even kort, even droog, even netjes.

‘Bij mij ook,’ zei Nout, en het klonk alsof hij iets afvinkte.

Dat was het moment waarop Ties merkte dat Jet nog geen woord had gezegd.

Ze stond er met haar kasboek onder haar arm en ze deed er niets mee. Ze keek naar het messing plaatje, en naar de bladeren van oktober, en naar de kuil in het stro, en ze bleef daar zo lang naar kijken dat Saar er twee keer haar mond voor opendeed en hem allebei de keren weer dichtdeed.

‘Dat is mijn bak,’ zei Jet ten slotte.

‘Ja,’ zei Nout.

‘Ze heeft mijn bak uitgezocht.’

En ze zei het niet zoals je zegt dat iemand in je stoel zit. Ze zei het zoals de slager zegt dat iemand voor de tweede keer eiersalade komt halen. Ties zag dat ze het kasboek nog steeds dicht onder haar arm hield, en dat vond hij gekker dan alles wat er verder in die schuur gebeurde.

‘Kunnen we haar niet gewoon terugzetten in het hok?’ vroeg Saar.

Nout gaf geen antwoord. Hij deed wat hij altijd deed: hij ging op zijn hurken naast de bak zitten, hij praatte een tijdje zacht tegen niemand, en toen schoof hij zijn ene hand langzaam onder haar buik en legde hij zijn andere hand over haar vleugels. Precies zoals zeventien mensen het van hem hadden geleerd.

Kip Drie ging niet mee.

Ze werd niet boos en ze fladderde niet. Ze werd alleen zwaar. Ze werd zwaar zoals een emmer water zwaar is, en ze zakte dieper in het stro, en het gebrom werd langer.

Nout haalde zijn handen weg.

‘Nee,’ zei hij.

‘Nee wat?’ vroeg Ties.

‘Nee,’ zei Nout nog een keer, en daarmee was het antwoord gegeven. De enige jongen in Knotwilg naar wie een kip luistert, had het gevraagd, en de kip had nee gezegd.

Saar had haar boekje al open.

‘Dat zijn er drie,’ zei ze. ‘Het geluid. De snavel. En dat ze niet mee wil.’

‘Ga zitten,’ zei Nout.

‘Waarom?’

‘Dan zie je de vierde.’

Dus gingen ze zitten, alle vier, op de vloer van de schuur, en Oom Bijna op een omgekeerd emmertje dat kraakte. En toen deden ze tien minuten lang niets.

Tien minuten stilzitten was het moeilijkste wat Ties die hele maand had gedaan. Hij telde de spijkers in de werkbank en kwam de tweede keer op iets anders uit. Hij dacht aan het stro, want in de schuur lag geen stro, en het antwoord op die vraag zat drie meter voor hem in een bak.

Toen stond Kip Drie op.

Ze stapte over de rand alsof ze een afspraak had waar ze bijna te laat voor was, liep in een rechte lijn naar het schoteltje water dat Oom Bijna bij de werkbank had neergezet, dronk zes keer, at drie happen voer, schudde zich uit in een wolk stof waar iedereen zijn ogen voor dichtdeed, en liep terug.

Ze was drie minuten weg. Ties keek op de klok boven de werkbank.

‘Een keer per dag,’ zei Nout. ‘Kort. Verder komt ze er niet af.’

‘Dat is de vierde,’ zei Saar, en ze schreef het op.

Maar Ties keek niet meer naar Kip Drie. Hij keek naar de kuil, want die was leeg en die was niet leeg.

Er lagen eieren in, in twee lagen tegen elkaar aan in het stro, warm bruin, allemaal precies dezelfde kleur. Ze glommen niet, want ze waren niet gewassen, en niemand had ze ooit aangeraakt.

‘Alle moeren en bouten,’ zei Oom Bijna, heel zacht.

‘Veertien,’ zei Jet.

‘Veertien,’ zei Nout.

Ties hield zijn hand een handbreedte boven de bak. Het was daar warm. Niet warm zoals de zon op klinkers, maar warm zoals de kachel warm is een uur nadat hij uit is gegaan. En toen kwam Kip Drie over de rand, ging zitten, wurmde zich twee keer heen en weer en zakte weg tot je van de veertien eieren niets meer zag.

‘Ze heeft een kale plek,’ zei Saar. ‘Op haar borst. Is ze ziek?’

‘Nee,’ zei Nout. ‘Die veren heeft ze er zelf uit getrokken. Dan ligt ze er met haar vel op. Dat is warmer.’ Hij keek naar de deur. ‘Daarom lag er een veertje bij de rail.’

Jet sloeg eindelijk haar kasboek open, helemaal achterin, waar geen kolommen stonden. Ties kon het van opzij lezen. Er stond twee keer hetzelfde: *Kip Drie — 0.* Eén keer met elf juli erbij en één keer met achttien juli.

‘Zes weken,’ zei ze. ‘Sinds negen juni. Dat staat op uw kalender.’ Ze keek naar de bak. ‘Maar dan klopt dit niet. Een kip legt er vier of vijf per week. Zes weken is minstens vierentwintig eieren. Er liggen er veertien.’

‘Ze legt niet meer,’ zei Nout.

‘Hoezo niet meer?’

‘Een kip die gaat broeden, stopt met leggen. Ze doet één van de twee. Ze zit er ruim een week op, dus die week telt niet mee.’ Nout haalde zijn schouders op. ‘En daarvoor: veertien eieren is bij haar bijna drie weken. Meer niet. De rest van juni heeft ze rondgelegd.’

‘Rondgelegd?’

‘Een kip die een plek zoekt, legt eerst overal een beetje.’

Oom Bijna maakte een geluid alsof hij op een spijker ging staan.

‘Ik heb in juni twee keer een ei in de brandnetels gevonden,’ zei hij. ‘En één op het platte dakje van het kolenhok. Ik dacht dat er een ei was weggerold. Die zijn gewoon in het kratje gegaan.’

Hij keek naar zijn eigen handen.

‘Ik wist het,’ zei hij. ‘Ik heb het alleen weer niet bij elkaar opgeteld.’

‘Dat zegt u nu voor de tweede keer deze week,’ zei Jet.

‘Ja,’ zei Oom Bijna tevreden.

Saar zat met haar potlood in de lucht.

‘Maar dan ligt dat onderste ei daar al drie weken,’ zei ze. ‘Is dat niet te oud?’

‘Er gebeurt pas iets als er iets warms op gaat zitten,’ zei Nout.

Het was precies wat hij dinsdag bij de schouwlamp had gezegd, en Ties hoorde het nu pas goed. Veertien eieren die drie weken lang niets hadden gedaan, en die op één avond in juli tegelijk waren begonnen, omdat er iets warms op was gaan zitten dat daar aan niemand iets over had gevraagd.

‘Ze zijn allemaal even ver,’ zei Nout. ‘Sinds vorige week.’

Jet keek de schuur rond, van de vuurplaats naar de bak en terug.

‘Dinsdag stonden hier eenentwintig mensen,’ zei ze.

‘Ja.’

‘We stonden hier met een lampje in één ei te kijken. Om de beurt. Twee uur lang.’

‘Ja,’ zei Nout.

‘En er lagen er veertien achter ons.’

Bij de schuurdeur klonk de stem van buurvrouw Pot, die tot aan de drempel was gekomen en geen stap verder.

‘Ik kom daar niet in,’ zei ze. ‘Hoeveel?’

‘Veertien,’ riep Saar.

Het bleef een paar tellen stil.

'Ik heb twaalf dahlia's,' zei buurvrouw Pot.

'Dan komt u er twee te kort,' zei Oom Bijna.

'Dat,' zei buurvrouw Pot, 'is precies wat ik bedoel.'

Achter haar stond de mevrouw van nummer zeven op haar tenen, met haar doos.

'Ik heb acht vakjes,' zei ze.

'Ze blijven liggen,' zei Nout. 'Alle veertien. Ze blijven liggen waar ze liggen.'

'O,' zei de mevrouw van nummer zeven. 'Dat is ook goed.'

Ties dacht ineens aan iets, en hij zei het meteen.

'Nummer elf,' zei hij.

Saar keek op.

'Van je blaadje. Bij mijn twaalf vragen. Nummer elf was: waar legt Kip Drie.'

Saar had haar boekje al omgedraaid en schreef achterin, want daar schrijf je antwoorden. Ties las met haar mee. *In de schuur. In de bak van Jet. Onder een zak.*

'Nu heb ik er nog elf,' zei Saar tevreden.

En toen keek ze weer naar de bak, en Ties zag haar duim omhooggaan, en hij wist dat er een nieuwe bij kwam.

'Hoe lang duurt dat, broeden?' vroeg Saar.

Ties keek naar Nout, want Nout wist alles van kippen. Nout keek naar Oom Bijna, want Oom Bijna was vijfenzestig. Oom Bijna deed zijn mond open, dacht na, en deed hem weer dicht.

'Ik weet het niet,' zei hij. 'En ik ga het niet raden, want dan gaan we het nog geloven ook.'

Niemand van de vier wist het. En dat betekende dat er iemand gebeld moest worden.

13. Eenentwintig dagen

Geen proef. Wel een dierenarts met een lampje.

De derde eierronde was de langste tot nu toe, en Jet was er de hele ochtend maar half bij.

Om zeven uur stond de bakfiets bij de schuifdeur. Om kwart over acht stonden ze bij het hek van meneer Aalbers, waar naast zijn eigen kist nu een tweede kist stond met een plank erover en een steen erop. Er lagen acht briefjes in.

11. Z. 9. B. 18. K. 6. B.

Jet las ze alle acht, en dat was het mooiste wat er die ochtend gebeurde.

'Er zitten twee B's bij,' zei ze.

'Dan doen we er volgende week een tweede letter bij,' zei Saar.

Honderdvijfentachtig eieren uit Knotwilg. Achtenvijftig uit de tweede kist. Samen tweehonderddrieënveertig.

Voor het eerst meer dan tweehonderd. Jet had er drie weken naartoe gerekend.

Om half tien stonden de vier kratten op de toonbank van de bakkerij en haalde mevrouw Bakker de doek van de eerste af.

'Mevrouw Bakker,' zei Saar, 'mag ik u iets vragen over hoe u ze het liefst—'

'Tweehonderddrieënveertig,' zei Jet. 'Kijkt u. Dat is drieënveertig meer dan u nodig hebt. En dan staan de kleine van de vorige twee weken nog bij ons in de bijkeuken.'

Mevrouw Bakker keek in de krat en zei dat het mooi was.

Saar bleef nog even staan met haar duim in haar boekje. Toen ging ze buiten op de stoeprand zitten en schreef achterin iets op, waar ze de antwoorden opschreef, en Jet zag het wel en vroeg niet wat het was, want ze was aan het rekenen.

Ze had de avond ervoor gebeld, vanaf de telefoon in de gang achter de winkel, met vijf vragen op een blaadje. Ze was aan de tweede gekomen.

'Blijf eraf,' had de dierenarts gezegd. 'Ik kom morgen om vier uur.'

Om vier uur kwam ze de Molenstraat in op dezelfde fiets als in oktober: zwart, hoog, met een houten kistje op de bagagedrager. Ze zette hem tegen de lindeboom en haalde er een korte zwarte lamp uit.

'Waar?' vroeg ze.

'In de schuur,' zei Oom Bijna.

'Hoeveel?'

'Veertien.'

'Sinds wanneer?'

'Dat weten we niet,' zei Nout. 'Ruim een week.'

'Hoe heet u eigenlijk?' vroeg Saar.

De dierenarts keek op van haar lamp alsof iemand haar iets had gevraagd over het weer in Zwitserland.

'Tiemens,' zei ze.

'Dat vraagt bijna nooit iemand,' zei ze er meteen achteraan. 'Ze bellen en dan zeggen ze: er is iets met de hond.'

Meneer Knol schreef het op zijn klembord.

'Met een th?'

'Nee.'

Hij streepte het door, schreef het opnieuw en telde daarna de letters. Twee keer.

Jet dacht daar de rest van de middag af en toe aan, zonder dat ze wist waarom. Ze kenden haar nu bijna een jaar. Ze hadden haar nooit iets gevraagd wat niet over een dier ging.

In de schuur deden ze de schuifdeur achter zich dicht, en toen was het er donker op de manier waarop het er in oktober ook donker was geweest.

Kip Drie begon te brommen zodra mevrouw Tiemens op haar hurken naast de bak ging zitten.

'Ja,' zei mevrouw Tiemens tegen haar. 'Ik weet het.'

Ze trok haar handschoenen uit, schoof haar hand langzaam onder de veren en haalde er één ei onder vandaan. Kip Drie pikte haar op de knokkel: één tik, kort en droog.

'Ja,' zei mevrouw Tiemens nog een keer, zonder op te kijken.

'Dat is drie,' zei Saar, en ze schreef het op. 'Ties, Nout en u.'

Mevrouw Tiemens hield het ei tegen de lamp en draaide het heel langzaam om zijn as.

'Deze doet het.'

'Wat ziet u?' vroeg Saar.

'Draadjes. Als een spinnenweb. En in het midden iets donkers.'

'Beweegt het?'

'Ja,' zei mevrouw Tiemens.

Het bleef even stil in de schuur.

Toen liet ze het hun zien, één voor één, in de volgorde waarin ze stonden. Jet was de derde. Ze hield haar handen om de lamp zoals mevrouw Tiemens het voordeed, en ze zag een web van dunne rode draadjes dat tot in de hoeken liep, en in het midden een donkere vlek — en terwijl ze keek, verschoof die vlek een klein stukje naar links en bleef daarna weer stil.

Jet gaf het ei terug en zei niets, want er was niets wat ze wilde zeggen.

Ei voor ei ging het zo. Mevrouw Tiemens haalde er één onder vandaan, hield het tegen de lamp, keek twee tellen en schoof het terug onder de kip. Ze zei bij de eerste tien alleen maar: 'Ja.' Bij de elfde ook. Bij de twaalfde ook.

Bij de dertiende zei ze niets.

Ze legde het op de theedoek die ze op de rand van de bak had gelegd en haalde de veertiende eronder vandaan. Die legde ze ernaast.

'Twaalf,' zei ze. 'En twee niet.'

'Twaalf,' zei meneer Knol vanaf de deur, 'en twee. Dat is veertien.' Hij telde het nog een keer en kwam er weer op uit.

'Wat is er met die twee?' vroeg Ties.

'Niks,' zei mevrouw Tiemens. Ze hield er één omhoog voor de lamp, en Jet zag dat je er zo doorheen kon kijken: een luchtbel bovenaan, een schaduw van de dooier, en verder niets. 'Ze zijn helder. Er is er nooit iets in begonnen, en er gaat ook nooit iets in beginnen. Daar is een haan voor nodig, en die is bij twaalf van deze eieren langs geweest en bij deze twee niet. Meer is er niet aan. Aan het licht zie je het meteen.'

'Welke haan?' vroeg Saar.

Het werd stil in de schuur.

Ties keek naar de schuifdeur, en daarachter lag het erf, en daarachter lag de Molenstraat, en schuin aan de overkant lag nummer negen.

'Nee,' zei hij.

'Ze komt overal,' zei Nout.

'Nee,' zei Ties.

'Ze loopt daar elke week. Ze loopt overal elke week.'

Ties deed zijn mond open en deed hem weer dicht.

Bij de drempel, waar buurvrouw Pot stond en geen stap verder kwam, klonk een geluid alsof er iemand heel voorzichtig iets ging zeggen en zich bedacht.

'Dus als die twaalf uitkomen,' zei ze, 'dan zijn ze van hem.'

'Ja,' zei mevrouw Tiemens, en ze schoof de laatste twee eieren opzij.

Ties dacht er nog even over na.

'Twaalf kleine Generaals,' zei hij ten slotte.

‘De helft wordt hennen,’ zei Nout.

‘Zes dan.’

‘Deze twee gaan eruit,’ zei mevrouw Tiemens. ‘Vandaag nog.’

‘Waarom?’ vroeg Jet.

‘Omdat ze niks doen en wel plaats innemen. Twaalf houdt ze beter warm dan veertien.’

Nout nam ze mee naar buiten en groef ze in achter het hok, bij de brandnetels.

‘Niet in mijn border,’ zei buurvrouw Pot.

‘Nee,’ zei Nout.

‘Hoe lang nog?’ vroeg Jet, toen hij terug was.

‘Eenentwintig dagen,’ zei mevrouw Tiemens. ‘Een kippenei is eenentwintig dagen. Dat is bij alle kippen hetzelfde en dat is al eenentwintig dagen sinds er kippen zijn.’

‘En hoe ver zijn deze?’

‘Negen. Misschien acht. Ik zeg negen.’

Jet stond het al te rekenen voordat ze het wist. Vandaag was dag negen. Dan was dag één zeventien juli.

‘Vorige week vrijdag,’ zei ze. ‘Toen is ze begonnen.’

‘Dat kan.’

‘En dan komen ze uit op zes augustus.’

‘Rond zes augustus,’ zei mevrouw Tiemens. ‘Een ei is geen trein.’

Jet sloeg haar kasboek open en schreef het op. Ze deed er langer over dan anders. Ze had in dat boek nog nooit iets opgeschreven wat nog niet gebeurd was; haar moeder had gezegd dat er in stond wat er echt gebeurd was, en zes augustus was er nog niet. Ze schreef het toch, en in de smalle kolom links schreef ze erachter: *nog niet gebeurd*.

Toen keek mevrouw Tiemens naar de schuifdeur.

Onder de rail zat de spleet van twee vingers breed waar Kip Drie haar hele leven onderdoor liep.

‘Hier kan ze niet blijven,’ zei ze.

‘Waarom niet?’ vroeg Ties. ‘Ze zit hier al ruim een week.’

‘Daar kan alles onderdoor. Ook uw vier andere kippen.’ Ze knikte naar het erf. ‘Als er morgen een van hen een ei bij legt, en overmorgen weer, dan liggen er straks eieren van drie dagen tussen eieren van veertien dagen. Dan komen deze twaalf uit en zit zij er nog, met twaalf kuikens die rondlopen en niet in die bak kunnen.’ Ze zei het zoals ze alles zei, alsof ze de weg wees. ‘Ze moet ergens zitten waar één deur is en verder niks.’

‘Het kolenhok,’ zei Oom Bijna meteen.

‘Dan het kolenhok.’

‘En hoe krijgen we haar daar?’ vroeg Jet. ‘Ze laat zich niet optillen. Dat hebben we geprobeerd.’

‘Niet overdag, nee.’ Mevrouw Tiemens veegde haar handen af. ‘Vannacht. Als het echt donker is. Niet om negen uur, als het nog schemert — dan is het voor haar nog gewoon avond.’

‘Waarom ‘s nachts?’

‘Een kip die ‘s nachts zit, blijft zitten. Een kip die je overdag optilt, gaat kijken waar ze is, en dan wil ze terug naar waar ze zat. Je tilt de bak op, niet de kip. Je zet hem neer zoals hij nu staat: dezelfde kant naar de muur, dezelfde kant naar de deur. Je doet het in één keer. Je bedenkt halverwege niet dat het anders moet. En daarna blijf je weg tot het licht is.’

‘Licht?’ vroeg Nout.

‘Een zaklamp met een rood papiertje ervoor. Dat stoort ze het minst.’

‘Dat zei u ook over de egels,’ zei Jet.

‘Ja,’ zei mevrouw Tiemens. ‘Het is altijd hetzelfde antwoord.’

'En dan gaat het goed?' vroeg Saar.

'Vaak wel.'

'Hoe vaak is vaak?'

Mevrouw Tiemens deed het kistje op haar bagagedrager dicht.

'Vaker wel dan niet,' zei ze. 'Meer weet ik er niet van, en ik ga niet doen alsof.'

Oom Bijna schraapte zijn keel op de manier waarop hij dat deed als er een idee aankwam.

'En als het niet goedgaat,' zei hij. 'Dan zou je die eieren toch ook zelf warm—'

'Dat kan,' zei mevrouw Tiemens. 'Dat heet een broedmachine. Die bestaat al honderd jaar.'

'O,' zei Oom Bijna.

Ze zette één voet op de trapper.

'Maar die van u zou ik weleens willen zien,' zei ze. Toen fietste ze de Molenstraat uit.

Ze deden de rest van de middag over het kolenhok.

De kolen gingen achter een plank in de linkerhoek. Ties veegde de vloer drie keer, want de eerste twee keer was het stof alleen maar verhuisd. Saar zette er een schoteltje water en een handje voer neer. Boven de deur zat het luik waar de kolen vroeger doorheen gingen, en daar keek niemand naar. Nout legde er stro in, niet in het midden maar tegen de rechtermuur, want daar was het het donkerst. Oom Bijna deed één druppel olie op allebei de scharnieren, want een deur die piept is 's nachts geen deur, en dat soort dingen kon hij feilloos. Jet mat de afstand van de schuifdeur tot het kolenhok: zeven meter veertig.

Om kwart voor twaalf stonden ze op het erf.

Jets moeder was meegelopen en stond bij de put. Ties was er met zijn vader, die bij het hek bleef staan met zijn handen in zijn zakken. Saars vader had

haar gebracht en zei de hele tijd niets. Bij buurvrouw Pot brandde nog licht achter het gordijn, en toen ze hen zag staan, ging dat licht uit.

'Rood papier,' zei Oom Bijna, en hij greep in zijn rechterzak.

Er kwamen twee wasknijpers en een dopsleutel uit.

Het rode papier zat in de linker. Het was een stuk crêpepapier van het Zomerfeest van vorig jaar, en het paste met een elastiekje precies over de zaklamp van Ties.

Toen ging het licht aan, en het hele erf werd rood.

De klinkers werden rood, de Blader-o-maat werd rood en de heg werd rood. En aan de andere kant van die heg stonden twaalf dahlia's die vier maanden lang tegen niemand hadden willen zeggen welke kleur ze waren, en die nu allemaal precies dezelfde kleur hadden.

'Eindelijk,' fluisterde Saar.

'Eerst de plank,' zei Nout. 'Dan kijken wie waar staat. Dan pas tillen.'

De plank schoven ze onder de bak, een centimeter per keer. Kip Drie deed haar ogen open en deed ze weer dicht. Ze bromde niet. Ze zat.

Jet nam de voorkant.

'Jij vooruit,' zei Oom Bijna zacht. 'Het is jouw bak.'

Zeven meter veertig duurde langer dan Jet ooit voor mogelijk had gehouden. Ze liep achteruit met de plank in haar handen, met Nout aan de achterkant en Ties en Oom Bijna aan de zijkanten, en Saar liep ernaast met de rode lamp naar de grond gericht en zei bij elke steen die er lag: 'Steen.'

In de deur van het kolenhok pasten ze precies, als je één schouder liet zakken.

Ze zetten de bak tegen de rechtermuur in het stro. Dezelfde kant naar de muur. Dezelfde kant naar de deur. Nout trok de plank er in één keer onderuit en niemand ademde.

Kip Drie verroerde zich niet.

Ze deden de deur dicht met de porseleinen deurknop die er sinds twee weken weer op zat, en ze liepen weg zonder iets te zeggen, en achter hen was het helemaal stil.

‘Alle moeren en bouten,’ zei Oom Bijna bij het hek, heel zacht. ‘Dat is het stilste wat er in vijfenzestig jaar op dit erf is gebeurd.’

Ze hadden afgesproken dat ze zouden kijken als het licht was, en niet eerder.

Zondagochtend om tien voor zeven stond Jet al bij het hek. Het was koel en de lucht was wit, en verderop in de straat sloeg ergens een deur.

Om zeven uur zat Kip Drie op het dak van het kolenhok.

Ze zat er zoals ze overal zat: alsof het zo was afgesproken.

Jet deed de deur open. De bak stond nog precies zoals ze hem hadden neergezet, met dezelfde kant naar de muur en dezelfde kant naar de deur, en in het midden van het stro lag de kuil met de twaalf eieren erin.

Ze legde haar hand erop.

Het nest was koud.

14. Zevenendertig komma acht

Proef 76. De keermachine. Uitkomst: eieren gekeerd. Twaalf keer per dag, twaalf dagen lang.

Ties kwam om tien over zeven het erf op met zijn veters nog los.

Jet stond in de deur van het kolenhok met haar hand in het stro. Ze haalde hem er niet uit toen ze Ties hoorde.

‘Voel maar,’ zei ze.

Ties legde zijn hand naast die van haar. Het stro was koel op de manier waarop de klinkers ‘s ochtends koel zijn: niet ijskoud, gewoon koel, alsof er de hele nacht niets was gebeurd. En dat was ook zo.

Op het platte dakje boven hen zat Kip Drie, en ze zat er zoals ze overal zat.

Nout keek niet naar de eieren en hij keek niet naar de kip. Hij keek omhoog.

‘Daar,’ zei hij.

Boven de deur zat het luik waar vroeger de kolen doorheen gingen: een plankje van een halve meter aan twee scharnieren, met een haakje dat er ooit aan had gezeten. Het hing een handbreedte open. Op de onderrand zaten twee witte veertjes met grijs dons eraan.

Ties trok de omgekeerde kist erbij en ging erop staan. In het kolengruis op de rand zat een veeg zo breed als een kip.

‘Van binnen kan ze op de plank,’ zei Nout. ‘Van de plank op de rand. En daarbuiten is het springen, en dat kan ze.’

Ties stapte van de kist af.

‘Ik heb die vloer drie keer geveegd,’ zei hij, voordat iemand iets vroeg. ‘En ik heb geen één keer omhoog gekeken.’

‘Ik heb olie op de scharnieren van de deur gedaan,’ zei Oom Bijna. ‘Dat luik heb ik er zelf in gezaagd toen ik zo oud was als jij. Ik ben er sindsdien zesduizend keer onderdoor gelopen.’

‘Een kip kijkt omhoog,’ zei Nout. ‘Wij niet.’

Nout tilde haar van het dakje af zoals hij het op zeven juli aan zeventien mensen had voorgedaan: één hand onder haar buik, één over haar vleugels, kop van zich af. Hij zette haar in de bak, in de kuil, precies boven de twaalf eieren.

Ze bleef tien tellen zitten. Toen stond ze op en liep naar de deur.

Ze deden het nog een keer. Toen liep ze weer naar de deur.

'Ze is klaar,' zei Nout.

'Waarom?' vroeg Saar.

'Dat weet ik niet,' zei Nout.

Op zondag bel je een dierenarts niet. Behalve als het niet kan wachten, en dit kon niet wachten. Jet belde vanuit de gang achter de winkel en Ties stond ernaast met een potlood, want zij hield de hoorn vast en schreef zelf niet.

'Punt één,' zei Jet, en Ties schreef.

Een nest dat een paar uur koel heeft gelegen, is niet weg. Kort koel kan een ei hebben. Lang koud niet.

Zevenendertig en een half. Zevenendertig komma acht mag ook.

Keren. Minstens drie keer per dag. Anders gaat het kuiken aan het vlies vastzitten en dat krijg je er niet meer af.

Niet wassen. Niet met natte handen.

'En punt vijf,' zei Jet. 'Dat schrijf ik zelf wel.'

Punt vijf was: *Ik kom morgen. Als u het tot morgen warm houdt, houdt u het ook tot zes augustus warm.*

Ties rende naar huis voor de kruik. Zijn moeder haalde hem uit de kast onder de trap en vulde hem, en ze deed het langzamer dan hij wilde.

'Er is werk dat op zondag wacht,' zei ze, terwijl ze de dop erop draaide. 'Twaalf eieren wachten niet.' Toen gaf ze hem ook de thermometer uit het medicijnkastje mee, in het glazen kokertje. 'Die gaat tot tweeënveertig. Verder hoeft een mens niet.'

De doos kwam uit de dorpswinkel. Daar ging het stro in dat in de bak had gelegen, met de kuil er nog in, en in de kuil gingen de twaalf eieren, één voor één, precies zoals ze lagen. Jet zette op elk ei aan één kant een klein kruisje met potlood.

‘Waarvoor?’ vroeg Ties.

‘Zodat je kunt zien of ze allemaal even ver zijn gedraaid,’ zei Jet. ‘Als er één anders staat dan de rest, is er iets misgegaan.’

De kruik ging onder het stro, in een theedoek. De thermometer legde Ties tussen het derde en het vierde ei, en ze wachtten drie minuten.

Er stond niets op.

‘Kapot,’ zei Ties.

‘Nee,’ zei Jet. ‘Hij begint pas bij vijfendertig. Dat is het antwoord. Het is kouder dan vijfendertig.’

Dat was het vervelendste getal van de hele ochtend, en het was er niet eens een.

Buurvrouw Pot kwam door het gat in de heg met een wollen deken over haar arm, grijs met een streep, en ze legde hem zonder iets te vragen over de doos.

‘Die ligt hier al vijftig jaar,’ zei ze. ‘Weggooien doe ik niet.’

Ties zette er een tweede kruik bij, en omdat het naar zijn zin te lang duurde, schoof hij die vlak tegen het stro aan.

Twintig minuten later stond er zesendertig komma vier op, en tien minuten later negenendertig komma nul.

‘Dat is te warm,’ zei Jet. ‘Maar niet lang genoeg om iets kapot te maken.’

‘Dat is mijn schuld,’ zei Ties. ‘Ik heb hem er tegenaan gezet. Ik wilde dat het opschoot.’ Hij haalde hem er meteen uit en legde er een handbreedte stro tussen.

Om vijf voor negen stond de thermometer op zevenendertig komma zes en bleef daar staan.

Om half tien ging de Molenstraat naar de kerk, zoals elke zondag. Ties' vader bleef de eerste helft bij de doos en Oom Bijna de tweede, zodat geen van beiden alles miste, en niemand maakte er verder een woord aan vuil. Ties zat op de bank naast zijn moeder en dacht de hele tijd aan twaalf potloodkruisjes in een kartonnen doos, en op een gegeven moment bad hij ervoor, en hij vond het een raar ding om voor te bidden, en hij deed het toch.

Verder gebeurde er die dag niets, want het was zondag.

Behalve dan dat er om de twee uur iemand bij de doos zat die twaalf eieren een kwartslag omdraaide, en dat Oom Bijna de hele middag aan de keukentafel zat met de achterkant van de kalender van juni voor zich.

'Wat wordt het?' vroeg Ties.

'Een kist,' zei Oom Bijna.

'Fluitje van een cent,' zei Ties, want dat zei Oom Bijna altijd.

'Nee,' zei Oom Bijna.

Om zes uur maandagochtend ging de Aanmaak-o-maat aan, zoals elke ochtend, of iemand dat nu wilde of niet, en voor het eerst in weken stond er iemand bij die er blij mee was.

Om negen uur stond de kist op de werkbank, en het was een kist in een kist: twee wanden met vier centimeter ertussen, en in die vier centimeter zat de deken van buurvrouw Pot, in repen geknipt met haar eigen schaar, die ze er zelf bij was komen brengen, en aangedrukt met de achterkant van een lepel. In het deksel zat een ruitje glas dat er al twintig jaar tegen de zijmuur van de schuur had gestaan.

'Zodat je kunt kijken zonder open te doen,' zei Oom Bijna. 'Elke keer dat je opendoet, gooi je het weg.'

Onderin, onder een rooster, kwam een platte zinken bak, met door de zijwand een koperen pijpje met een trechter eraan en aan de andere kant een tweede pijpje dat in een emmer uitkwam.

'Je giet er heet water in en het koude loopt er aan de andere kant uit,' zei Oom Bijna. 'Dan hoef je het deksel er nooit af.'

Meneer Aalbers was er om half zeven al geweest met iets in een krant gewikkeld, en hij had er drie zinnen bij gezegd. ‘Kasthermometer. Die hangt vier jaar in kas twee. Kas twee heeft hem niet nodig.’ Het was een lange witte thermometer met twee staafjes erin die bleven staan waar het geweest was: één op het hoogste en één op het laagste, en met een magneetje zette je ze terug.

‘Dan zien we het altijd,’ zei Jet. ‘Ook als er niemand keek.’

Toen bleef alleen het moeilijke stuk nog over.

‘Ze moeten om de vier uur water,’ zei Jet. ‘En ze moeten gekeerd worden. Zij zei minstens drie keer per dag.’

‘Met de hand,’ zei Ties.

‘Twaalf eieren, drie keer per dag, twaalf dagen. Dat is vierhonderdtweeëndertig keer een ei oppakken.’

‘Dat is nog erger,’ zei Oom Bijna tevreden.

‘En het is niet één iemand,’ zei Nout. Hij zei het zonder ergens naar te kijken. ‘Het zijn zeventien mensen, en drie van hen doen het om twee uur ‘s nachts, en iemand laat er een keer een vallen. Dat is niemands schuld. Dat is gewoon zeventien mensen.’

Toen draaide Oom Bijna zich om naar de lange tafel, waar de Eiersorteer-o-maat stond met zijn twee messing roeden die langzaam uit elkaar liepen, en hij keek ernaar zoals hij naar dingen keek.

‘Negen,’ zei Jet zacht.

Ties wist precies wat ze bedoelde.

Oom Bijna vroeg om zijn duimstok. Bout stond op, liep de schuur in en kwam terug met een messing traproede van tachtig centimeter, dwars in zijn bek, waarmee hij tegen alle twee de deurposten aan bleef haken.

‘Dank je,’ zei Nout. ‘Precies wat we nodig hadden.’

‘Het blijft vier uit honderd,’ zei Jet.

'Vier,' zei Oom Bijna. 'Maar het scheelde niet veel.' En hij keek naar de hoek waar de andere vijftien lagen.

De rails kwamen uit de sorteermachine. Ze lagen daarna naast elkaar in vier houten blokjes, zo dicht bij elkaar dat een ei er niet tussendoor viel maar er precies in bleef liggen, in de V. Aan het eind van allebei de roeden zat een houten wieltje, om de wieltjes liep een leren riempje, en aan het riempje zat een slingertje dat door de zijwand naar buiten stak. Draaide je de slinger, dan draaiden de roeden. Draaiden de roeden, dan rolden de twaalf eieren tegelijk de andere kant op, allemaal precies evenveel, zonder dat er één hand aan te pas kwam.

Op de slinger zette Oom Bijna een streepje. Van boven naar opzij was een kwartslag ei.

'Ik heb het uitgerekend,' zei hij. 'Eén keer. En daarna heeft Jet het nog een keer uitgerekend, en dat is de goeie.'

'Een kwartslag is geen keer,' zei Jet. 'Vier kwartslagen is één keer helemaal rond. Dus als we er drie per dag willen, moeten we er twaalf.'

'Waarom haalt u die twee eruit?' vroeg Saar. 'Er liggen er zestien.'

'Omdat er over deze twee vijfhonderd eieren zijn gegaan en er op het messing zelf nooit één stuk is gegaan. Ze zijn glad. Die zestien zijn nog ruw. Een ruwe roede rolt niet, die schuurt, en dan zit er over twaalf dagen een streep op elk ei.' Hij hield er een tegen het licht. 'Slijpen kost me twee avonden. Ik heb geen twee avonden. Ik heb vanavond.'

'Vrijdag moet die machine weer kunnen draaien,' zei Jet. 'Eenendertig juli. En zonder rails kan hij niets.'

'Dan slijp ik er deze week twee bij,' zei Oom Bijna. 'Ik heb er zestien liggen en ik heb er twee nodig, en ik heb vijf dagen. Recht zijn ze al. Het gaat er alleen om waar ik ze vastzet, en dat staat op de millimeter in jouw boek.'

Jet keek hem aan, sloeg het kasboek open en schreef het op: *twee nieuwe rails in de sorteermachine — vóór vrijdag eenendertig juli.* In de smalle kolom links zette ze erachter: *nog niet gebeurd.*

‘Komen de letters erop?’ vroeg Saar, en ze keek naar de kist.

Oom Bijna dacht er langer over na dan de vraag leek te duren.

‘Nee,’ zei hij. ‘Er komt pas een naam op als er iets uit is.’

Om drie uur ging de kist aan met alleen water erin, want dat was Jets voorwaarde en niemand vond daar iets van. De eerste ketel bracht hem op veertig komma drie. Ze deden het deksel eraf en wachtten twintig minuten, en de tweede keer deed Oom Bijna één ketel kokend en één pan gewoon heet, en toen kwam hij op zevenendertig komma acht en bleef daar staan.

‘Daar,’ zei Oom Bijna.

‘Wat is dat?’ vroeg Ties.

‘Dat is wat een kip doet.’

Na vier uur was het zesendertig komma negen, en dat vond Jet te veel gezakt, dus kwam er nog een reep deken bovenop het deksel. De keer daarna zakte hij naar zevenendertig komma een.

Om acht uur ‘s avonds gingen de twaalf eieren erin, één voor één, met de kruisjes allemaal naar boven. Op het dakje van het kolenhok zat Kip Drie, en ze keek geen enkele kant op.

Ties mocht de eerste kwartslag draaien. Hij deed het zo langzaam dat Saar erbij begon te tellen, en op tweeëntwintig stond het streepje opzij.

Het rooster hing aan de binnenkant van de schuifdeur, aan een spijker, met een potlood aan een touwtje eronder. Twaalf vakjes per dag: zes, acht, tien, twaalf, twee, vier, zes, acht, tien, twaalf, twee, vier. Bij zes, tien en twee stond een druppeltje, dag en nacht: dan ging er ook water bij, om de vier uur. Twaalf dagen, van vandaag tot en met zeven augustus, want een ei is geen trein.

‘Honderdvierenveertig,’ zei Jet.

Meneer Knol telde het na. Toen telde hij het nog een keer. Daarna zette hij zijn naam bij woensdagnacht, twaalf uur.

Ze schreven zich in met potlood. De slager nam de zes uur ‘s ochtends, want die was toch wakker. De mevrouw van nummer zeven nam er acht, in de acht vakjes van haar doos, en dat zei ze er zelf bij. Daarna schreven de buurvrouw van nummer negen zich in, en de mevrouw van de bushalte, en meneer Aalbers, en Ties’ vader en moeder, en Jets moeder, en Saars vader, en de moeder van Nout. De oude mevrouw met de stoel nam er twee en zei dat ze toch niet sliep. Buurvrouw Pot zette haar naam bij maandagnacht, twee uur, en keek er niemand bij aan. De vier zelf namen alles wat er daarna nog over was.

Jet telde de namen.

‘Zeventien.’

‘Dat waren er op zeven juli ook zeventien,’ zei Nout.

‘Zijn het dezelfde?’

‘Acht,’ zei Nout.

Om half elf was er nog één vakje leeg.

‘Wie neemt de nacht van dinsdag?’ vroeg Jet.

Bout stond op en ging bij de kist liggen.

Dat telde niet, maar het scheelde.

15. Twaalfhonderd

Geen proef. Wel de grootste bakweek van veertig jaar.

Het laatste vakje was nog leeg.

Jet stond dinsdagochtend om negen uur voor het rooster aan de binnenkant van de schuifdeur en keek naar het enige hokje zonder naam: dinsdagnacht, twee uur. Bout lag voor de broedkist, precies zoals hij er maandagavond was gaan liggen, en hij deed alsof dat een antwoord was.

'Het is geen antwoord,' zei Jet.

Bout zuchtte, zoals honden zuchten als ze het ergens niet mee eens zijn.

Ze pakte het potlood aan het touwtje en schreef haar eigen naam in het vakje. Daarna keek ze door het ruitje in het deksel: twaalf eieren, twaalf potloodkruisjes, allemaal dezelfde kant op. Dag twaalf.

De twee staafjes van de kasthermometer stonden op zevenendertig komma vier en achtendertig komma nul. Ze schoof ze met het magneetje terug en schreef allebei de getallen op.

Om kwart over vier kwam mevrouw Bakker het erf op, in dezelfde grijze jas als op twee juli. Meneer Knol liep naast haar met zijn klembord tegen zijn borst, zoals je iets draagt wat warm is.

'Ik heb het aangenomen,' zei mevrouw Bakker.

'Wat?' vroeg Oom Bijna.

'De koek. Voor de kramen van het Zomerfeest.' Ze zei het alsof ze het over het weer had. 'Ze vragen het me elk jaar. Ik heb er veertig jaar nee op gezegd.'

'En dit jaar?' vroeg Jet.

'Dit jaar heb ik ja gezegd.' Ze keek naar de vier lege kratten naast de schuurdeur. 'Omdat ze nu uit het dorp komen.'

Meneer Knol legde zijn klembord op de lange tafel en streek het glad, wat nergens voor nodig was.

‘Het feest is zaterdag vijftien augustus,’ zei hij. ‘Zes kramen. De koek gaat mee naar alle zes.’

‘Hoeveel?’ vroeg Jet.

Mevrouw Bakker keek haar aan.

‘Twaalfhonderd eieren,’ zei ze. ‘In vijf dagen.’

Het bleef even zo stil op het erf dat je de vier bruine kippen onder de vlier hoorde scharrelen.

‘Twaalfhonderd,’ zei Ties.

‘Twaalfhonderd,’ zei meneer Knol, en hij schreef het op. Toen schreef hij het er nog een keer onder.

‘Waarom twee keer?’ vroeg Saar.

‘Ik kan het niet natellen,’ zei meneer Knol somber. ‘Dus tel ik het opschrijven.’

‘Hoe weet u dat het er twaalfhonderd zijn?’ vroeg Jet.

‘Dat weet ik,’ zei mevrouw Bakker. ‘Ik doe dit veertig jaar.’

Jet wachtte of er nog iets achteraan kwam. Er kwam niets achteraan. Ze schreef het op zoals je een getal opschrijft dat je krijgt van iemand die het weet: zonder er iets bij te zetten.

‘Vijf dagen,’ zei mevrouw Bakker. ‘Zaterdag, maandag, dinsdag, woensdag, donderdag. Vier ovens vol per dag. Zondag bak ik niet.’

‘En dan ligt die koek nog ruim een week,’ zei Saar. ‘Wordt hij dan niet oud?’

‘Koek is het enige wat beter wordt van wachten,’ zei mevrouw Bakker. ‘Verder bak ik die week niets dan brood. Ik heb geen handen voor meer.’

‘De eieren moeten er dus vrijdag zijn,’ zei Jet.

‘Vrijdagochtend,’ zei mevrouw Bakker.

‘Gesorteerd,’ zei meneer Knol erachteraan, en hij zei het zoals hij het op drie juli had gezegd: alsof hij het over de stoelen had. ‘Zes maten. Dat kan die machine.’

Bij het woord *machine* kwam de zakdoek uit zijn zak. Hij vouwde hem open, keek ernaar en vouwde hem weer op.

‘Die machine heeft geen rails,’ zei Jet.

Ze sloeg het kasboek open op de bladzij van maandag. Daar stond, in haar eigen handschrift: *twee nieuwe rails in de sorteermachine — vóór vrijdag eenendertig juli*, en in de smalle kolom links: *nog niet gebeurd.*

Oom Bijna keek met haar mee, met zijn duim onder de regel.

‘Fluitje van een cent,’ zei hij.

Jet keek naar hem op. Over de broedkist had hij dat op zondag niet willen zeggen. Over de sorteermachine wel.

‘Het comité betaalt de eieren,’ zei meneer Knol. ‘Tien cent. Voor iedereen, zoals afgesproken.’

Om zeven uur zat Jet aan de lange tafel met het kasboek open en de liniaal ernaast, en achter in de werkplaats stond Oom Bijna over de slijpsteen gebogen. Een messing traproede die geslepen wordt, klinkt als een fluit die nog niet af is. Er sprongen kleine oranje vonken over de vloer, die uitgingen voordat ze ergens waren.

Jet schreef drie regels onder elkaar.

Eén: eenendertig hokken. Drieëntwintig in Knotwilg, honderdnegentig kippen. Acht aan de kant van Zwaneveen, zesenvijftig kippen. Ze had aan alle eenendertig hetzelfde te vragen, en ze wist woord voor woord hoe ze het zou vragen: *hoeveel kunt u er deze week missen als u er zelf geen één opeet?* Haar schatting: achthonderdzeventig uit Knotwilg, tweehonderdtien van buiten.

Twee: de bijkeuken. In het kasboek stond honderddrieëntwintig. In de bijkeuken stonden er honderdtweeëntwintig, want eentje was op eenentwintig juli op een schoteltje beland met een barstje dat je niet kon zien en niet kon voelen. Dat stond ook in het kasboek, twee bladzijden eerder. Jet was even zo blij met dat ene ei dat ze er zelf van schrok.

Drie: optellen.

‘Twaalfhonderdtwee,’ zei ze.

Nout keek over haar schouder. Hij las langzaam, zoals hij alles deed.

‘Twee,’ zei hij.

‘Ja.’

‘Dan moet er niks kapot.’

Oom Bijna kwam bij de tafel staan met de eerste roede in zijn hand en legde hem naast het slingertje van de koffiemolen, dat in een kinderhand paste. Hij keek van het ene naar het andere. Toen keek hij een tijdje naar niets, met zijn mond een klein beetje open en zijn potlood halverwege zijn oor.

‘Tien,’ zei Jet zacht.

‘Wat?’ vroeg Saar.

‘Niks,’ zei Jet, en ze zette achter haar drie regels een streep, want dit was het moment waarop er in de Molenstraat altijd iets bij kwam.

Om twee uur ‘s nachts was het erf blauw in plaats van zwart, en de klinkers waren nog warm van de dag. In de werkplaats brandde één lampje boven de werkbank. Jet draaide de slinger van boven naar opzij, langzaam, en telde tot tweeëntwintig omdat Ties dat op maandag ook had gedaan. Twaalf eieren rolden tegelijk een kwartslag mee. Ze goot de trechter vol heet water uit de thermosfles die haar moeder had klaargezet, hoorde het koude water in de emmer lopen, en zette een streepje in het vakje.

Bout tilde zijn kop op en legde hem weer neer.

Verder was er niemand, en dat was precies goed.

Woensdag liepen ze de eenendertig hokken langs, en het duurde de hele dag, want Nout had ook nu gelijk gehad: bij vijfentwintig hokken kwam er iemand naar buiten.

‘Deze week alles,’ zei Jet elke keer. ‘Alles wat u kunt missen als u er zelf geen één opeet, en ook wat er nog in huis staat. Donderdagavond zes uur halen we het op.’

‘En zaterdag dan?’ vroeg de mevrouw van nummer zeven.

‘Zaterdag slaan we één keer over. Deze week is de ronde op donderdag.’

De slager rekende het in zijn hoofd uit en zei: ‘Deze week eet ik brood.’ De oude mevrouw met de stoel zei dat haar twee Mienen en Toos gewoon hun best zouden doen. Meneer Aalbers zei niets en wees met zijn kin naar de kist bij het hek, wat betekende dat de acht van buiten er donderdag ook in zouden liggen. Buurvrouw Pot kwam door het gat in de heg met een schaal koek, op de dag dat het hele dorp het over koek had, en toen iedereen begon te lachen keek ze de kring rond.

‘Wat is er?’ vroeg ze. ‘Het is gewoon koek.’

Die nacht om twaalf uur stond meneer Knol in de werkplaats. Hij draaide de slinger en telde daarna de vakjes die nog over waren. Toen telde hij ze nog een keer.

Donderdagochtend om half acht lagen de twee nieuwe rails op de werkbank, en ze waren zo glad dat je je hand er niet op wilde leggen.

‘Twee avonden,’ zei Oom Bijna. ‘Ik had er één. Toen heb ik er twee van gemaakt door de tweede avond gisteren te doen.’

Ze gingen erin op de millimeter, want dat stond in Jets boek: aan het begin achtendertig millimeter uit elkaar, aan het eind vijftig, en per bak twee erbij. Jet mat het na met de duimstok, allemaal, van bak één tot en met bak zes, en het klopte allemaal.

Toen sloeg ze het kasboek open, streepte *nog niet gebeurd* door en schreef er in de smalle kolom achter: *donderdag 30 juli.* Doorstrepen mocht van haar moeder, als je er maar bij zette wat er dan wél klopte.

Daarna kwamen de drie dingen die er nog bij moesten.

Het eerste was de slinger. De oude was van een koffiemolen en paste in een kinderhand. De nieuwe had Oom Bijna woensdagavond zelf gesmeed uit rond ijzer, met een greep van een stuk bezemsteel, en hij was zo groot dat je hem met je hele arm draaide in plaats van met je pols.

‘Ik ben smid geweest voordat ik uitvinder werd,’ zei hij. ‘Dat vergeet ik weleens.’

Het wieltje aan de vingerrol werd juist kleiner.

‘Eén slag was één ei,’ zei Oom Bijna. ‘Nu is één slag drie eieren.’

‘Dan moet je drie keer zo langzaam draaien,’ zei Nout.

‘Ja. Dat is het hele idee. Langzaam draaien is makkelijker dan snel draaien, en het gaat sneller.’

Het tweede was een tweede aanvoerblad, precies zoals het eerste: schuin, met lage randjes, met grijs vilt, voor twintig eieren.

‘Waarom twee?’ vroeg Saar.

‘Omdat een blad vullen langer duurt dan een blad leegdraaien,’ zei Jet. ‘Als er één blad is, staat de machine de helft van de tijd stil te wachten op ons.’

‘O,’ zei Saar. ‘Dat is een goed antwoord.’

Het derde bracht meneer Knol met de bus van vader Prins: twee tafels uit het dorpshuis, op schragen. Naast de lange tafel van de schuur werd het samen één tafel van bijna zes meter, met de zes bakken netjes op een rij onder de rails, elk met zijn nummer erop, en aan allebei de uiteinden ruimte voor kratten.

Nout legde zijn hand op de tafel en duwde.

‘Hij wiebelt.’

Ties schoof er een wigje onder de linkerpoot. Nout duwde nog een keer.

‘Nu niet meer.’

Jet schreef het op: *tafel — wigje onder de linkerpoot.*

Om vier uur haalde Ties honderd van de honderdtweeëntwintig kleine eieren uit de bijkeuken, want je kunt niet één keer proberen en dan hopen. Saar riep de bakken, Ties draaide met zijn hele arm, en Nout keek naar de slinger alsof die iets ging zeggen. Er was geen tik en geen barst en geen enkel geluid behalve het draaien zelf.

Jet keek op de klok boven de werkbank.

‘Een minuut achtendertig,’ zei ze. ‘Voor honderd.’

Ze rekende het op de rand van de bladzij uit. Twaalfhonderd eieren was twintig minuten. Ze geloofde het niet, want ze geloofde nooit een getal dat er te mooi uitzag, en ze schreef er een uur voor op.

De honderd gingen terug in hun krat. ‘Ze zijn niet stuk en niet vuil,’ zei Jet. ‘Ze mogen er vrijdag nog een keer doorheen.’

Om zes uur donderdagavond ging het dorp open.

De bakfiets deed de Molenstraat, het plein en de straat achter de kerk. De bus van vader Prins deed de Zwaneveenseweg en de kist bij het hek van meneer Aalbers, waar acht briefjes met een getal en een letter onder de steen lagen. Op nummer negen liep De Generaal aan de binnenkant van het gaas keurig met Ties mee tot het gaas ophield, en niemand wist nog steeds waarom.

Om half acht stond het erf vol kratten en mensen die niet weggingen.

Ze telden met z’n allen, één krat per persoon, en Jet schreef de getallen op terwijl ze werden geroepen. De mevrouw van nummer zeven telde met haar wijsvinger en haar lippen mee. De slager telde drie kratten in de tijd dat een ander er één deed en zei er niets bij. De oude mevrouw met de stoel zat op de omgekeerde kist en telde de mensen in plaats van de eieren, en dat was volgens haar het aardigste getal van de hele avond.

‘Achthonderdzesenzestig uit Knotwilg,’ zei Jet ten slotte. ‘Tweehonderdtwaalf van buiten. Samen duizend achtenzeventig.’

Toen kwam Ties de poort door met de bakfiets, en op de bakfiets stonden vijf ondiepe kratten met stro erin, uit een bijkeuken die zo koel is als een kerk.

‘Honderdtweeëntwintig,’ zei hij.

Meneer Knol telde het op. Toen telde hij het nog een keer op.

‘Twaalfhonderd,’ zei hij, en hij klonk teleurgesteld, want er was niets te verbeteren.

Jet zei een hele tijd niets. Op het platte dakje van het kolenhok zat Kip Drie en die keek geen enkele kant op.

Daarna schreef Jet het rooster voor vrijdag op een vel en hing het aan de schuifdeur, naast het lijstje met de zesenzestig woorden van N. Fortuin.

zes uur — bakken en vilt nakijken · half zeven — kratten links, lege kratten rechts · zeven uur — beginnen · negen uur — klaar · tien uur — leveren, met de bus.

Er stond niets op dat vel wat ze niet had nagerekend.

Om half negen liepen ze naar huis, met de lucht boven de molen nog oranje en de klinkers nog warm. Bij de heg stonden de twaalf dahlia's van buurvrouw Pot in het donker en ze hadden nog altijd geen kleur.

Saar liep achteraan met haar boekje in haar hand.

'Ik vind het nog steeds raar,' zei ze. 'Dat gedoe met die maten.'

Jet hoorde het en dacht aan zeven uur, negen uur en tien uur, en aan een wigje onder een linkerpoot.

Nout liep een tijdje door zonder iets te zeggen.

‘Vraag het dan,’ zei hij.

‘Aan wie?’ vroeg Saar.

Nout wees naar de winkel van mevrouw Bakker.

Dat was donderdagavond.

16. Elf minuten

Proef 77. De grote sorteerdag. Uitkomst: twaalfhonderd eieren gesorteerd. In de verkeerde bakken.

Om zes uur ging de Aanmaak-o-maat aan, en Ties stond er al naast.

Het was licht, maar het was nog niemands ochtend. De klinkers waren grijs in plaats van warm, er hing mist over de heg van buurvrouw Pot, en de twaalf dahlia's daarachter hadden na vier maanden nog steeds tegen niemand gezegd welke kleur ze waren.

Ties deed eerst de kist. Het slingertje van boven naar opzij, tellen tot tweeëntwintig, twaalf eieren tegelijk een kwartslag. Daarna de trechter vol heet water, en een streepje in het vakje van zes uur. Dag vijftien.

Bout lag voor de kist en deed alsof hij sliep.

Om vijf over zes kwam Jet het erf op met het kasboek onder haar arm. Ze zei geen goedemorgen. Ze keek in alle zes de bakken, streek met haar hand door het vilt en tikte met haar knokkel tegen de rails.

'Bakken schoon,' zei ze. 'Vilt heel. Rails glad.'

'Goedemorgen,' zei Ties.

'Ja,' zei Jet.

De tafel was bijna zes meter lang: de lange tafel van de schuur in het midden, en aan allebei de kanten een tafel uit het dorpshuis op schragen. Daarboven liepen de twee nieuwe rails, van achtendertig millimeter aan het begin tot vijftig aan het eind. Daaronder stonden de zes bakken op een rij, tegen elkaar aan, elk dertig centimeter, elk met zijn nummer erop in het dikke timmermanspotlood van Ties. Hij had ze zelf gezet, de eerste week, en de zes leunde een beetje achterover.

Naast bak zes stond de emaille schaal met de doek erin, die buurvrouw Pot sinds vier juli bij elke proef neerzette voor wat er kapot ging. Er was sinds die eerste dag nooit meer iets in gekomen.

Om kwart over zes kwam Oom Bijna naar buiten met zaagsel op zijn mouw.

‘Alles staat,’ zei Ties. Hij pakte de slinger vast, die zo groot was dat je hem met je hele arm draaide. ‘Dit kan écht niet misgaan.’

Jet keek op uit haar boek.

‘Niet zeggen.’

‘Waarom niet?’

‘Omdat het elke keer misgaat als jij dat zegt.’

‘Dat is toeval,’ zei Ties.

‘Dat is elf keer toeval,’ zei Jet.

‘Twaalf,’ zei Nout, die net het hek door kwam.

Om half zeven stonden de kratten links. Eenentwintig stuks, met stro en krantenpapier ertussen; de lege kratten stonden rechts, zoals het op het vel aan de schuifdeur stond. Meneer Knol telde ze en telde ze nog een keer.

‘Eenentwintig,’ zei hij. ‘Allebei de keren.’

‘Twaalfhonderd,’ zei Jet. ‘Precies twaalfhonderd. Er mag er niet één kapot.’

Bij het woord *machine*, dat meneer Knol daarna zelf zei, kwam de zakdoek uit zijn zak. Hij vouwde hem open, keek ernaar en vouwde hem weer op.

Er kwamen mensen: de slager, die om vijf uur zijn eigen dertig al had geraapt, en de mevrouw van nummer zeven met haar doos met acht vakjes, voor het geval dat. Buurvrouw Pot kwam door het gat in de heg met koffie en koek, op een dag waarop niemand tijd had voor koek. Achter het gaas van nummer negen stond De Generaal met zijn kop scheef, en op het dakje van het kolenhok zat Kip Drie, die geen enkele kant op keek.

Om zeven uur begonnen ze.

En toen ging het elf minuten lang volmaakt.

Ties draaide rond en rond, met zijn hele arm, zoals je een emmer uit een put draait. Eén slag was drie eieren. De viltvingers tikten drie keer per slag tegen het messing, en na elke tik rolde er een ei de rails op en zocht zijn

eigen plek, en zakte ergens in het doorhangende doek zonder dat je er iets van hoorde.

Nout vulde het ene aanvoerblad terwijl het andere leegliep, twintig eieren tegelijk, zodat er nooit een blad leeg stond. Saar riep de bakken als een scheidsrechter.

'Vier. Vier. Drie. Vijf. Vier. Twee. Vier. Vier. Zes.'

Jet streepte kratten af en zei om de twintig eieren 'langzaam', ook als het langzaam ging. Meneer Knol schreef niets op, omdat er niets te tellen viel wat de teller niet al deed. De slager hield zijn mond, wat hij anders nooit deed. Oom Bijna zat op de omgekeerde kist met zijn ogen dicht en zijn hoofd een beetje schuin.

Het rare was hoe klein het geluid was: twaalfhonderd eieren, een halve straat mensen, en verder alleen de slinger, de vingers en Saar.

Ties keek één keer opzij naar het koperen schijfje van de teller en zag de cijfers doordraaien zoals water doorloopt. Hij dacht: er zit hier nergens een bijna. Nog nooit had er op dit erf iets gestaan waar helemaal niets aan mankeerde.

'Elf minuten,' zei Jet.

'Tweehonderdveertig,' las meneer Knol van de teller. Hij schreef het op. Toen schreef hij het er nog een keer onder.

De slager floot tussen zijn tanden.

'Dan zijn we voor half acht klaar,' zei Ties.

'Nee,' zei Jet. 'Ik heb er een uur voor opgeschreven.'

Oom Bijna deed zijn ogen open.

'Er schuift iets,' zei hij.

Ties liet de slinger los. Iedereen keek. Zes bakken op een rij onder de rails, netjes tegen elkaar aan, allemaal even recht, en in bak vier lag al een halve laag eieren zoals kiezels op een strand liggen.

'Er is niks,' zei Ties.

‘Nee,’ zei Oom Bijna langzaam. ‘Er is niks.’

‘Doorgaan,’ zei Jet.

Ties draaide door.

Ergens tussen krat zeven en krat acht was Saar er niet meer. Ties merkte het aan het roepen: de mevrouw van nummer zeven had het overgenomen en die riep elk nummer twee keer, en niet omdat er twee eieren lagen.

‘Waar is Saar?’ vroeg hij.

‘Naar de bakker,’ zei Nout. ‘Iets vragen.’ En hij zette twintig nieuwe eieren op het blad.

Bij krat dertien zei Oom Bijna het voor de tweede keer, en harder.

‘Er schuift iets.’

Ze keken weer. De rij stond recht. De bakken stonden tegen elkaar. De rails lagen waar ze lagen. Buurvrouw Pot liep langs de tafel en zei dat het er keurig uitzag, en dat vond iedereen ook.

Bij krat twintig ging het sneller dan ooit, want de onderste kratten waren het lichtst. Meneer Knol telde de kratten die er nog stonden, en toen nog een keer. Ties voelde zijn arm in zijn schouder zitten en draaide door, precies even hard als om zeven uur.

Oom Bijna stond op van zijn kist.

‘Er schu—’

De rest ging onder in het gejuich, want op dat moment pakte Jet het laatste ei van het aanvoerblad en legde het zelf tussen de rails.

‘Twaalfhonderd,’ zei ze.

De teller stond op twaalfhonderd. In de emaille schaal met de doek lag niets. Op de klinkers lag niets. Er was in vijfenvijftig minuten geen tik geweest en geen barst.

Het was vijf voor acht. Jet had er een uur voor opgeschreven en ze had gelijk gehad.

Ties haalde de kratten van de tafel, aan allebei de kanten.

En daar lag hij bloot: een streep tafel van vijftien centimeter breed, aan het begin van de rails, schoon en droog en van niemand.

Nout zag hem het eerst. Hij zei niets. Hij legde er zijn hand op.

‘Wat is dat?’ vroeg Ties.

Nout wees met zijn kin naar de andere kant van de tafel. Daar stak bak zes een heel stuk voorbij het eind van de rails, alsof iemand hem een zet had gegeven.

Aan allebei de kanten hadden de hele ochtend kratten gestaan. Kratten links, lege kratten rechts, precies zoals Jet het had opgeschreven.

Het werd stil op het erf.

Jet haalde de rolbandmaat uit Ties’ kist en hield hem tegen de streep, en daarna aan de andere kant tegen bak zes.

‘Vijftien,’ zei ze. ‘En hier ook vijftien.’

‘Vijftien wat?’ vroeg meneer Knol.

‘Centimeter. Alle zes de bakken staan vijftien centimeter verder dan waar ze vanochtend stonden.’

Nout ging op zijn hurken bij de kale streep en keek eronder en ernaast.

‘Niks,’ zei hij.

‘Nee,’ zei Jet. ‘Zo ver vooraan zijn de rails nog geen negenendertig. Ik heb bak één nagemeten. De kleinste van vandaag was negenendertig komma vier.’

‘Alle moeren en bouten,’ zei Oom Bijna heel zacht.

Ties keek naar de rij: zes bakken tegen elkaar aan, kaarsrecht onder de rails, precies zoals ze er om zes uur hadden gestaan. Alleen dan een hand verder.

‘Ze zijn gaan lopen,’ zei Nout.

‘Bakken lopen niet.’

‘Een tafel die trilt wel,’ zei Oom Bijna. Hij ging op zijn hurken en legde zijn oor bijna op het blad. ‘Twaalfhonderd keer dezelfde tik. Precies even hard. Een uur lang.’ Hij keek op. ‘Weten jullie nog waarom een vogelverschrikker niet werkt?’

‘Omdat hij elke keer hetzelfde doet,’ zei Jet.

'Ja,' zei Oom Bijna. 'Nou. Dat werkt hier dus wél.'

Nout was al onder de tafel gekropen. Zijn hand kwam boven de rand uit met een wigje hout erin.

'Onder de linkerpoot,' zei Nout.

'Die heb ik erin gedaan,' zei Ties meteen. 'Donderdag. Hij wiebelde.'

'Hij wiebelde ook,' zei Nout. 'En daarna helde hij.'

'Het stond in mijn boek,' zei Jet, en ze zei het niet tegen Ties maar tegen het kasboek. '*Tafel — wigje onder de linkerpoot.* Ik heb het opgeschreven en ik ben er nooit meer naar gaan kijken.'

Ties keek naar de zes nummers op de zes bakken, en hij dacht iets wat hem opeens heel verstandig leek.

'Maar dan is er toch niks aan de hand,' zei hij. 'Er staat een nummer op elke bak. Dus we weten toch gewoon wat erin zit.'

'Ja,' zei Nout. 'Op de bak.'

'Precies.'

'De nummers zijn meegelopen,' zei Nout.

Het duurde drie tellen voordat Ties het zag, en toen zag hij het helemaal.

De machine sorteerde niet in bakken. De machine wist niet eens dát er bakken waren. Hij liet een ei los op de plek waar de rails net iets verder uit elkaar stonden dan dat ei breed was, en wat daar toevallig onder stond, ving het op. En wat daaronder stond, was de hele ochtend opgeschoven, met nummer en al.

'Vijftien centimeter is een halve bak,' zei Jet. Ze was op de omgekeerde kist gaan zitten met het kasboek op haar knieën. 'Op vijftien centimeter gaan de rails één millimeter verder uit elkaar. En elke bak hoort er maar twee te vangen.'

'Dat is toch niet veel,' zei de mevrouw van nummer zeven hoopvol.

'In bak twee horen eieren van veertig tot tweeënveertig,' zei Jet. 'Om zeven uur zaten daar eieren van veertig in. Om acht uur zaten daar eieren van drieënveertig in. Ze zitten er allemaal in. Door elkaar.'

'En in bak drie?' vroeg meneer Knol.

'Ook eieren van drieënveertig.'

Meneer Knol zette zijn potlood neer, want er viel niets op te schrijven.

'Drie keer,' zei Oom Bijna.

'Wat drie keer?'

'Drie keer heb ik iets horen schuiven. Ik heb het drie keer gezegd ook.' Hij haalde zijn bril van zijn neus en poetste hem aan de punt van zijn stofjas, waardoor er zaagsel op kwam. 'En ik ben drie keer zelf niet gaan kijken. Ik keek naar de teller, net als iedereen. Er stond zo'n mooi getal op.'

Niemand zei daar iets op, want iedereen had naar dat getal gekeken.

'Drie keer geschoven,' zei Jet. 'Samen een halve bak. Van elke maat zit er nu een stuk in de verkeerde bak.'

Ties liep de rij langs en keek erin. Twaalfhonderd eieren, allemaal heel. Geen barst, geen deuk. Ze lagen erbij alsof er precies over nagedacht was.

'Er is niks kapot,' zei hij.

'Nee,' zei buurvrouw Pot. Ze keek in haar emaille schaal, waar sinds die eerste dag niets meer in was gekomen. Toen keek ze naar de zes bakken, en naar het wigje in Nouts hand, en naar meneer Knol, die zijn zakdoek weer opvouwde.

'Ik zeg niks,' zei ze.

Iedereen wachtte.

'Ik zeg alleen dat hier vanochtend elf mensen stonden die alles konden natellen wat er te tellen viel. Ik zeg alleen dat er twaalfhonderd eieren zijn gesorteerd zonder één barst, en dat ik dat nog nooit heb gezien, en dat het jammer is dat het nergens goed voor is geweest. En ik zeg alleen dat er

iemand drie keer heeft gezegd dat er iets schoof.' Ze zette haar koffie neer. 'Maar ik zeg niks.'

'Nee,' zei Nout.

Oom Bijna liep met zijn duim onder een van de rails de hele tafel af, van bak één tot bak zes, en Ties zag aan zijn schouders dat hij niet boos was maar aan het rekenen.

'Weten jullie wat mijn vader zei?' zei hij. 'Een machine die te hard zijn best doet, breekt precies datgene waar hij voor gemaakt is.' Hij tikte tegen het messing. 'Hij heeft geen ei gebroken. Hij heeft het sorteren gebroken.'

'Ik heb het vanochtend gezegd,' zei Ties. 'Dat het niet mis kon gaan.'

'Ja,' zei Jet, zonder op te kijken. 'Dat weet ik.'

'Sorry.'

Nu keek ze wel op.

'Het lag niet aan die zin,' zei ze. 'Het lag aan vijftien centimeter.' Ze sloeg het kasboek dicht. 'Om tien uur moeten er twaalfhonderd gesorteerde eieren bij mevrouw Bakker staan. Het is vijf over acht.'

'Kan het nog?' vroeg meneer Knol.

Jet keek naar de kratten en naar de klok in de werkplaats.

'Als we nu beginnen wel,' zei ze. 'Opnieuw. Alles er weer uit, alles er weer door.'

'En dan lopen ze weer weg,' zei de slager.

'Nee,' zei Nout.

Hij haalde twee latjes van de plank achter de werkbank. Ties haalde zijn hamer uit zijn kist, die met T. PRINS in de kop, en zette de eerste spijker recht. Recht houden en één keer hard slaan, want twee keer slaan is altijd fout. Een latje voor de rij, een latje achter de rij, allebei op de tafel vast, en daartussen zes bakken die geen millimeter meer konden.

'U zei dat ze eruit moesten kunnen,' zei Jet.

‘Dat kunnen ze ook nog,’ zei Oom Bijna. ‘Alleen niet vanzelf.’

Om tien over acht stonden de kratten weer links op de tafel, vol met twaalfhonderd eieren waarvan niemand meer wist welke maat ze hadden. De mevrouw van nummer zeven ging klaarstaan om te roepen. De slager nam het tweede aanvoerblad. Buurvrouw Pot zette nieuwe koffie. Ties spuwde in zijn handen, wat nergens voor nodig was, en pakte de slinger.

Het halve dorp begon opnieuw.

En toen kwam Saar het erf op.

17. De weegschaal

Geen proef. Wel één vraag, en die had vier weken eerder gekund.

Om tien over acht begon het halve dorp opnieuw, en om kwart over acht was het al bijna gewoon.

Ties draaide. De slager vulde het tweede aanvoerblad. Nout schoof de eieren van de rand naar het midden, twintig tegelijk, en de mevrouw van nummer zeven riep de bakken, elk nummer twee keer, want zo deed zij dat. Buurvrouw Pot had nieuwe koffie gezet die niemand opdronk. Bij de schuifdeur lag Bout voor de broedkist, waar het dag vijftien was, en op het dakje van het kolenhok zat Kip Drie en keek geen enkele kant op.

Jet stond aan het eind van de tafel met het kasboek open en rekende.

Twaalfhonderd eieren in ongeveer twintig minuten, dat was donderdag gemeten. Ze had er een uur voor opgeschreven en dat uur was op. Er was nu een tweede uur, en dat had ze nergens opgeschreven, en om tien uur moest de bus rijden.

Bij het derde krat keek ze op, omdat er iemand het hek door kwam.

Saar rende niet. Dat was het eerste wat er niet klopte. Saar klom over hekken en ging altijd de laatste tien meter harder dan de eerste, en nu liep ze het erf op zoals je een kerk in loopt, met haar boekje open in haar hand en haar duim ertussen.

‘Saar,’ zei Jet. ‘Je moet even wachten. We zijn net—’

‘Ik heb het gevraagd,’ zei Saar.

Ties draaide door. Er rolden nog drie eieren de rails op en zochten hun eigen plek in het doorhangende vilt.

‘Wat gevraagd?’ zei Jet.

‘Hoe ze ze wil hebben.’ Saar bleef midden op het erf staan, precies waar mevrouw Bakker vier weken geleden was blijven staan. ‘Mevrouw Bakker. Ik ben er vanochtend heen gegaan. Toen jullie begonnen.’

‘Dat weet ik,’ zei Nout.

Meneer Knol legde zijn klembord neer. Oom Bijna stond op van de omgekeerde kist.

‘En?’ zei meneer Knol.

Saar keek in haar boekje. Ze las het voor zoals je iets voorleest wat je woord voor woord hebt opgeschreven, omdat je bang bent dat je het anders zelf een beetje mooier gaat maken.

‘“Op de weegschaal. Zeshonderd gram in de kom, wat er ook op ligt.”’

Jet telde de stilte, want ze telde nu eenmaal.

Eén. De slinger stond stil in Ties’ hand. Twee. De mevrouw van nummer zeven had haar mond open om vier te roepen. Drie. Meneer Knol keek naar zijn klembord alsof daar iets stond. Vier.

Toen begon het lawaai.

Het duurde vier minuten. Jet keek erbij op de klok in de werkplaats, omdat ze wilde weten hoe lang het duurde, en het duurde van kwart over acht

tot negentien over acht. In die vier minuten praatte iedereen tegelijk en verstond Jet er ongeveer niets van. De slager zei twee keer 'wat er ook op ligt' en werd allebei de keren overstemd door de mevrouw van nummer zeven. Meneer Knol vroeg drie keer of Saar het zeker wist. Buurvrouw Pot zette haar koffiepot neer op de lange tafel, wat ze nooit deed, en de rails trilden ervan.

'Ze doet het veertig jaar,' zei Saar, elke keer als iemand het weer vroeg. 'Ze doet het veertig jaar. Ze doet het veertig jaar.'

'En de maten dan?' riep de slager erdoorheen.

Saar keek weer in haar boekje. Ze werd er meteen stil van, en daardoor werd de rest het ook.

'Ik heb het twee keer gevraagd,' zei ze, 'want ik dacht dat ik het verkeerd had verstaan. Toen zei ze dit.' Ze las. '"Ik heb in veertig jaar nog nooit naar de maat van een ei gekeken."'

Niemand zei iets.

'En ik heb gevraagd of die kleine dan wel goed waren,' zei Saar. 'Die zestig van elke week. Toen zei ze: "Die waren precies zo goed."'

Ties zette de slinger heel voorzichtig neer, alsof er iemand sliep.

Jet dacht aan de bijkeuken van haar ouders, tegen de noordmuur, koel zoals een kerk koel is. Daar hadden drie weken lang kratten met kleine eieren gestaan, met stukjes karton met een datum ertussen, en in het kasboek stond het met de liniaal eronder: *60 — van mevrouw Bakker — staan bij ons.*

Meneer Knol vouwde zijn zakdoek open, keek ernaar en vouwde hem weer op. Toen legde hij hem naast zijn klembord.

'Ik heb dat verzonnen,' zei hij.

Het werd nog stiller dan het al was.

'Op drie juli. In de zaal.' Hij keek niet naar zijn schoenen en niet naar Saar, maar naar de zes bakken. 'Ik heb gezegd dat een bakker ze op maat wil en dat iedereen dat weet. Ik wist het niet. Het klonk goed. Ik heb het gezegd

omdat het klonk alsof het waar was.' Hij haalde zijn schouders even op, één keer. 'En toen knikte iedereen, en toen was het waar.'

Er ging niemand tegen hem in. Er zei ook niemand dat het niet erg was.

Buurvrouw Pot deed haar mond open. Toen deed ze hem weer dicht en schonk koffie in die niemand had gevraagd, en meneer Knol nam een kop aan met twee handen.

'Ik heb geknikt,' zei de slager.

'Ik ook,' zei de mevrouw van nummer zeven.

'Vierenveertig handen,' zei Jet. 'Ik heb ze geteld. Bij zes maten gingen er vierenveertig handen omhoog en die van mij was er één van.'

Saar sloeg haar boekje naar achteren en hield het open in haar twee handen, zo dat je erin kon kijken. Er stonden drie regels onder elkaar, in hetzelfde handschrift, dat naar het eind van elke regel een beetje omhoog liep.

3 juli — Wil een bakker de eieren op maat?

18 juli — Wil een bakker de eieren op maat?

25 juli — Wil een bakker de eieren op maat?

En daaronder, met een scherper potlood en met de datum van vandaag ervoor, één regel die er vanochtend bij gekomen was.

31 juli — Nee. Ze weegt.

'Drie keer,' zei Oom Bijna zacht.

'De eerste keer was in de zaal,' zei Saar. 'Toen praatten er acht mensen tegelijk. De tweede keer ging de winkelbel. De derde keer stond ik bij de toonbank en toen zei er iemand een getal.'

Jet keek naar de derde regel. Vijfentwintig juli. Zaterdag, half tien, de vier kratten op de toonbank en zijzelf met het kasboek onder haar arm.

'De derde keer was ik,' zei Jet.

'Ja,' zei Saar. Ze zei het niet boos en ook niet zielig; ze zei het zoals ze 'dinsdag' zou zeggen. 'Je was aan het rekenen.'

Jet keek de tafel af. Zes bakken, kaarsrecht onder de rails, nu vastgezet tussen twee latjes die er nog geen uur zaten. Twaalfhonderd eieren in eenentwintig kratten, allemaal heel. Vier weken werk waar niemand een fout in kon vinden.

'Ik heb het nooit gevraagd,' zei ze.

'Je kon het niet weten,' zei meneer Knol.

'Ik kon het wel vragen.' Jet hoorde zelf hoe kaal het klonk en ze liet het kaal. 'Ik ben er sinds elf juli acht keer geweest. Ik heb er eieren geleend. Ik heb er geteld en betaald en opgeschreven. Ik heb haar nooit gevraagd wat ze ermee doet.'

Daarna zei ze niets meer, want er was verder niets bij te zeggen. Ze praatte er niet omheen en ze praatte het niet weg, en dat was moeilijker dan allebei.

'Niemand heeft gelogen,' zei Nout.

'Nee,' zei Oom Bijna. 'Er heeft alleen niemand iets gevraagd.'

Saar bladerde terug. 'Ze zei nog iets,' zei ze. 'Ik heb het opgeschreven omdat ze het twee keer zei.' Ze zocht de bladzijde. '"Ik wist dat jullie sorteerden. Ik heb het laten gaan, want jullie waren er zo blij mee, en er stond zo'n mooi ding op dat erf."' Saar keek op. 'En toen zei ze: "Dat was niet goed van mij. Ik had het moeten zeggen."'

Jet dacht aan meneer Aalbers, die in mei bij zijn bestelbus precies dezelfde zin had gezegd over twee jaar spreeuwen, en die sindsdien om hulp vroeg voordat het te laat was.

'Ze komt om tien uur,' zei Saar. 'Ze zei dat ze het zelf komt zeggen.'

Meneer Knol pakte zijn potlood en legde het weer neer.

'Zeshonderd gram,' zei hij. 'Hoeveel is dat dan?'

Iedereen keek naar Jet, en dat was maar goed ook, want het was het eerste sinds kwart over acht waar ze iets aan had.

'Weet ik niet,' zei ze. 'Wacht.'

Ze haalde de weegarm uit de werkplaats: de beukenhouten lat van veertig centimeter, het blikken schaaltje aan drie draadjes, de messing bout die je heen en weer schoof. Geen machine. Gereedschap, en gereedschap doet één ding.

'Tien eieren,' zei ze. 'Uit vier verschillende bakken. Het maakt toch niet meer uit welke.'

De mevrouw van nummer zeven haalde ze eruit en zette ze in haar doos met acht vakjes.

'Er passen er acht in,' zei ze. 'De andere twee houd ik vast.'

Jet woog. Saar las voor. Meneer Knol schreef mee.

'Achtenvijftig. Tweeënzestig. Vijfenvijftig. Eenenzestig. Zevenenvijftig. Vierenzestig. Drieënvijftig. Zestig. Zesenzestig. Vierenzestig.'

Meneer Knol telde het op. Toen telde hij het nog een keer op, want dat kon hij niet helpen.

'Zeshonderd,' zei hij. 'Allebei de keren.'

Er ging een geluid door het erf dat Jet niet kon thuisbrengen: half lachen, half iets anders.

'Precies?' vroeg Ties.

'Precies,' zei meneer Knol, en hij hield zijn klembord omhoog alsof iemand het wilde nakijken. Er wilde niemand iets nakijken.

'Tien,' zei Jet. Ze rekende hardop verder, omdat ze het anders in haar hoofd deed en dan snapte niemand er iets van. 'Op eenentwintig juli heb ik er achttien gewogen. De lichtste was zesenveertig en de zwaarste was zeventig. Van zeventig heb je er negen nodig, want achtenhalf kan niet. Van zesenveertig heb je er dertien nodig.' Ze keek op. 'Negen als ze groot zijn. Dertien als ze klein zijn. En meestal tien of elf.'

'En verder?' vroeg de slager.

'Er is geen verder,' zei Jet. 'Ze legt ze in de kom tot de twee schalen gelijk staan. Zeshonderd gram. Dat is alles. Dat is het hele ding.'

Nout keek naar de eenentwintig kratten en toen naar de zes bakken.

‘Dan kunnen ze zo de kom in,’ zei hij.

En dat was het. Jet zag het in één keer helemaal, zoals je een som ziet die opeens twee regels korter is. Bak twee en bak vijf waren hetzelfde als je ze woog. De zestig kleine van elke week waren hetzelfde als je ze woog. Twee rails die uit elkaar liepen, zes bakken, een teller, zeven meter vilt, een tafel van bijna zes meter, twee latjes en een hamer met T. PRINS in de kop, en aan de andere kant van het dorp een koperen weegschaal die daar al veertig jaar op de toonbank stond met een pak beschuit ertegenaan.

‘Ties,’ zei Jet. ‘Je hoeft niet meer te draaien.’

Ties keek naar de slinger die hij toch al had neergezet.

‘Helemaal niet meer?’

‘Helemaal niet meer.’

‘En om tien uur?’ vroeg meneer Knol.

‘Om tien uur staat alles bij haar,’ zei Jet. ‘Dat was het enige wat er echt moest.’

Ze deden er zeventien minuten over om alles terug te doen. Uit de bakken in de kratten, stro ertussen, krantenpapier erover; de slager tilde en de mevrouw van nummer zeven telde en meneer Knol streepte af. Er ging niets kapot, want er ging op dit erf nooit meer iets kapot sinds elf juli. In de emaille schaal met de doek lag nog steeds niets.

Jet ging op de omgekeerde kist zitten met het kasboek op haar knieën en bladerde terug naar drie juli. Daar stond het, in haar eigen letters, twee regels onder elkaar: *Sorteren. Op maat.*

Ze streepte het door. Doorstrepen mocht van haar moeder, als je er maar bij zette wat er dan wél klopte. Ze zette het ernaast, met de liniaal eronder: *Wegen. Zeshonderd gram in de kom — 31 juli.*

En in de smalle kolom links, waar stond wat er niet klopte, schreef ze drie woorden: *nooit gevraagd — ik.*

‘Drie juli was ook een vrijdag,’ zei ze tegen niemand in het bijzonder. ‘Dat is vier weken. Op de dag af.’

Achter de heg stonden de twaalf dahlia’s van buurvrouw Pot in de zon en zeiden nog steeds tegen niemand welke kleur ze waren.

Oom Bijna was al die tijd bij de tafel blijven staan. Hij liep hem nu helemaal af, van bak één tot bak zes, met zijn duim onder een van de rails, zoals hij dat een uur geleden ook had gedaan. Bij het brede eind hield hij op. Hij haalde zijn bril van zijn neus, poetste hem aan de punt van zijn stofjas en zette er zaagsel op.

‘Achtendertig aan het begin,’ zei hij. ‘Vijftig aan het eind. Twee millimeter per bak. Er zit geen millimeter fout in.’

‘Nee,’ zei Jet.

‘Hij doet precies wat we gevraagd hebben.’ Hij zette zijn bril weer op. ‘Bijna.’

En voor één keer vond niemand dat grappig.

Het bleef stil op het erf. Je hoorde de kippen van nummer negen en verder niets. Meneer Knol keek naar zijn klembord, Ties hield de slinger vast alsof hij hem straks moest inleveren, en Saar deed haar boekje dicht met haar duim er nog tussen.

Toen pakte Oom Bijna het laatste ei van het aanvoerblad, legde het op zijn vlakke hand en woog het op en neer, zoals mevrouw Bakker dat op elf juli had gedaan terwijl niemand ernaar keek.

‘Achtenvijftig gram,’ zei hij. ‘Denk ik.’

Jet legde het op het blikken schaaltje en schoof de messing bout.

‘Zevenenvijftig,’ zei ze.

‘Bijna,’ zei Oom Bijna.

En een halve minuut na de eerste keer vond iedereen het alsnog grappig.

18. Twaalf kuikens

Geen proef. Wel de eenentwintigste dag.

Om zes uur ging de Aanmaak-o-maat aan, want dat deed hij elke ochtend, of iemand dat nu wilde of niet.

Ties schrok er niet meer van. Hij stond bij de werkbank met het slingertje in zijn hand en draaide de wieg een kwartslag, van boven naar opzij, precies tot het streepje. Twaalf eieren rolden tegelijk. Daarna schonk hij de ketel leeg in de trechter, hoorde het warme water in de zinken bak lopen en het koude water in de emmer, en zette een streepje in het vakje van zes uur.

Het was donderdag zes augustus. Dag eenentwintig.

Verder was er niemand. Bout lag voor de werkbank, vlak onder de kist, met zijn kop op zijn poten. Boven de kist hing de zaklamp met het rode papiertje ervoor, aan een spijker, want het grote licht mocht al elf dagen niet aan.

Ties boog zich over het ruitje in het deksel en keek naar twaalf bruine eieren met een potloodkruisje op de zijkant.

Toen hoorde hij het.

Het was geen geluid dat ergens vandaan kwam. Het kwam uit de kist. Het was klein en droog en kort, alsof iemand heel ver weg één keer op een fietsbel tikte.

Piep.

Ties bleef staan met de ketel in zijn hand. Bout tilde zijn kop op.

Piep. Piep.

Om zeventien over zes stond Ties in de gang van de smederij te roepen dat er iets in een ei zat. Om kwart voor zeven waren ze met z'n vieren. Om zeven uur waren het er elf, want Saar was langs vier huizen gefietst en had bij alle vier door de brievenbus geroepen.

En om kwart over zeven stonden er dertig.

Ties had nooit geweten dat dertig mensen die fluisteren harder zijn dan dertig mensen die praten. Het was een geluid als een schuur vol duiven. Ze stonden tot in de deuropening en tot op het erf, ze schoven één voor één naar het ruitje en gingen weer achteraan staan, en meneer Knol had zijn klembord thuisgelaten.

Op het derde ei van links zat een barstje ter grootte van een rijstkorrel, met een randje omhoog.

'Dat heeft hij zelf gedaan,' fluisterde Oom Bijna. 'Van binnenuit.'

'Waarmee dan?' fluisterde Saar.

'Met zijn snavel. Daar zit een tandje op.'

Om half acht kwam mevrouw Tiemens op dezelfde zwarte fiets het erf op, met het houten kistje op de bagagedrager. Ze had gezegd dat ze langs zou komen en dat deed ze dan ook, alleen niet zoals andere mensen langskomen: ze zette haar fiets tegen de muur, liep naar binnen, knikte naar niemand in het bijzonder en boog zich over het ruitje.

Ze keek er negen tellen naar. Ties telde ze.

'Hoe laat?' vroeg ze.

'Kwart over zes,' zei Jet.

'En sindsdien niks?'

'Sindsdien niks.'

'Goed.' Mevrouw Tiemens kwam overeind. 'Dan drie dingen. Eén: niet meer keren. Dat deksel blijft dicht en die wieg blijft stil, vanaf nu tot het klaar is.'

Jet was al bij het rooster aan de binnenkant van de schuifdeur. Er hingen nog drieëntwintig lege vakjes onder het potlood aan het touwtje.

'Twee,' zei mevrouw Tiemens. 'Het duurt lang. Hij maakt een gaatje, en dan doet hij een hele tijd niets. Dat is niet omdat het misgaat. Dat is omdat hij het nodig heeft. Zes uur is gewoon. Acht ook.'

'Acht uur?' zei Ties. Hij hoorde zelf hoe hard hij het zei en zei het nog een keer, zachter.

‘Een ei is geen trein.’ Ze deed haar handschoenen aan, en dat betekende bij haar dat ze weer wegging. ‘Drie is het belangrijkste. Je helpt niet mee. Wat je ook ziet, wat je ook hoort, hoe zielig het er ook uitziet: je haalt er geen stukje schaal af en je maakt niets open. Hij moet het zelf doen, en terwijl hij het zelf doet gebeurt er van binnen nog van alles. Als je hem helpt, help je hem niet.’

Het bleef stil in de werkplaats. Ergens achterin zei iemand het door aan iemand die het niet had verstaan.

‘En als het te lang duurt?’ vroeg meneer Knol.

‘Dan duurt het te lang, en dan wachten we nog.’ Mevrouw Tiemens pakte haar kistje. ‘Ik moet naar Zwaneveen. Ik hoop dat het hier vanmiddag vol lawaai staat.’

Bij de deur bleef ze staan en keek nog één keer naar de kist met de dubbele wanden, het ruitje en het koperen pijpje met de trechter.

‘Die van u,’ zei ze tegen Oom Bijna, ‘wilde ik graag zien. Hij is beter dan de meeste die ik tegenkom.’

Oom Bijna deed zijn mond open. Er kwam niets uit. Dat was de eerste keer die zomer.

Toen begon het wachten, en het wachten duurde vier uur.

Om negen uur zat het gaatje er nog precies zo bij. Om tien uur ook. Er kwam koffie, en niemand dronk hem op. De slager ging weg omdat hij een winkel had, en kwam terug omdat hij het niet uithield.

Ties keek naar handen, want dat deed hij altijd als er niets te doen was. De slager had meel op zijn duim, en dat klopte niet, want een slager heeft geen meel; toen zag Ties dat het van de koek van buurvrouw Pot kwam. De oude mevrouw met de stoel hield een kop koffie vast die allang koud was. Zijn eigen vader had zwarte groeven in zijn vingers, zoals altijd, en hield zijn handen op zijn rug alsof hij in de kerk stond.

De mevrouw van nummer zeven had haar doos met acht vakjes meegenomen.

'Er passen er acht in,' fluisterde ze.

'Ze blijven in de kist,' fluisterde Jet.

Buurvrouw Pot stond al twee uur op dezelfde tegel, met een schaal koek waar niemand aan kwam. Ze schoof naar voren, keek door het ruitje, en kwam overeind met haar hand op haar hart.

'Ik zeg niks,' fluisterde ze.

Ties keek naar het plafond.

'Ik zeg alleen dat ik dit in mijn hele leven nog nooit heb gezien,' fluisterde buurvrouw Pot verder, 'en ik woon hier tweeënzestig jaar, en ik heb hier alles zien gebeuren wat er te gebeuren valt, en er heeft hier iemand tegen mij gezegd dat het toch niks zou worden met die eieren, en daar heb ik toen niets op teruggezegd, want ik zeg daar niks over.'

'Nee,' fluisterde Oom Bijna.

'Precies,' fluisterde buurvrouw Pot.

En ergens in dat uur ging Ties naar Bout kijken, omdat er verder niets te zien viel.

Bout lag voor de werkbank. Hij lag er al toen Ties om zes uur binnenkwam. Hij lag er nog steeds, met zijn kop op zijn poten en zijn ogen open, en zijn ene oor omhoog en zijn andere oor hangend, en het gekke was dit: hij bewoog niet. Er liepen dertig mensen om hem heen. Er viel een lepeltje. De deur ging elf keer open. Bout verroerde zich niet.

Ties hield het bij, want er was toch niets anders te doen. Van tien over negen tot tien over tien deed die hond helemaal niets.

'Hij ligt daar een uur,' zei Ties hardop.

Iedereen keek.

Oom Bijna kwam naast hem staan en keek naar zijn hond zoals je naar iemand kijkt die iets doet wat hij nooit doet.

'Die hond,' zei hij, 'brengt mij al twaalf jaar het verkeerde. Ik vraag een winkelhaak en ik krijg een fietspomp. Ik vraag een duimstok en ik krijg een

traproede van tachtig centimeter.' Hij haalde zijn bril van zijn neus. 'Vier uit honderd. En vandaag brengt hij niks. Vandaag is niks precies goed.'

Jet had het kasboek al open.

'Vijf,' zei ze.

'Wat vijf?'

'Vijf uit honderd.' Ze schreef het op, met de liniaal eronder. 'Ik hou het bij. Dan hou ik het ook bij als het klopt.'

Om tien voor elf zei Saar: 'Is hij er al bijna?'

Ze zei het zoals je iets vraagt wat je niet meer kunt inhouden. Niemand lachte, en niemand gaf antwoord, want niemand wist het.

'Bijna,' zei Oom Bijna, 'is het mooiste woord dat er is. Het betekent dat je er dichtbij bent.'

En om vier over elf ging het opeens hard.

Het barstje werd een naadje. Het naadje werd een streep die om het dikke eind van het ei heen liep, alsof er van binnenuit een dekseltje werd uitgezaagd. Ties zag het schuiven, ophouden, en weer schuiven. De schaal ging omhoog en zakte terug. Er kwam een poot uit, en die poot was veel te groot.

Toen viel het dekseltje eraf en kwam er iets naar buiten wat helemaal geen kuiken was.

Het was nat. Het lag plat. Het had lange plakkerige veertjes die overal een andere kant op stonden, en het bewoog één keer en toen niet meer, en het lag daar tussen twee schalen alsof het klaar was met alles.

'Is het—' begon meneer Knol.

'Het slaapt,' zei Oom Bijna. 'Alle moeren en bouten. Het slaapt.'

Ze keken er met dertig mensen naar. Het was het lelijkste beestje dat Ties ooit had gezien, en niemand zei één woord, en Ties merkte dat zijn keel dichtzat en dat hij daar niets aan kon doen.

Nout stond achter hem. Hij had die hele ochtend nog niets gezegd.

‘Dat heeft niemand van ons gemaakt,’ zei hij.

Dat was het enige wat Nout die dag zei, tot ‘s middags.

Een uur later was het natte plakkerige beestje een pluisbal, want dat gaat vanzelf als het droogt. Toen liep het al. Toen viel het al om. Toen stond het weer op en piepte het zo hard dat de mevrouw van de bushalte begon te lachen en niet meer kon ophouden.

En daarna ging het als een rij dominostenen.

De tweede kwam om kwart voor twaalf, de derde tien minuten later. Om één uur waren er zes. Ties hield ze bij op de achterkant van het rooster, streepje voor streepje, en bij elke nieuwe schoof de rij toeschouwers één plaats op.

Om half twee waren er nog twee waar niets uit was gekomen. Ze hadden alle twee een gaatje, en verder gebeurde er niets, en er bleef niets gebeuren, en er stonden dertig mensen te wachten die allemaal precies dezelfde vraag niet stelden.

‘Je helpt niet mee,’ zei Jet zacht, tegen niemand.

‘Nee,’ zei Oom Bijna.

Om vijf over twee ging de elfde open. Om kwart over twee de twaalfde, en die was de kleinste en die maakte het meeste lawaai.

Er werd niet gejuicht. Dat was het gekste van die hele dag: dertig mensen die sinds vanochtend vroeg stonden te wachten, en toen het klaar was zei er niemand iets. Daarna begon iedereen tegelijk heel zacht te praten, zoals in de kerk vlak voordat het orgel begint.

Meneer Knol telde ze. Toen telde hij ze nog een keer, want dat kon hij niet helpen.

‘Twaalf,’ zei hij. ‘Allebei de keren.’

Jet bladerde in het kasboek terug naar vijfentwintig juli. Daar stond, in haar eigen letters, iets wat ze in dat boek nog nooit eerder had opgeschreven: *zes augustus*, en in de smalle kolom links: *nog niet gebeurd.*

Ze streepte het door. Ze zette ernaast, met de liniaal eronder: *gebeurd — twaalf.*

Bij het rooster streepte ze de drieëntwintig lege vakjes af met één lange streep. *Niet meer gekeerd — 6 augustus.*

'Krijgen ze nu de letters?' vroeg Saar. 'Op de kist?'

'Nee,' zei Oom Bijna. 'Niet op de kist.'

'Waarop dan?'

'Dat weet ik nog niet.'

Om half vier droegen ze de kist naar buiten, met z'n vieren, langzaam, over de klinkers naar de schaduw van de vlier. Het deksel ging open. De zon stond er niet op, want dat mocht niet, en het was ook zonder zon warm genoeg om er de hele Molenstraat omheen te laten staan.

Twaalf kuikens in het stro. Zes gele, vier bruine met een streep over hun rug en twee die bijna wit waren.

'Ze hebben honger,' zei de slager.

'Vandaag niet,' zei Oom Bijna. 'Ze hebben net gegeten. Dat zit in het ei, en dat nemen ze op vlak voordat ze eruit komen. Daar leven ze de eerste dag van. Water wel.'

Ties zat op zijn hurken bij de kist en keek naar het kleinste kuiken, dat op de rand van de kuil stond te piepen tegen niemand.

Twaalf kleine Generaals, had hij in juli gezegd. Hij had zich er van tevoren van alles bij voorgesteld, en niets daarvan leek ook maar in de verste verte op dit.

Achter hem, op het platte dakje van het kolenhok, stond Kip Drie op.

Ze had daar elf dagen gezeten en geen enkele kant op gekeken. Nu liep ze de rand af, sprong op de omgekeerde kist naast de muur en van de kist op de

klinkers, en kwam over het erf aanlopen alsof er ergens een afspraak was waar ze net iets te laat voor was.

Dertig mensen gingen opzij zonder dat iemand er iets van zei.

Kip Drie liep dwars door de kring heen, stapte over de rand van de kist, zette twee poten in het stro tussen twaalf kuikens die zich meteen tegen haar aan drukten alsof ze dat hun hele leven al deden, en ging er middenin zitten. Ze schudde één keer haar veren uit. Toen zette ze haar veren op, werd twee keer zo breed, en verdween er ongeveer alles onder wat eronder kon.

Er stak nog één pootje uit. Verder was er niets meer te zien.

‘Ze doet net of het van haar is,’ zei Ties.

‘Het ís van haar,’ zei Nout.

19. Wat het dorp nodig had

Proef 78. De Kippenhok-o-maat. Uitkomst: een prachtig hok. Voor een hond.

Om zeven uur stond de bakfiets voor de schuifdeur met vier lege kratten erin en de blikken trommel op het rekje achterop, en voor het eerst sinds elf juli hoefde er die dag niets gesorteerd te worden.

Jet wist niet precies wat ze daarvan vond.

Het was zaterdag acht augustus. De vorige ronde was negen dagen geleden geweest, op een donderdagavond, en de zaterdag daarna was er helemaal niet gereden. Eén keer. Omdat het niet anders kon.

Op die vrijdag, om tien uur, was mevrouw Bakker zelf het erf op komen lopen, in haar grijze jas, tot midden op de klinkers, precies zoals op twee juli. Alleen zei ze deze keer wel iets.

'Ik kom het zelf zeggen,' had ze gezegd. 'Jullie hebben vier weken staan sorteren, en ik wist het, en ik heb het laten gaan.'

Niemand had gezegd dat het niet erg was. Dat had Jet mooi gevonden.

Daarna had mevrouw Bakker gevraagd: 'Komen jullie zaterdag weer?'

Ze hadden alle vier geknikt. Maar knikken was geen antwoord; dat wist Jet inmiddels.

'Zeven uur,' zei Ties. Hij stond er toen al twintig minuten naast.

Bij nummer zeven stond de doos met acht vakjes op het muurtje, met acht eieren erin.

'Vorige week heb ik hem ook buiten gezet,' zei de mevrouw van nummer zeven. 'Om zeven uur. En om tien uur heb ik hem weer naar binnen gehaald.'

'Er kwam niemand,' zei Jet.

'Nee.'

'Waarom zette u hem dan buiten?'

De mevrouw van nummer zeven dacht daarover na, zoals je nadenkt over iets wat je nog nooit hardop hebt hoeven zeggen.

'Omdat het zaterdag was,' zei ze.

Op nummer negen liep De Generaal op één poot afstand achter Ties aan, het hele hok door en er weer uit, en ging daarna bij de deur staan alsof hij het gedaan had.

'Dat heeft hij nog nooit gedaan,' zei Ties.

'Ja,' zei de buurvrouw van nummer negen tevreden.

Bij de Fortuins twaalf. Op het plein zes, vijf en vier, en elf minuten praten. Bij de slager achtentwintig in een emmer met een theedoek en twee uit de klimop op het platte dakje van zijn eigen kolenhok.

En daarna zette de slager koffie, en dat duurde een half uur.

Ze zaten op de stoep: de slager, meneer Knol met zijn klembord op zijn knieën, de mevrouw van de bushalte, de man van de Zwaneveenseweg, Oom Bijna op een krat en de vier kinderen met limonade.

'Ik heb zitten rekenen,' zei meneer Knol.

'Dat weten we,' zei de slager.

'Er wordt niet meer gesorteerd. Mevrouw Bakker weegt. Zeshonderd gram in de kom.' Meneer Knol keek naar zijn klembord alsof hij hoopte dat het iets terugzei. 'Dus eigenlijk hoeven wij niet meer langs. Dan brengt iedereen ze zelf naar de bakkerij. Dat scheelt een bakfiets en vier kinderen en twee uur.'

Het werd stil op de stoep.

'Ik heb vorige week zaterdag koffie gezet voor zes mensen,' zei de slager.

'En?'

'Ik heb er zelf twee opgedronken en de rest weggegooid.'

'Ik ben vorige week toch naar het hek van meneer Aalbers gefietst,' zei de man van de Zwaneveenseweg. 'Met niks. Ik weet ook niet waarom.'

‘Ik doe het hok van de oude mevrouw met de stoel,’ zei de slager. ‘Vorige week zat ze om zeven uur buiten met drie eieren op een krukje, met een doek erover. Er kwam niemand. Ze bleef zitten tot half tien.’

Jet zette haar glas neer.

Ze wist ineens weer waar ze het eerder had gehoord: op vierentwintig juli, op de nieuwe bank onder de derde boom, en het was er stil van geworden.

‘Als iedereen ze zelf brengt,’ zei Jet, ‘komt er zaterdag niemand meer langs. Dat heeft zij gezegd. Op de laatste schooldag.’

‘Ja,’ zei de slager.

‘En toen wist niemand wat we daarop moesten zeggen.’

‘Nee.’

Meneer Knol legde zijn klembord naast zich op de stoep, met de achterkant naar boven, en dat deed hij nooit.

‘Dan blijft de ronde,’ zei hij.

Jet zag aan hem dat hij dat al die tijd had gehoopt, en dat hij het toch had moeten vragen.

Ze dacht aan drie juli, toen ze de route op een uur en zeven minuten had uitgerekend en Nout had gezegd dat ze niet op praten had gerekend. Ze had er een plusje en een vraagteken achter gezet.

Het vraagteken was een half uur bij de slager op de stoep.

‘Van wie zijn die kuikens eigenlijk?’ vroeg Saar.

‘Van Kip Drie,’ zei Nout.

‘Ja. En daarna?’

Daar zei niemand iets op, want niemand had erover nagedacht.

‘Bij mij niet,’ zei Oom Bijna. ‘Mijn hok is een hok voor vijf.’

‘Ze zijn van zeventien mensen die er ‘s nachts hun bed voor uit zijn gegaan,’ zei Jet. ‘En van dertig mensen die donderdag stonden te fluisteren.’

‘Dan zijn ze van het dorp,’ zei meneer Knol.

‘Dan moeten ze ergens staan waar iedereen langskomt,’ zei de mevrouw van de bushalte.

De slager zette zijn kop neer.

‘Achter de vier bomen,’ zei hij.

Het schoolplein. Aan de kant van de fietsenrekken, achter de vier bomen die samen ongeveer één schaduw maakten, naast de eikenhouten bank.

‘En wie voert ze in de vakantie?’ vroeg meneer Knol.

‘Dezelfde mensen die de bomen water geven,’ zei Nout. ‘Er hangt al een rooster.’

‘En Kip Drie?’ vroeg Saar.

‘Die gaat mee,’ zei Nout.

‘Dan heb ik er nog vier,’ zei Oom Bijna.

‘Vier die meedoen,’ zei Nout.

‘En de nieuwe meester?’ zei de mevrouw van de bushalte. ‘Die weet van niks. Die komt eind augustus, en dan staan er twaalf kippen op zijn plein.’

Jet deed haar mond open om te zeggen dat dat vast wel goed kwam.

Ze zei iets anders.

‘Dan vragen we het hem,’ zei ze. ‘Eerst.’

Meneer Knol schreef het op. Jet keek naar haar eigen handen en merkte dat ze het warm had.

‘Dan moet er een hok komen,’ zei Oom Bijna.

Hij zei het met zijn hoofd een beetje scheef en met zijn ogen ergens vlak boven ieders schouder, alsof daar iets stond wat er nog niet was.

‘Elf,’ zei Jet zacht.

‘Wat elf?’ vroeg Ties.

‘Niks.’

‘Ik bouw een machine,’ zei Oom Bijna, ‘die dat hok in één dag in elkaar timmert. Fluitje van een cent.’

Meneer Knol haalde zijn zakdoek uit zijn zak.

Om twintig voor tien stonden de vier kratten op de toonbank van de bakkerij. Tweehonderdzesendertig eieren: er was negen dagen niets opgehaald, en toch minder dan Jet had gerekend, want negen dagen is ook negen dagen eten.

Mevrouw Bakker woog één ei op haar vlakke hand, precies zoals ze op elf juli had gedaan. Deze keer keek iedereen.

‘Zevenenvijftig,’ zei ze.

Jet legde het op de weegarm. Zevenenvijftig.

In de achterkamer stonden de trommels tegen de muur, drie rijen hoog. Daar waren de afgelopen week twaalfhonderd eieren in verdwenen: vier ovens vol per dag, vijf dagen lang, en zondag niet.

‘Wordt dat niet oud?’ vroeg Ties.

‘Koek is het enige wat beter wordt van wachten,’ zei mevrouw Bakker.

Thuis schreef Jet in het kasboek: *8 augustus — 236.* En in de smalle kolom links: *twee uur en veertig minuten. Een half uur daarvan bij de slager op de stoep. Dat hoort erbij.*

Op woensdag twaalf augustus stond de Kippenhok-o-maat om half twaalf op het erf, en Jet moest toegeven dat hij er prachtig uitzag.

Het was een mal: een houten raam op vier poten, met klemmen van beukenhout die een plank vasthielden zodat hij geen kant meer op kon. Erboven liep een zaagslede over twee messing traproeden — twee van de veertien die er nog lagen, dus er lagen er nu twaalf voor later. De zaag zat onder een houten kap met een klepje ervoor, en de slede bewoog niet zolang dat klepje openstond, en de zaag ook niet.

‘Er mag niets snijden waar een mens bij kan,’ zei Oom Bijna.

Aan de andere kant zat de spijkerarm: een hamerkop aan een veer, met een trechter erboven waar de spijkers een voor een uit rolden. Eén tik, één spijker. Het geheel werd getrokken door een zak grind aan een touw over een katrol.

Om tien over vier was het hok klaar.

Het stond midden op de klinkers: vier wanden zonder één naad waar je een viltsnipper doorheen kreeg, een schuin dakje van vier planken, een deurtje aan twee leren scharnieren en binnenin een stok om op te slapen. Jet legde er bij alle vier de hoeken de winkelhaak tegenaan.

'Het klopt,' zei ze. 'Alle vier. Ik heb hem nog nooit iets zien maken wat zo goed was.'

'Nee,' zei Nout. 'Hoe groot moet dat ding eigenlijk zijn?'

Het hok was honderd centimeter lang, zestig breed en vijftig hoog. Ties paste er op zijn hurken half in. Saar paste er helemaal in, maar Saar paste overal in.

'Waar had u de maat vandaan?' vroeg Nout.

Oom Bijna haalde een velletje uit de verkeerde zak van zijn stofjas — er kwam eerst een pepermuntje mee — en las voor wat hij vrijdag had opgeschreven.

'Ik heb er een opgemeten,' zei hij. 'Vrijdagochtend. Acht centimeter. Keer twaalf is zesennegentig, en dan wil je nog ruimte om te scharrelen, dus ik heb er honderd van gemaakt.'

Het bleef stil op het erf.

'U hebt een kuiken van één dag oud gemeten,' zei Jet.

'Ja.'

'Ze groeien,' zei Nout.

'Hoe groot worden ze dan?' vroeg Saar.

Nout wees naar de vlier, waar Kip Drie in het zand lag met twaalf kuikens die overal onder haar vandaan staken.

‘Zo groot,’ zei hij.

Jet keek van Kip Drie naar het hok en terug. Er pasten er drie in. Vier als ze alle vier heel stil zaten, en dat doen kippen nooit.

‘Alle moeren en bouten,’ zei Oom Bijna.

En toen kwam Bout het erf op.

Hij liep er in een rechte lijn naartoe, zoals hij nooit ergens in een rechte lijn naartoe liep. Hij stak zijn kop door het deurtje en stapte naar binnen. Hij draaide twee keer om zijn as, zakte door zijn poten en ging liggen met zijn kop precies in de deuropening, één oor omhoog en één oor hangend.

Verder gebeurde er niets meer. Bout keek terug alsof hij niet begreep waar ze op wachtten.

‘Het is een prachtig hok,’ zei Oom Bijna ten slotte.

‘Ja,’ zei Nout.

‘Voor een hond.’

Bout is daar niet meer uit geweest. Niet die avond, niet die week en niet daarna; het staat sindsdien naast de schuifdeur, en als je Bout zoekt hoef je nergens anders te kijken.

‘s Avonds schreef Jet Proef 78 op, en bladerde toen terug langs Proef 77 en Proef 76.

Achter in de werkplaats stond de Eiersorteer-o-maat op de lange tafel, zonder rails, met zes lege bakken eronder waar de nummers nog op stonden. Die rails lagen aan de andere kant van de werkplaats, in een kist met dubbele wanden, en daarover waren twaalf eieren honderdveertien keer een kwartslag gerold.

‘Hij sorteert niet,’ zei Jet hardop. ‘Hij keert.’

‘Bijna!’ zei Oom Bijna.

Hij zei het stralend, met roet op zijn linkerglas en een potlood achter zijn oor, en deze keer bracht Jet er niets tegenin, want deze keer was het waar.

Op donderdag haalde haar moeder het tweede kasboek uit de la onder de toonbank; er hadden er al die tijd twee gelegen. Dit was het kleinste: blauw linnen, half zo dik, en het paste in het kistje voorop de bakfiets.

Jet trok er met de liniaal vier kolommen in in plaats van vijf. DATUM. NAAM. AANTAL. BETAALD. De prijs ging eruit; die was voor iedereen tien cent, en dat hoefde je maar één keer op te schrijven. De smalle kolom links bleef, en daar zette ze voor het eerst een kop boven: KLOPT NIET.

Op de binnenkant van de kaft schreef ze twee woorden.

Eerst vragen.

Eronder schreef ze de vraag van Saar over, met de datum en het antwoord erbij.

Het oude kasboek gooide ze niet weg. Achterin, onder de regel die ze daar op elf juli zonder nadenken had opgeschreven, zette ze waar het verder ging.

‘Kleiner,’ zei haar moeder.

‘Ja,’ zei Jet. ‘Het moet mee. Een boek dat thuis blijft liggen, klopt maar twee dagen.’

Op zaterdag vijftien augustus stond de bakfiets om tien voor zeven weer voor de schuifdeur, en toen Jet de trommel op het rekje zette, zag ze het over de heg.

De dahlia’s van buurvrouw Pot waren open.

Niet één of twee. Negen van de twaalf, allemaal tegelijk, in een boog langs het pad, zo groot als een uitgestoken hand — en ze waren geel. Diep geel, met een oranje hart, de kleur die je alleen ‘s ochtends vroeg goed ziet.

Buurvrouw Pot stond ernaast in haar jas.

‘Dat is een dooier,’ zei Saar.

Buurvrouw Pot keek naar haar twaalf dahlia’s, toen naar de vier kinderen, toen weer naar de dahlia’s.

‘Sinds maart sta ik daarop te wachten,’ zei ze, ‘en het eerste wat er in dit dorp over gezegd wordt, is dooier.’

‘Sorry,’ zei Saar.

‘Nee,’ zei buurvrouw Pot. ‘Het klopt.’

Oom Bijna kwam de schuifdeur uit, zag ze en nam zijn hoed af. Dat had hij één keer eerder voor die dahlia’s gedaan, en toen was dat om een heel andere reden geweest.

Om zeven uur reden ze de Molenstraat uit. Het was de drukste zaterdag van het jaar en de kortste ronde die ze ooit hadden gereden, want iedereen stond al buiten en niemand had tijd, en toch stopte iedereen. Tweehonderdeen eieren. ‘s Middags zou de koek naar de zes kramen van het Zomerfeest gaan, twaalfhonderd eieren de trommels uit, en meneer Knol had ze twee keer geteld.

Het hok bij de school kwam er ook.

Het werd niet door een machine gebouwd. Het werd met de hand gebouwd, in twee zaterdagen, door eenentwintig mensen die niet allemaal wisten wat ze deden.

Het is scheef.

Het staat er nog.

20. Elf centimeter

Proef 79. Het kuikentrapje. Uitkomst: het werkt. Meteen. De eerste keer.

Bij nummer negen ging Ties het hok in, en De Generaal ging mee.

Hij liep op één poot afstand achter hem aan, langs de drie legnesten, weer naar buiten, en ging daarna bij de deur staan alsof hij het gedaan had.

'Dat doet hij nu elke week,' zei de buurvrouw van nummer negen.

'Ja,' zei Ties.

'Sinds half juli.'

'Ja.'

De Generaal keek naar hem met zijn kop een beetje scheef. Zijn sikkelveren glansden als olie op water, en hij deed niets, en dat deed hij nu al zes weken.

'Weet u waarom?' vroeg Ties.

'Nee,' zei de buurvrouw tevreden.

Ties had in juli hardop gezegd dat hij bang was voor die haan, waar de halve straat bij stond. Op een zaterdag was dat opgehouden, en er was niets gebeurd waar je naar kon wijzen.

Om kwart over negen stonden er tweehonderdveertien eieren op de toonbank van de bakkerij. Om tien uur stond de bakfiets leeg tegen de heg bij de school.

Het hok stond achter de vier bomen, aan de kant van de fietsenrekken, naast de eikenhouten bank.

Het was met de hand gebouwd, in twee zaterdagen, door eenentwintig mensen die niet allemaal wisten wat ze deden. Vorige week, tussen de eierronde en de kramen van het Zomerfeest door, waren de vloer en de vier hoeken gekomen. Vandaag de wanden, het dak, het deurtje en de stok om op te slapen.

Ties had er zesenveertig spijkers in geslagen met zijn eigen hamer, en tweeënveertig daarvan waren in één keer gegaan.

Het hok was honderdtachtig centimeter lang en negentig breed, en het stond op vier stenen, want het moest droog blijven. Eromheen stond een ren van gaas, zo groot als de bladerhoek, want overdag moesten ze eruit kunnen.

En het was scheef.

'Het is scheef,' zei meneer Knol.

'Ja,' zei de slager.

'Aan de kant van de bank is het hoger.'

'Ja,' zei de slager.

Er deed niemand iets. In de schaduw van de vier bomen zette buurvrouw Pot een schaal koek neer waar de hele ochtend al niemand aan kwam.

Om half elf kwam Nout het plein op met de krat.

Kip Drie liep voor hem uit. Ze liep het hele stuk van de Molenstraat naar de school voor de krat uit, met haar kop omhoog, alsof zij wist waar het heen ging en de rest maar moest volgen.

De twaalf kuikens waren zestien dagen oud. Ze waren geen pluisballen meer; er zaten echte veertjes in hun vleugels, ze renden in plaats van te lopen, en ze deden alles precies tegelijk en precies verkeerd. Zes gele, vier bruine met een streep over hun rug, twee bijna witte. De kleinste maakte nog steeds het meeste lawaai.

Nout zette de krat op de klinkers en legde hem om.

Kip Drie liep er dwars doorheen, sprong op de drempel van het deurtje, keek één keer om en ging naar binnen.

De twaalf kuikens bleven staan waar ze stonden.

Toen renden ze allemaal tegelijk naar het deurtje, en daar hield het op.

Het eerste kuiken zette zijn poot tegen de drempelplank, klom, gleed terug en viel op zijn zij. Het tweede ging op het eerste staan, wat niet hielp maar er wel uitzag alsof het een plan was.

‘Negen,’ zei Saar na een tijdje. ‘Negen keer geprobeerd.’

Binnen in het hok begon Kip Drie te roepen. Dat maakte het erger: twaalf kuikens piepten tegen een plank die ze niet omhoog kwamen, en boven hun kop riep hun moeder dat ze moesten komen.

Ties haalde de rolbandmaat uit zijn broekzak — de stalen, in het gele huisje, van zijn verjaardag — en hield hem tegen de drempel.

‘Elf,’ zei hij. ‘Elf centimeter.’

Jet zei niets. Ze keek naar de rolbandmaat zoals ze naar een som keek die al een keer eerder was langsgekomen.

‘Dat was de val,’ zei ze.

‘Welke val?’

‘In de sorteermachine. Van de rails tot de bodem van de bak. Elf centimeter, en dan brak er één op de vijf.’ Ze keek naar de kuikens. ‘Elf centimeter is blijkbaar een maat.’

‘Hoe hoog kan een kuiken stappen?’ vroeg Saar.

Daar wist niemand iets van.

Dus deden ze wat ze inmiddels deden als ze iets niet wisten: ze probeerden het. Nout legde een plank schuin tegen de drempel. De kuikens liepen erop en gleden er alle twaalf weer af, want een plank is glad. Toen legde hij een halve steen neer. Daar kwamen ze niet op. Toen legde Ties een latje van de bouwzaterdag neer, plat, één en een halve centimeter dik.

Elf kuikens liepen eroverheen alsof het er altijd al had gelegen. Het twaalfde ging erop zitten.

‘Anderhalf kan,’ zei Nout. ‘Twee weet ik niet.’

‘Dan doen we anderhalf,’ zei Oom Bijna.

Hij haalde het potlood van achter zijn oor.

‘Ik moet er één meten,’ zei hij.

‘Welke?’ vroeg Jet.

‘De kleinste.’

Jet deed haar mond open en weer dicht.

‘Twee weken geleden hebt u er ook één gemeten,’ zei ze.

‘Ja,’ zei Oom Bijna. ‘Toen nam ik de eerste die stilzat. Dat doe ik nooit meer. Als de kleinste erop kan, kunnen ze er alle twaalf op. Dat is de hele regel.’

Hij mat de kleinste met de rolbandmaat, van de klinkers tot het puntje van zijn rug, en schreef het op de rug van zijn linkerhand.

Toen liep hij naar de smederij, en de rest liep mee.

Het duurde een uur en tien minuten.

Er kwam geen machine aan te pas. Er kwam een zaag aan te pas, een winkelhaak, de bankschroef en acht plankjes van vurenhout, en Oom Bijna zei drie keer ‘Alle moeren en bouten’ en één keer niets, wat langer duurde.

‘Hoeveel treetjes?’ vroeg hij.

‘Acht,’ zei Jet meteen, want die had ze onderweg al bedacht. ‘Elf gedeeld door acht is één komma drie zeven vijf.’

‘Dat zaag ik niet.’

‘Zeven van één komma vier is negen komma acht. Dan wordt de bovenste één komma twee.’

‘Dat zaag ik wel.’

Elk treetje werd vier centimeter diep, zodat het hele trapje tweeëndertig centimeter lang werd, en twintig centimeter breed, zodat er twee tegelijk op konden.

‘Er moet iets op tegen het glijden,’ zei Ties.

‘Vilt,’ zei Oom Bijna.

‘Nee,’ zei Nout.

‘Er zit vilt op,’ zei Oom Bijna, zoals andere mensen zeggen dat er suiker in zit.

‘Ze pikken alles wat los zit,’ zei Nout. ‘Vilt is los.’

Het bleef even stil bij de bankschroef.

‘Messing,’ zei Oom Bijna.

Achter in de werkplaats lagen nog twaalf traproeden van de trap die er niet meer was. Hij zaagde er twee in acht stukjes van twintig centimeter en schroefde er langs de voorkant van elk treetje één vast: acht smalle randjes messing, waar een kuikenpoot iets aan heeft en waar de zon in gaat zitten.

‘Dan heb ik er nog tien voor later,’ zei hij.

Om kwart over twaalf droeg Ties het trapje het plein op. Het woog niets. Het was elf centimeter hoog en het zag eruit als een trap voor iemand die er niet was.

Achter de vier bomen stonden inmiddels veertien mensen, want in Knotwilg gaat zoiets vanzelf.

Ties zette het trapje tegen de drempel.

Het kleinste kuiken liep erheen, zette zijn poot op het eerste treetje, en ging naar boven. Acht treetjes. Zonder te aarzelen, zonder te glijden, zonder één keer terug te vallen. Boven stapte hij over de drempel en verdween het hok in.

Er ging een kuiken achteraan. Toen drie tegelijk, waarvan er twee halverwege tegen elkaar op liepen, waarna de ene gewoon over de rug van de andere heen klom, wat er niet netjes uitzag maar wel werkte.

Binnen een halve minuut waren ze alle twaalf boven.

Toen kwamen ze weer naar beneden.

En toen gingen ze weer naar boven.

Niemand zei iets. Iedereen stond te wachten, want dit was het punt waarop er altijd iets gebeurde. Ties had zijn handen al half omhoog. Meneer Knol had zijn zakdoek al in zijn hand.

Er gebeurde niets.

De kuikens liepen elf keer op en neer, en de twaalfde keer bleven ze boven, omdat Kip Drie ging zitten.

Oom Bijna liep om het trapje heen. Hij ging op zijn hurken zitten en keek er van opzij naar. Hij keek eronder. Hij legde de winkelhaak tegen de zijkant, haalde hem weg, en legde hem er nog een keer tegenaan. Hij zette zijn bril af en poetste hem aan de punt van zijn stofjas, waar zaagsel op zat, zodat hij daarna minder zag dan ervoor.

‘Wat zoekt u?’ vroeg Saar.

‘Weet ik niet,’ zei Oom Bijna.

‘Er is niks,’ zei Jet.

‘Nee,’ zei hij. ‘Dat is het.’

Hij bleef nog even zitten met zijn bril in zijn hand.

'Hij doet het,' zei Ties.

'Ja.'

'Meteen.'

'Ja,' zei Oom Bijna. 'De eerste keer.' Hij zei het zoals je een woord uitspreekt in een taal die je niet kent. 'Ik weet niet wat ik nu moet zeggen.'

'Bijna?' probeerde Saar.

'Nee,' zei Oom Bijna. 'Dat kan nou juist niet. Er is geen bijna.'

Hij stond op.

'Bijna is het mooiste woord dat er is,' zei hij. 'Het betekent dat je er dichtbij bent.'

'En als u er bent?' vroeg Saar.

Oom Bijna dacht daar langer over na dan Ties hem ooit ergens over had zien nadenken.

'Dan is het klaar,' zei hij. 'Dat heb ik niet zo vaak.'

Toen stak hij zijn hand in de verkeerde zak van zijn stofjas. Er kwam eerst een pepermuntje uit, en een stukje krijt, en toen vijf kleine stalen stempels, die hij met de letters naar beneden op de eikenhouten bank legde.

'Vijf,' zei Saar meteen.

'E. Sleutel is acht,' zei Jet.

'J. de Groot was ook acht,' zei Ties. 'En T. Prins is zes.'

'Wie heeft dit gemaakt?' vroeg Nout.

'Het trapje?' zei meneer Knol.

'Nee.'

Meneer Knol keek naar het hok en zei niets meer.

‘Ik zet er geen naam op tot er iets uit is,’ zei Oom Bijna. ‘Dat heb ik in juli gezegd, toen jullie het over de broedkist hadden.’ Hij tikte met zijn vinger tegen de bank. ‘Er is iets uit.’

Hij keek Ties aan.

‘Heb je je hamer bij je?’

Ties had zijn hamer bij zich. Die had hij sinds tweeëntwintig juli zo ongeveer altijd bij zich.

‘Recht houden,’ zei Oom Bijna. ‘En één keer hard slaan. Twee keer slaan is altijd fout. Ik hou ze vast, want ik ken de volgorde.’

Hij hield het eerste stempeltje op de zijkant van het bovenste treetje, met twee vingers, heel dicht bij het hout. Ties sloeg één keer.

Vijf keer één keer.

Toen haalde Oom Bijna zijn hand weg, en iedereen boog voorover.

In het vurenhout stond, iets ongelijk, met de laatste letter een streepje lager dan de rest:

K. DRIE

Kip Drie kwam op de drempel staan en keek naar beneden, naar veertien mensen die naar haar trapje keken.

Oom Bijna nam zijn hoed af.

‘Van u,’ zei hij.

Kip Drie keurde hem geen blik waardig en ging weer naar binnen.

Jet zat op de bank met het Proevenboek op haar knieën en schreef Proef 79 op.

Ties keek mee, want hij zat ernaast. Ze schreef de proef, ze schreef de uitkomst, en toen was de regel klaar en de regel eronder leeg.

Ze deed het boek dicht.

‘Schrijf je er niks achter?’ vroeg Ties.

'Nee.'

'Op twee juli schreef je er ook niks achter.'

'Ja,' zei Jet.

'Dat vond je toen niet leuk. Dat zag ik.'

'Toen wist ik niet wat er moest staan,' zei Jet. 'Nu hoeft er niks te staan.'

Op twee juli had ze er nog een hele minuut naar zitten kijken, dacht Ties. Nu deed ze het boek dicht en legde ze haar hand er plat bovenop.

Er waren nog acht bladzijden over.

'Dan zeg ik het maar,' zei meneer Knol.

Hij had zijn klembord al twee keer omgedraaid en zijn potlood nat gemaakt aan zijn lip, en dat deed hij alleen als hij iets spannend vond.

'De nieuwe meester komt woensdag de zesentwintigste. Ik heb hem gisteren aan de telefoon gehad.' Hij keek op zijn klembord. 'Hij heeft tweeduizend boeken.'

'Tweeduizend,' zei Jet.

'Dat zei hij twee keer, want ik heb het twee keer gevraagd.' Meneer Knol schoof met zijn duim naar de volgende regel. 'En een piano.'

'Een piano is prima,' zei de slager.

'Zeshonderd kilo.'

Het werd stil onder de vier bomen.

'En hij vroeg of die piano in de bovenzaal van het dorpshuis kan, want daar wil hij zingen met de kinderen.' Meneer Knol slikte. 'En de trap naar de bovenzaal is een draaitrap. Ik heb hem vanochtend gemeten. Zestig centimeter breed.'

Ties keek opzij.

Oom Bijna stond niet meer stil. Hij stond nog wel op dezelfde plek, maar zijn hoofd stond een beetje scheef en zijn ogen keken ergens net boven ieders schouder, naar iets wat daar nog niet was.

‘Twaalf,’ zei Jet zacht.

‘Wat twaalf?’ vroeg Ties.

Deze keer zei ze niet ‘niks’.

‘Zo kijkt hij als er iets begint,’ zei ze. ‘Ik tel ze sinds vorige zomer. Dit is de twaalfde.’

Meneer Knol haalde zijn zakdoek weer tevoorschijn.

Ze liepen om vier uur terug de Molenstraat in, langs nummer negen.

De Generaal stond aan de binnenkant van het gaas. Hij ging naast Ties lopen, aan zijn kant van het gaas, en hij liep precies even hard, het hele stuk tot waar het gaas ophield. Daar bleef hij staan.

‘Ik weet nog steeds niet waarom,’ zei Ties.

‘Nee,’ zei Nout.

‘Jij ook niet?’

‘Nee,’ zei Nout. ‘Dat is dan zo.’

Bij de lindeboom voor de smederij bleef Oom Bijna staan.

Hij haalde het potlood van achter zijn oor en tekende twee lijnen op de rug van zijn linkerhand, onder de maat van het kleinste kuiken, die er nog stond.

Ties keek ernaar.

In juli had hij daar ook twee lijnen op zien staan, en die liepen uit elkaar.

Deze liepen niet uit elkaar.

Deze draaiden.

Copyright & License

© 2026 Studio Safan (studiosafan.nl). All stories, characters and illustrations in this book are original.

This book is free, and it is meant to be shared: you may download it, print it, and pass it on to other families, schools and reading groups — as long as it stays free, unchanged and credited to Studio Safan. You may not sell this book, change it, or use it commercially.

License: Creative Commons BY-NC-ND 4.0 (creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0)